CH. LEMCHENAS

LIETUVIŲ KALBOS ĮTAKA LIETUVOS ŽYDŲ TARMEI

CH. LEMCHENAS

LIETUVIŲ KALBOS ĮTAKA LIETUVOS ŽYDŲ TARMEI

LIETUVIŠKIEJI SKOLINIAI

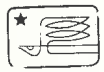

LEIDYKLA „MINTIS“
Vilnius 1970

4T (Žydų)
Le-185

7-1-1
223-70

PRATARMĖ

Šis darbas parašytas prieš antrąjį pasaulinį karą, kai Lietuvoje dar buvo keli šimtai tūkstančių žydų, kurie, per keletą šimtmečių gyvendami gretimai su lietuviais ir bendraudami su jais, buvo įleidę gilias šaknis į Lietuvos žemę. Tas kelis amžius trukęs dviejų tautų bendravimas paliko žymių pėdsakų Lietuvos žydų kalboje. Čia pateikiama knygutė yra vienintelis ir – po hitlerinės okupacijos, kai didžiulė dauguma Lietuvos žydų buvo fašistų iššudyta, – nebepakartojamas tyrinėjimas, kaip lietuvių kalba veikė Lietuvos žydų tarmę.

Kadangi čia nagrinėjama tema liečia ir lietuvių kalbotyros, ir žydų kalbos mokslo klausimus, be to, ji įdomi ir bendrajai lingvistikai – kalbų kontaktų teorijai, pasiryžta šį darbą išleisti knygelės forma. Žinoma, teko darbą naujai apdoroti, atsižvelgti į naujai išėjusius lietuvių kalbotyros veikalus, ypač žodynus, nors daugelyje vietų yra palikti ir seni šaltiniai, nes tai dalyko esmės nekeičia – svarbiausias šio darbo šaltinis buvo gyvoji kalba. Leksinėje knygelės

dalyje – skolinių žodynėlyje pasistengta duoti žodžių (net paprastų) vertimus į rusų arba vokiečių kalbą, kad tyrinėjimas pasidarytų prieinamesnis ir užsienio kalbininkams.

Autorius nuoširdžiai dėkoja šios knygutės recenzentui profesoriui, filologijos mokslų daktarui Z. Zinkevičiui už vertingas patikslinamas pastabas.

Autorius

ŠALTINIAI IR SUTRUMPINIMAI

LITERATŪRA IR JOS SUTRUMPINIMAI

APh	Archivum Philologicum, Humanitarinių mokslų fakulteto raštai. Kaunas, 1930 tt.
Birnbaum JSp	S. Birnbaum, Die jiddische Sprache. – „Germanisch-Romanische Monatschrift" V–VI, 149–155. Heidelberg, 1923.
Bostomski BKv I	Š. Bostomski, Bajm kval I. Vilnius, 1920.
Būga KS	K. Būga, Kalba ir senovė. Kaunas, 1922.
„ LKŽ	K. Būga, Lietuvių kalbos žodynas I–II. Kaunas, 1924 t.
BUJ	Baj unz juden, zamlbuch far folklor un filologie. Varšuva, 1923.
Ctšr	Cajtšrift. Minskas, 1926 tt.
DLKŽ	Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1954.
Frenkelis LEW	E. Fraenkel, Litauisches etymologisches Wörterbuch, 1955 tt.
FŠr	Filologiše šriftn fun jidišn visnšaftlechn institut. Vilnius, 1926 tt.
GmK	Gimtoji kalba. Kaunas, 1933 tt.
Goldberg MFL	I. Goldberg, Di jidiše miš-šprachike un fremdšprachike folklider. – Ctšr II–III, 589–606.
IvoB	Ivo-Bleter. Vilnius, 1931 tt.

Janulaitis ŽL	Aug. Janulaitis, Žydai Lietuvoje. Kaunas, 1923.
JFil	Jidiše filologie. Varšuva, 1924 (daugiau nebėjo).
Jušk	Литовский словарь А. Юшкевича... Санкт-Петербург, 1897 и сл.
K	F. Kurschat, Litauisch-deutsches Wörterbuch. Halle a. S., 1883.
Kalmanovič JGr	Z. Kalmanovič, Jidiše gramatik [paskaitų konspektas]. Minskas, 1922.
„ KurD	Z. Kalmanovič, Der jidišer dialekt in kurland. – FŠr I, 161–188.
Klb	Kalba, bendrinės kalbos žurnalas. Kaunas, 1930.
Kluge EW	F. Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache[10]. Berlin u. Leipzig, 1924.
Kocin Fam	J. Kocin. Fun vanen štamen di familienemen fun litviše idn? – „Idiše štime" Nr. 2422. Kaunas.
Lemchenas LŽ	Ch. Lemchenas, Dėl lietuvių įtakos žydų gyvenimui. – „Lietuvos Aidas" 1929, Nr. 179/663.
„ Štoc	Ch. Lemchenas, Štocik. – IvoB II, 186 t.
LEnc	Lietuviškoji Enciklopedija. Kaunas, 1933 tt.
Livšinas LŽ	J. Livšinas, Lietuvių įtaka žydų gyvenimui. – „Lietuvos Aidas" 1929, Nr. 173/657.
LKŽ	akademinis Lietuvių kalbos žodynas.
Lngz I	Lingvistiše zamlung I. Minskas, 1933.
Markus	M. Markus, Arum štal. Kaunas, 1922.
MLV	K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca. Rīgā, 1923 tt. [Kai kuriose vietose išskirtos J. Endzelyno etimologijos ar pastabos šiame žodyne: Endzelin MLV].

NSBS	M. Niedermann, A. Senn. F. Brender, Wörterbuch der litauischen Schriftsprache. Heidelberg, I 1932; II M. Niedermann, A. Senn, A. Salys, 1951; III A. Senn, A. Salys, 1957; IV A. Senn, A. Salys, 1963; V A. Senn, A. Salys, 1968.
Pinkes	Der pinkes, jorbuch far der gešichte fun der judišer literatur un šprach, far folklor, kritik un bibliografie. Vilnius, 1913.
Prilucki JK	N. Prilucki, Der jidišer konsonantizm I. Varšuva, 1917.
„ JV	N. Prilucki, Cum jidišn vokalizm I. Varšuva, 1920.
„ ŠpL	N. Prilucki, Špet-lošn [Pajuokiamoji kalba]. – JFil 33–45, 123–140, 338–382.
Pupsas	N. Pupso apsakymas „S'iz geven sof mart, onheib aprel" žurnale „Sovetiš heimland" 1969, Nr. 8.
Reizen JGr	Z. Reizen, Gramatik fun der jidišer šprach. Vilnius, 1920.
RJ MŽ	Rygiškių Jono Mūsų žodynėlis. Voronežas, 1918.
Salys TIst	A. Salys, Kelios pastabos tarmių istorijai. – APh IV, 21–34.
„ Žmlp	A. Salys, Lietuvių kalbos tarmių žemėlapis prie Salys TIst.
Schrijnen	Jos. Schrijnen, Einführung in das Studium der indogermanischen Sprachwissenschaft. Heidelberg, 1921.
Ser	B. Sereiskis, Lietuviškai-rusiškas žodynas. Kaunas, 1933 t.

Skardžius KChr	Pr. Skardžiaus žodynėlis Kamantausko Kirčiuotoje lietuvių literatūros chrestomatijoje, Kaunas, 1929.
,, Lnw	Pr. Skardžius, Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen. – TŽ VII. Kaunas, 1931.
Š	J. Šlapelis, Lietuvių ir rusų kalbų žodynas I. Vilnius, 1921.
Trautmann Wb	R. Trautmann, Baltisch-slavisches Wörterbuch. Göttingen, 1923.
TŽ	Tauta ir žodis. Kaunas, 1923 tt.
Vainraich Bilder	M. Vainraich, Bilder fun der jidišer literaturgešichte. Vilnius, 1928.
,, Gleib	M. Vainraich, Cu der charakteristik fun undzere folksgleibenišn. – JFil 163–176.
,, Štaplen	M. Vainraich, Štaplen, 4 etjudn cu der jidišer šprachvisnšaft un literaturgešichte. Berlynas, 1923.
Veinger JDial I	M. Veinger, Vegn jidiše dialektn. – Ctšr I, 181–207.
,, ,, II	M. Veinger, Vegn jidiše dialektn. – Ctšr II–III, 613–652.
Viler MGalFon	J. Viler, Fonetik fun mizroch-galicišn jidiš. – JFil 23–33, 141–155.
VM	Vargo Mokyklai I[5] [žodynėlis gale]. Kaunas, 1932.
Zarecki JGr	A. Zarecki, Praktiše jidiše gramatik. Maskva, 1926.
Zinkevičius Dial	Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, Vilnius, 1966 (ir žmlp. = žemėlapiai).
ŽEnc	Еврейская Энциклопедія, С.-Петербург.

Kai kurie veikalai, kurie minimi vieną kartą arba panaudoti vienam dalykui išaiškinti, nurodomi tekste.

KITI SUTRUMPINIMAI

ac.	accusativus.
adj.	adjectivum.
adv.	adverbium.
An	Anykščiai.
aukšt.	aukštaitiškai.
Bgsl	Bagaslaviškis, Širvintų raj.
brus.	baltarusiškai, baltarusių kalba.
Brž	Biržai.
Bt	Batakiai, Tauragės raj.
comm.	commune, bendrosios giminės.
dem.	deminutivum.
f.	femininum.
gen.	genetivus.
hebr.	hebrajiškai.
ib.	ibidem, ten pat.
inf.	infinitivus.
intens.	verbum intensivum.
intrans.	verbum intransitivum.
išn.	išnašoje.
iter.	verbum iterativum.
įvk.	įvykio veikslas.
Kdn	Kėdainiai.
Kn	Kaunas.
Kurž	Kuržemės žydų tarmė.
Kvr	Kavarskas, Anykščių raj.
l.	lenkiškai, lenkų kalba.
la.	latviškai, latvių kalba.
l. c.	loco citato, nurodytame veikale, nurodytoje vietoje.
lie.	lietuviškai, lietuvių kalba.
m.	masculinum.
Mlt	Molėtai.
Mžk	Mažeikiai.

n.	neutrum.
pajuok.	pajuokiamai, išjuokiamai.
pas.	passivum.
Pažem	Pažemaitė, netoli Žemaičių.
pejor.	pejoratyvinė reikšmė, paniekinamai.
pl.	pluralis.
Plng	Palanga.
Pmp	Pumpėnai, Pasvalio raj.
Pnv	Panevėžys.
Pp	Papilė, Akmenės raj.
praes.	praesens.
praet.	praeteritum.
prt. p. act.	participium praeteriti activi.
prt. p. pas.	participium praeteriti passivi.
Pš	Pašvitinys, Pakruojo raj.
Pvn	Pivonija, prie pat Ukmergės.
r.	rusiškai, rusų kalba.
r. a.	rytų aukštaitiškai (lietuviškai).
raj.	rajonas.
refl.	verbum reflexivum.
Rgv	Raguva, Panevėžio raj.
sen. l.	senovės lenkų kalba.
sg.	singularis.
Skd	Skuodas.
sl.	slaviškai.
Srd	Seredžius, Jurbarko raj.
sub.	substantivum.
s. v.	sub verbo, prie žodžio.
Šk	Šakiai.
Šl	Šiauliai.
Šlv	Šiluva, Raseinių raj.
Šr	Širvintos.
Št	Šėta, Kėdainių raj.
Šv	Švėkšna, Šilutės raj.

tarm.	tarmiškai.
t. p.	tas pat.
trans.	verbum transitivum.
Trš	Tryškiai, Telšių raj.
Ukm	Ukmergė.
ukr.	ukrainietiškai, ukrainiečių kalba.
Ut	Utena.
v. a.	vakarų aukštaitiškai (lietuviškai).
Vkš	Viekšniai, Akmenės raj.
Vlkv	Vilkaviškis.
vok.	vokiškai, vokiečių kalba.
Vrb	Virbalis
vva.	vidurinė vokiečių aukštaičių tarmė (Mittelhochdeutsch).
vž.	vokiečių žemaičių tarmė (Niederdeutsch).
Žem	Žemaičių kraštas.
žem.	žemaitiškai (lietuviškai).
Žg	Žagarė, Joniškio raj.
žyd.	žydiškai, žydų kalba.
žžyd.	žemaitiškai-žydiškai (Žemaičių ir Pažemaitės žydų tarmė).

Vietovardžiai, kurie minimi vieną ar du kartus, liko nesutrumpinti.

Taškas viršuj po balsio, pvz. *i˙*, *e˙*, reiškia balsio ilgumą, tad, pavyzdžiui, $i˙ = \bar{\imath}$, $u˙ = \bar{u}$.

ŠALTINIŲ APŽVALGA

Apie lietuvių kalbos įtaką žydų kalbai (jidiš), Lietuvos žydų tarmei, nėra nė vieno mokslo darbo. Tačiau tūlas jau yra pastebėjęs, jog ši įtaka buvo gana žymi. M. Vainraichas, aprašydamas Kuržemės žydų tarmę, pažymi: „Latvių kalbos įtaka

žydų kalbai Kuržemėje buvo žymiai mažesnė, nekaip lietuvių kalbos įtaka kaimyninėje Kauno gubernijoje“ (Vainraich Štaplen 224). Kelių žodžių kilmei aiškinti šis mokslininkas pirmas pasinaudojo Kuršaičio lietuvių-vokiečių kalbų žodynu. – Septynis lietuviškus žodžius, patekusius į Lietuvos žydų tarmę (užrašytus Šiaulių apylinkėje), išspausdino Z. R(eizenas), JFil 239. – Livšinas LŽ yra laikraštinis straipsnis, kur autorius labai plačiai užsimojo: mėgino įžiūrėti lietuvių įtaką žydiškiesiems papročiams, prietarams, patarlėms, pavardėms ir kalbai. Tas straipsnis turi nemaža klaidingų tvirtinimų (toliau teks ties keliais sustoti). Atsakydamas į Livšino straipsnį (žr. Lemchenas LŽ), nurodžiau, jog lietuvių įtaka žydams nebuvo tokia plati, kaip įsivaizduoja J. Livšinas, neapėmė tiek daug sričių, bet vienoje srityje, kalbinėje, ji buvo žymiai gilesnė, nekaip galima spręsti iš minėtojo straipsnio. Tačiau didelių pretenzijų J. Livšinui turėti negalima: jo laikraštinis straipsnis, gal būt, mokslinių tikslų ir nesiekė, o plačiajai skaitytojų masei jis davė keletą teisingų minčių. – Lemchenas Štoc yra straipsnelis apie lietuviškųjų žodžių *stačias* ir *status* likimą Lietuvos žydų tarmėje, čia iškeltas ir lietuviškųjų skolinių geografijos klausimas. – Kelios atskiros pastabos išmėtytos po žydiškuosius kalbotyros žurnalus, bet tai tik kelių žodžių kilmės nurodymai.

Svarbiausias šio darbo šaltinis buvo gyvoji kalba. Mano paties šnekta (Papilė, Akmenės raj.) davė šio darbo pagrindą. Medžiaga iš Žagarės, Ukmergės ir Šiaulių miestų, kuriuose gyvenau ilgesnį laiką, papildė pirmąjį rinkinį. Ukmergės žydų realinės gimnazijos ir Šiaulių žydų gimnazijos mokiniai, kilę iš įvairių Lietuvos miestų ir miestelių, ir mano kolegos mokytojai prisidėjo prie šio darbo, nepašykštėję savo laiko. Yra čia ir atsitiktinai gautų žinių: nugirsta traukinyje, susitikta su kurios vietos žmogumi, gauta per kitą žmogų ir t. t.

Daugiausia medžiagos čia yra iš Žemaičių arba Pažemaitės miestelių, kurie daugiau tyrinėti: Pp, Trš, Bt, Šv, Žg, Šl... Gana

daug žinių gauta iš Rytų Aukštaičių krašto: Ukm, Pmp, Rgv, Šr... Vakarų Aukštaičiai mažiau tyrinėti, nors Šakių gerokai atstovaujami; labai būtų pravertusios gausesnės žinios iš pietų: Alytaus, buv. Marijampolės (Kapsuko)... Visai netyrinėtas liko Vilniaus kraštas, iš kurio į šį darbą nuotrupos tepateko, išrankiotos iš FŠr, Bostomskio BKv I, JFil. Tie trupinėliai rodo, jog ir ten uolus rinkėjas būtų galėjęs ką laimėti. Kiek medžiagos rasta Kuržemės žydų tarmės aprašymuose: Vainraich Štaplen 193—240 ir Kalmanovič KurD, kur yra grynai lietuviškų ir, gal, bendrų lietuviškų-latviškų skolinių, vartojamų toje tarmėje; kur-ne-kur skolinių kilmė pačių autorių nurodyta, bet dažniausiai jų kilmė liko neišaiškinta arba neteisingai aiškinama (antrasis yra retas atsitikimas). Nėra reikalo lyginti *dúrkenen* „stumdyti, durti“ (Kurž, žžyd.) su slavybe *tórkenen*, plg. Kalmanovič KurD 175, nes čia yra aiškus lietuviškas skolinys, plg. lie. *dùrti* „smeigti, besti, verti; badyti“ ir la. *duřt* „stechen, stoßen“ MLV I, 520 (žr. žodynėlį šio darbo gale). Vainraichas prie žodžio *štípenen* „(su)šalti“ tiesiog padeda klaustuką, nemokėdamas išsiaiškinti jo kilmės (Vainraich Štaplen 237). A. Landau mėgina tą žodį kildinti iš slavų, lygina jį su l. *szczypać*, r. *щипать*, žr. JFil 60; bet čia vėl aiškiausias lietuviškas arba lietuviškas-latviškas skolinys, plg. lie. *stìpti* „steif, starr werden, erstarren; umkommen, sterben“ Trautmann Wb 287, „t. p.; мерзнуть, зябнуть“ Ser., la. *stipt* „steifwerden“ Trautmann l. c. Atsitiko vieną kartą ir atvirkščiai – nelietuviškos kilmės žodis mėgintas skirti lietuvių kalbai: Kalmanovič KurD 179 kildina žyd. *páze* „šalia“ iš lie. *pas*. Bet tam priešinasi šalutinė lytis *póze*, kuri išliko, pvz., Žagarėje paupio gatvės žydiškame pavadinime (*poze-tajch* „paupys“) ir posakyje *póze šotn* „prie šešėlio“, t. y. slapstydamasis, vogčiomis; Pašvitinyje sakoma ir kitais atvejais *poze*. Šio žodžio etimologiją duoda D. Leibl FŠr II, 490 (plg. l. *po za*brzegu). Tačiau tokie apsirikimai yra labai retas atsitikimas dėl minėtosios priežasties: dažniausiai skolinių kilmė autoriaus nežinoma

(plg., pvz., *kaup, ausgedilet, škrandle*: *škronde* Kalmanovič KurD žodynėlyje). Reikia taip pat turėti galvoje tai, kad daugumas net visos Lietuvos žydams bendrų skolinių niekur nėra paskelbti, tad žydų kalbininkams, gyvenantiems ne Lietuvoje ir kilusiems iš kitų kraštų, atsitiktinai užeinantiems lietuvišką skolinį, negali ateiti į galvą mintis, kad jie susiduria su lietuviškos kilmės žodžiu.

Šis darbas, būdamas pirmas šioje srityje, negali pretenduoti į pilnumą arba į visišką neklaidingumą. Galima buvo ir reikėjo dar daug medžiagos rinkti: gyvoji kalba yra neišsemiamas šaltinis. Būtų pageidaujama, kad tie žodžiai, kurie girdėti tik vienoje vietoje ar keliose, būtų patikrinti ir kitose vietose; būtų buvę labai svarbu lietuviškųjų skolinių geografiją tiksliau nustatyti. Tačiau medžiagos rinkimas per dešimtį su viršum metų ir pakartotinis didesnės jos dalies tikrinimas bus autorių apsaugoję nuo stambių klaidų ir didelių spragų, nors akylas tyrėjas ras, be abejo, šiame darbe, kas taisytina ir papildytina.

BENDROJI DALIS

I. Bendros žinios apie žydų kalbą ir Lietuvos žydų tarmę

Žydų kalba (jidiš) yra kilusi iš vokiečių aukštaičių kalbos. Jos pradžios reikia ieškoti tada, kai vidurinė vokiečių aukštaičių kalba (Mittelhochdeutsch) kitėjo į naująją vok. aukšt. kalbą (Neuhochdeutsch). Pirmasis žydų kalbos laikotarpis sutampa dar su Mittelhochdeutsch (XIII ir XIV amžiai); savo dabartinį pavidalą žydų kalba gavo laikotarpiu 1450–1550 m., Frühneuhochdeutsch periode. Plg. Vainraich Bilder 11–24, Birnbaum JSp. Žydų kalba neišriedėjo iš vienos vokiečių kalbos tarmės; joje susiliejo įvairių vokiečių kalbos tarmių elementai. Pirmas tai įrodė Alfred Landau savo darbe „Das Deminutivum der galizisch-jüdischen Mundart" (Nagel, Deutsche Mundarten I, 1).

Labiausiai pakito pirmykštė žydų kalba hebrajiškų-aramėjiškų ir slaviškų elementų įtakoje. Žydų aplinkoje, kur religijos ir literatūros kalba buvo hebrajiška-aramėjiška, prie pagrindinio, vokiškojo elemento prisidėjo daugybė žodžių ir posakių iš biblijos, talmudo, maldų ir vadinamosios rabinų literatūros. Hebrajų ir aramėjų kalbos davė ne tik leksinės medžiagos, jos turėjo didelę įtaką visai žydų gramatikai. Slavų kraštuose, ypač Lenkijoje ir istorinėje Lietuvoje (Baltarusijoje, Ukrainoje), žydų kalba prisisunkia slaviškų elementų. Senesnieji slavų skoliniai paimti iš senosios lenkų kalbos (plg. Birnbaum JSp). Daugelis slaviškųjų žodžių, kurie pateko į žydų kalbą pastaruoju laiku, randami atskirose tarmėse ir vengiami bendrinėje rašomojoje

kalboje. Tas pat sakytina apie lietuviškuosius skolinius Lietuvos žydų tarmėje, tik skolinių skaičius mažesnis. Birnbaum l. c. nurodo, kad žydų kalbos leksikone esą maždaug 3/4 vokiškųjų elementų, beveik 1/4 hebrajiškų-aramėjiškųjų ir apie 1/10 slaviškųjų.

Prieš antrąjį pasaulinį karą iš 16 ar daugiau milijonų žydų kalbėjo žydiškai 10–12 milijonų (Birnbaumas mano, kad 12 milijonų). Žydų lingvistikoje įprasta žydų kalbą skirstyti į tris pagrindines tarmes: 1) Lietuvos („litvišer jidiš", arba tiesiog „litviš"), 2) Lenkijos ir 3) pietiečių (Ukraina, Bukovina, Rumunija, Rytų Galicijos dalis). Lietuvos tarmė nereiškia dabartinės Lietuvos žydų tarmės. Reizen JGr 31 Lietuvos tarmės ribas šiaip nurodo: „Lietuvos tarme kalba žydai į šiaurę nuo linijos Suvalkai – Kijevas, etnografinėje Lietuvoje, Baltarusijoje, Didžiojoje Rusijoje ir Pabaltijyje". Kalmanovič JGr 5 nurodo, kad Lietuvos tarme kalba šiaurės žydai, jų pietinė siena yra maždaug pietinė Gardino, Minsko ir Černigovo gubernijų sieninė linija. Prieš II pasaulinį karą Lietuvos tarme (*o*-tarme) kalbėjo maždaug 3 milijonai žydų (Birnbaum l. c.).

Šiame darbe vartojamą Lietuvos žydų tarmės terminą reikia suprasti daug siauriau: čia turimi galvoje tik Lietuvos teritorijos žydai. Tai maža dalis žydų, kalbančių „litviš". Tais keliais atvejais, kai teks pavartoti šį terminą platesniąja prasme, kaip įprasta žydų kalbotyrinėje literatūroje, bus tiesiog pažymėta „litvišer jidiš", arba „*o*-tarmė".

Lietuvos žydų tarmė irgi nebuvo vienoda. Mano tyrinėtame plote Žemaičių ir Pažemaitės žydų kalba gerokai skyrėsi nuo likusios Lietuvos žydų kalbos. Lietuviškųjų skolinių skaičius buvo žymiai didesnis Žemaičių ir Pažemaitės žydų tarmėje (žžyd.). Ne čia vieta kalbėti apie Lietuvos žydų šnektas; be to, niekas jų nėra tyręs nei aprašęs. Šiame darbe atitinkamose vietose tik nurodyta, kaip kur skamba lietuviškasis skolinys. Reikia dar pažymėti, kad

žydai vadindavo Žemaičių kraštu beveik visą buvusią Kauno guberniją, plg. D. M. Lipmanas, Žydų istorija Lietuvoje [hebrajiškai] (Kėdainiai, 1934), p. 12, išn.

II. Lietuvos žydų istorijos metmenys

Kalba, sako prof. K. Būga, yra senovės dokumentų rinkinys, archyvas. Kalbinėje medžiagoje galima rasti duomenų, kurie mums daug ką pasako apie šia kalba kalbančios ar kalbėjusios tautos istoriją ir būdą.

Vienos kalbos skoliniai iš kitos turi istorinę vertę: jie rodo tautų santykius. Jei skolinių skaičius yra didelis, tada jų studijavimas yra istorijos atžvilgiu dar vertingesnis, nes jie rodo, kuriose kultūros srityse viena tauta turėjo mokytis iš kitos. „Übernahme von Sprachgut weist auf Übernahme von Kulturgut" (Schrijnen 106). Viena tauta gali, be kultūros dalykų pavadinimų, skolintis iš kitos tautos ir sąvokų, papročių, prietarų ir t. t., bet visa tai atsispindi kalboje. Dėl to tyrinėjimas lietuviškųjų skolinių Lietuvos žydų tarmėje yra didžiai pamokomas ir įdomus.

Svetimus žodžius skolina ne visa tauta, bet tam tikri visuomenės sluoksniai ir verslo grupės; iš kurio nors visuomenės sluoksnio kalbos skolinys vėliau dažnai patenka į bendrinę tautos kalbą. Lietuviškieji skoliniai pateko į žydų kalbą, savaime suprantama, ne per talmudistus, šventųjų tekstų tyrinėtojus, atitrūkusius nuo gyvenimo, savo šventąjį mokslą težinančius, plevenančius religijos aukštybėse. Lietuviškieji skoliniai galėjo patekti į Lietuvos žydų tarmę per žmones, turinčius reikalo su lietuviais, tad ypač per miestelėnus pirklius, amatininkus ar smuklininkus ir kaimiečius. Tat verčia mus, bent visai paviršutiniškai, čia suminėti svarbiausius ekonominės Lietuvos žydų istorijos etapus ir pateikti šiek tiek statistinių žinių.

Antra priežastis, dėl kurios mums tenka pažvelgti į Lietuvos ir net gretimosios Kuržemės žydų istoriją, yra lietuviškųjų skolinių

chronologijos klausimas. Paprasčiausias ir tikriausias kelias kurios kalbos skolinio chronologijai nustatyti yra nurodymas rašto, kuriame tas žodis pirmą kartą paliudytas (tas kelias tinka, žinoma, tik tokiam laikotarpiui, kuriame tauta turi raštą). Bet šis kelias mūsų rūpimuoju atveju visiškai netinka, nes, kaip minėjau, naujieji slaviškieji ir taip pat lietuviškieji skoliniai raštuose vengiami, jie tarminio pobūdžio. Tik laikotarpiu tarp I ir II pasaulinių karų pasirodžiusiuose leidiniuose galima kur-ne-kur, labai retai aptikti vieną kitą lietuvišką skolinį. Būtų įdomu paieškoti senesniojoje žydiškoje Lietuvos liaudinėje literatūroje tokių skolinių, gal, nors labai abejoju, vieną kitą skolinį būtų galima rasti, bet Lietuvoje tų raštų negalima gauti. Fonetiškai irgi negalima skolinių chronologijos nustatyti, kadangi jie visi, be abejo, pateko į žydų kalbą tuo laiku, kai lietuvių kalbos fonetika jau buvo įgavusi šiuolaikinį pavidalą. Neturint rašytinių šaltinių skolinių chronologijai nustatyti ir negalint to padaryti su fonetikos pagalba, tenka griebtis netiesioginio kelio. Lietuvos žydų istorija padės mums nustatyti bent galimąją, tikimąją ribą, kada galėjo pradėti skverbtis lietuviškieji skoliniai į Lietuvos žydų tarmę. Tam tikslui mums čia svarbu tik patirti, kada žydai susidūrė su lietuvių liaudimi, ypač kada atsirado žydų Žemaičiuose, kur lietuviškųjų skolinių skaičius yra didelis.

Žydai turi reikalų su lietuviais jau daug šimtmečių. Yra nuomonė, kad jau m. e. VIII a. žydai prekiavę su Pabaltiju (žr. ŽEnc X, 247, s. v. Litva). Bet tai tik hipotezė. Faktas yra, kad XII a., kryžiaus karų metu, didesnė Vakarų Europos žydų banga pasiekė Lietuvą arba jos kaimynus. Visai tikrų žinių yra, kad tarp Gedimino pakviestųjų verteivų, amatininkų ir pirklių buvo ir žydų. Ir po Gedimino daug žydų apsigyveno Lietuvoje XIV a. Kad tame amžiuje buvo žydų ir etnografinėje Lietuvoje, aiškiai įrodo pirmas įstatymas, kuris išėjo apie žydus ir pagal kurį jie gyveno, — Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto privilegija Trakų žydams, duota 1388 m. birželio 24 d. (žr. Janulaitis ŽL 9). Tačiau etnografinėje Lietuvoje žydų nedaug tebus buvę: Vytautas davė žydams

tik tris privilegijas, būtent Trakų, Bresto ir Gardino bendruomenėms, kurių, tur būt, tik pirmoji turėjo lietuviškai kalbančią aplinką. Vytauto laikais nedaug tebuvo žydų: visoje kunigaikštijoje suskaitoma apie 6000 žmonių ir tai vis rytuose ar priešpiečiuose baltarusių žemėse (Janulaitis ŽL 12). — XVI a. Lietuvos valstybėje jau yra 15 bendruomenių, bet vis dar daugiausia Baltarusijoje; Aukštaičiuose tada buvo tik 2 bendruomenės: Merkinėje ir Trakuose; Kaune ir Vilniuje dar maža žydų, jie dar neturi atskiros bendruomenės, o Žemaičiuose apie žydus visai negirdėti. Iš viso 1566 m. žydų buvo apie 8—10 tūkstančių (ib. 19). Vertėsi jie pramone, prekyba ir pinigų skolinimu; amatininkų buvo nedaug.

Kuria kalba kalbėjo istorinės Lietuvos ir Lenkijos žydai ligi XVI a., nežinoma. Rašytiniai paminklai to negali parodyti, kadangi žydų rašto kalba buvo daugiausia hebrajiškai aramėjiškoji ir tada, kada jie kalbėjosi kitomis kalbomis. Harkavis straipsnyje „О языке евреевъ в древней Руси“ (Труды Восточн. Отд. Русск. Археологического О-ва, СПБ., 1865; hebrajiškai atskira brošiūra „Hajehudim usfat haslavim“, Vilnius, 1867) pareiškė nuomonę, jog istorinės Lietuvos (kur žydų buvo, beveik tik slavų gyvenamos) ir Lenkijos žydai seniau vartojo slavų kalbas, ypačiai rusų. Beršadskis (Литовскіе евреи, СПБ., 1883) paremia tą nuomonę ir stengiasi įrodyti, jog XVI a. žydai kalbėjosi tuose kraštuose rusiškai. Prieš tą nuomonę pasisakė S. Dubnovas straipsnyje „Lenkijos—Lietuvos žydų šnekamoji kalba ir liaudinė literatūra XVI a. ir XVII amžiaus pradžioje“ (Еврейская Старина, 1909, I), kuris įrodė, jog Harkavio nuomonė nepagrįsta, jog žydai XVI a. minėtuosiuose kraštuose kalbėjosi tarp savęs žydiškai (jidiš), o kuri buvo žydų šnekamoji kalba ligi to laiko, apskritai negalime tuo tarpu žinoti, nes trūksta dar tam klausimui išspręsti medžiagos. Plg. dar B. Rubštein, Senesnioji žydų kalba rusų kraštuose ir ir S. Dubnovo atsakymas, Pinkes 21 t.t. Tad kalbėti apie Lietuvos žydų kalbą galima tuo tarpu tik pradedant nuo XVI a. Apie lietuvių kalbos įtaką tame šimtmetyje netenka kalbėti. Tai apskritai

netikėtina, nes žydai daugiausia gyveno miestuose ir stengėsi nesusilieti su kitais, laikėsi skyrium ir susidurdavo su lietuviais tik prekybos reikalais. Be to, jų skaičius buvo dar visai mažas, mažiau kaip 10 000 žmonių, ir iš svetur atvykdavo daug svetimų žydų.

Į kaimą patenka daugiau žydų tik po Liublino unijos. „Bajorai prisistatė sodžiuose smuklių, prisodino pavargėlių žydų. Vienuoliai, kunigai, kilusieji iš tų pačių bajorų, elgėsi taip pat“ (Janulaitis ŽL 26). Be smuklininkų, kaimuose buvo žydų išpirkėjų, smuklininkų tarnų, nuomininkų. Kai kurie žydai dirbo miškuose, kuriuos pradėjo tada plačiai eksploatuoti. Žydų skaičius didėja. XVII a. jų yra 32 000. Apie XVIII a. yra tikslesnių žinių: 1766 m. žydų buvo 157 000, iš jų apie 75 000 etnografinėje Lietuvoje, Vilniaus, Trakų ir Žemaičių vaivadijose. XVIII a. į Lietuvos žydų seimą rinko jau ir 3 Žemaičių vaivadijos apskritys: Kėdainių, Biržų ir Vyžuonų (Janulaitis ŽL 51). Tame šimtmetyje pusę Lietuvos žydų randame begyvenančius kaime. Ir miestelėnų jau buvo įvairių, buvo jau ir žydų amatininkų: siuvėjų, batsiuvių ir t. t.

Tolesnė Lietuvos žydų istorija mums šiame darbe nebegali rūpėti. Carinės valdžios varymas žydų iš sodžiaus į miestelius ir miestus XIX a. kalbos atžvilgiu didelės reikšmės negalėjo turėti. Tarp kita ko, mažųjų Lietuvos miestelių kalba buvo ta pati, kaip kaimuose, o didesnių miestų – kiek jų buvo?

Iš pateiktųjų žinių galima prieiti išvadą, jog apie kokią nors šiek tiek žymią lietuvių kalbos įtaką Lietuvos žydų tarmei gali būti kalbos tik nuo XVIII a., gal šiek tiek skolinių atsirado jau XVII a. Taip spėliojant, reikia turėti galvoje tą istorinį faktą, kad žydai iš pradžių laikėsi skyrium ir su kitų tautų žmonėmis maža bendra teturėjo. Be to, turi praslinkti kiek laiko, kol svetimieji žodžiai „suviršinami“, kol, pvz., *kaupas* pavirto žyd. *kojp* (*kaupas* > *kójpes* > *kójpe* > *kojp* : *kejp*).

Lietuvos žydų istorija mums duoda pirmąjį atramos tašką skolinių chronologijai. Tačiau, kaip matėme, ji nustato mums tik

tolimiausiąją ribą. Iš istorijos duomenų sprendžiant, netikėtina, kad būtų skolinių, patekusių į žydų kalbą anksčiau, negu XVII–XVIII a. Bet kur rasti artimiausiąją ribą (terminus ante quem)? Nuo kurio laiko Lietuvos žydų tarmėje tikrai yra lietuviškųjų skolinių? Kad skoliniai nėra visai naujas dalykas, galima patirti, išklausinėjant senelius, kurie liudija, kad antrojoje ir net pirmojoje XIX a. pusėje tikrai jau yra buvę Žemaičių žydų tarmėje daug lietuviškų skolinių, ne mažiau kaip prieš II pasaulinį karą (nors prieš tą karą žydiškųjų laikraščių ir knygų įtakoje lietuviškų skolinių skaičius rodė tendencijos mažėti). Gal būt, antrąjį atramos tašką gali duoti, bent daliai skolinių, Kuržemės žydų tarmė, ties kuria tenka ilgėliau sustoti.

Kuržemės žydų tarme kalbėjo prieš I pasaulinį karą Kurliandijos gubernijos ir Rygos miesto žydai. Po to karo žydų kalba ten labai pakito. Apie Latvijos žydų tarmę netenka kalbėti: tokios nėra. Dėl to žydų kalbotyrinėje literatūroje ta tarmė vadinama „kurlender jidiš“. Ar tai yra atskira tarmė, ar Lietuvos žydų tarmės platesniąja prasme (litvišer jidiš) patarmė, mums čia nesvarbu.

Prieškarinės Kuržemės tarmė yra žydų kalbininkams įdomi tuo, kad Kuržemėje žydų kalba, kilusi iš vokiečių kalbos, vėl susidūrė su savo kultūriškai galinga giminaite (negalima sakyti motina, kadangi žydų kalba kilo ne iš dabartinės vokiečių kalbos ir, antra vertus, ji yra kelių kalbinių elementų susikryžminimo padarinys). Čia kultūros gyvenime tikrieji šeimininkai buvo vokiečiai. Mokyklos ir laikraščiai vokiški. Ligi Aleksandro III reformų net oficiali teismų ir administracijos kalba buvo vokiečių. Žydai čia gyveno daugiausia miestuose ir miesteliuose šalia vokiečių.

1829 m. buvo žydams uždrausta Kuržemėje, kaip centrinės Rusijos gubernijose, naujai apsigyventi (plg. ŽEnc IX, s. v. Kurliandija). Nuo to laiko buvo sustabdyta žydų imigracija į Kuržemę, kuri XVIII a. buvo žymi. Tik porą kartų prasiveržė pro siaurus įstatymo plyšius mažos žydų grupės. Tad apie Kuržemės žydų tarmę galima kalbėti kaip apie daugiau ar mažiau izoliuotą

žydų tarmę (kiek tokios judrios tautos, kaip žydų, tarmė apskritai galėjo būti izoliuota). Kalmanovičiaus KurD 165 argumentas prieš izoliuotumą nėra visai aiškus: tam tikras kiekis naujų slavybių negali įrodyti, jog buvo nuolatinis susisiekimas su kitomis žydų tarmėmis, kadangi jos visai neturi būti atneštinės: Kurliandijos gubernija buvo vis dėlto Rusijos dalis, ir čia galėjo savaime atsirasti rusicizmų. Be to, kai kurios slavybės galėjo patekti į Kuržemės žydų tarmę. tarpininkaujant kitai kalbai. Pvz., *magrič* (žžyd. *magerič*) gali būti kilęs iš r. *магарыч*, bet plg. lie. *magarỹčios*, la. *magaričas* (ir lie., ir la. iš baltarusių, plg. Frenkelis LEW 395). Kadangi Kalmanovičius l. c. nenurodo, kurias slavybes jis laiko jaunomis, sunku spręsti, ar čia galėjo tarpininkauti lietuvių ir latvių kalba daugeliu atvejų. Bet šiaip ar taip, nežymus skaičius atvykėlių nedaug tereiškia, dėl to nuo 1829 m., Rusijos vyriausybei uždraudus žydams naujai apsigyventi Kuržemėje, Kuržemės žydų tarmė buvo daugiau ar mažiau izoliuota. Verta dar pažymėti, kad Kuržemės žydai, bent XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pradžioje, prisigėrę vokiškosios kultūros, į kiekvieną kitą žydą žiūrėjo iš aukšto, paniekinamai, kiekvieną ne Kuržemės žydą vadino *zámeter* (žemaičiu!), kad ir būtų šis atvažiavęs iš Ukrainos ar Rumunijos, ir pravardžiuodavo jį *zámeter cházer* „Žemaičių kiaulė“. Žemaičių žydai, iš savo pusės, juos vadindavo *kúrlender índikes* „Kuržemės kalakutai“, norėdami pažymėti jų pasipūtimą, didžiavimąsi. Tokia Kuržemės žydų savybė dar labiau tolino juos nuo kitų žydų, taip pat nuo naujai atvykusių į Kuržemę žydų, su kuriais jie nenorėjo bendrauti.

Bet, pasirodo, Kuržemės žydų tarmės turima labai daug bendra su Žemaičių žydų tarme – tiek daug, jog Kalmanovič KurD tiesiog tvirtina, jog tai yra ta pati tarmė. Duodamas Kuržemės žydų tarmės idiotikoną, Kalmanovičius ib. pažymi, kad daugumą žodžių ir posakių jis yra girdėjęs ir Žemaičiuose, tą pat tvirtindamas dėl Vainraicho idiotikono. Aš galiu paliudyti, kad daugybė Kuržemės žydų tarmės ypatybių randama kretingiškių, telšiškių, tauragiškių, šiauliškių (buvusios Šiaulių apskrities) ir kitų Žemaičių ir Pažemaitės žydų kalboje. Nėra jokio abejojimo, kad Kuržemės žydų ir Žemaičių tarmės visai neseniai buvo sudariusios vieną kalbinį vienetą, kuris vėliau, gal kaip tik po 1829 m., ėmė skilti, ir abi dalys ėmė pamažėliais tolti viena nuo antros. Angliškojoje Jewish Encyklopedia IV, 312 b., s. v. Courland nurodyta: „Dėl Kuržemės žydų kilmės nuomonės skiriasi. Vieni mano, kad dauguma jų atvyko jūra iš Prūsijos ir šiaurinės Vokietijos; biografijos rabinų ir kitų žymiųjų žmonių, kurie žemiau išvardyti, rodo, kad dauguma jų gimė užsienyje. Vis dėlto, tur būt, teisus yra Bruckus (Восход, 1896), tvirtindamas, kad dauguma Kuržemės žydų yra atsikėlę iš kaimyninių Lietuvos ir Lenkijos kraštų“ (cituota iš Vainraich Štaplen 246). Jei istorikams čia kiltų abejojimų, tai kalbininkai gali pirštu prikišamai įrodyti, jog dauguma Kuržemės žydų yra kilusi iš slavų kraštų (kaip ir Žemaičių žydai), bet, perėjusi Žemaičių kraštą, ilgėliau jame apsistojusi (kiek kartų gyveno Žemaičiuose, kalbotyra negali pasakyti).

Kuržemės žydų kilmė yra istorijos klausimas, kuris mums čia rūpi dėl to, kad jis duoda mums dar vieną atramos tašką lietuviškųjų skolinių chronologijai nustatyti. Jei Kuržemės žydų tarmėje yra gana daug lietuviškų skolinių, tai yra pagrindo manyti, kad jie yra iš XVIII a., kadangi po 1829 m. galėjo atsitiktinai prasiskverbti vienas kitas toks žodis, bet ne pora dešimčių. Kuržemės žydų tarmės aprašymuose (Vainraich Štaplen 193–240 ir Kalmanovič KurD) randame visą eilę žodžių, kurie vartojami ir Žemaičių žydų tarmėje ir kurie yra kilę iš lietuvių arba latvių kalbos. Kadangi Žemaičių žydų kalboje tie žodžiai gali būti kilę tik iš lietuvių kalbos, ne iš latvių, o kad tie patys žodžiai būtų kilę Žemaičiuose iš lietuvių ir Kuržemėje iš latvių, nėra tikėtina, kai turime reikalo su maždaug dviem dešimtimis žodžių, lieka tik viena išvada: daugumą šių lietuviškųjų skolinių Kuržemės žydai bus atsinešę iš Žemaičių prieš 1829 m., t. y. šie žodžiai bus buvę Žemaičių žydų tarmėje jau XVIII a. Tokie

Kuržemės ir Žemaičių žydų žodžiai, kurių kilmė galėtų būti ir lietuviška, ir latviška (dėl minėtosios priežasties greičiausiai lietuviška), yra šie (smulkiau apie tuos žodžius žr. žodynėlį šio darbo gale): 1. *áusgedilet* (*ójsgedilet*) < lie. *išdilęs* (plg. la. *izdilt*), 2. *bóme* < lie. *buomas* (plg. la. *buõmis*; ir lie., ir la. iš vok.), 3. *dúrkenen* < lie. *dùrti* (plg. la. *durt*), 4. *égle* < lie. *eglė* (plg. la. *egle*), 5. *ézere* < lie. *ežeras* (plg. la. *ęzęrs*), 6. *lúpete* < lie. *lupata, lupeta* (plg. la. *lupata*), 7. *núke* < lie. *niukas* (plg. la. *nuka*), 8. *págale* < lie. *pagalys* (plg. la. *pagale*), 9. *rúpenen* < lie. *rūpėti* (plg. la. *rũpêt*), 10. *siak* (žžyd. *sek*) < lie. *siekas* (plg. la. *sieks*), 11. *škic* < lie. *škic, škič* (plg. la. *skič, skic*), 12. *škrandle* < lie. *skranda* (plg. la. *skranda*), 13. *škújes* < lie. *skujos* (plg. la. *skuja*), 14. *šnúke* < lie. *snukis* (plg. la. *snukis*), 15. *štípenen* < lie. *stipti* (plg. la. *stipt*), 16. *túpenen* < lie. *tupėti* (plg. la. *tupêt*).

Dar labiau krinta mums į akis tokie žodžiai Kuržemės žydų tarmėje, kurių kilmė gali būti tik lietuviška arba net specialiai žemaitiška: 1. *glébe* < lie. aukšt. *glėbys* (la. nėra!), 2. *klébe* < lie. žem. *klėbys* (la. nėra!), 3. *kaup* (*kojp, kejp*) < lie. *kaupas* (la. nėra!), 4. *šaltenóses* < lie. *šaltanosiai* (la. nėra!), 5. *špóngales* < lie. *spanguolės*, žem.: *an* > *ǫn* (plg. la. *spangales* su *an*; tad vokalizmas čia rodo žemaitišką kilmę), 6. *škrónde* < lie. *skranda* (plg. la. *skranda*; bet vokalizmas vėl rodo žemaitišką kilmę).

Kalmanovičius ir Vainraichas, kaip jie patys tvirtina, savo tarmės neišsėmė. Nėra abejonės, kad buvo dar lietuviškos kilmės žodžių Kuržemės žydų tarmėje. Bet ir šių pavyzdžių užtenka, kad įsitikintume, jog toje tarmėje yra gana daug neabejotinai lietuviškų skolinių ir jog negali būti kalbos apie atsitiktinius sutapimus su Žemaičių žydų tarme. Dėl įvairių abejojimų aš praleidau dar žodžius: 1. *kúške* „plaušinė“ (plg. lie. *kuškis*, la. *kuškis*), 2. *murín* (plg. lie. *murinas*), 3. *klejt* (plg. lie. *klėtis*, la. *klēts*, *r. клеть*).

Tikrai latviškų skolinių Kuržemės žydų tarmėje, kurie lietuviško atitikmens neturėtų, tris teradau. Minėtuosiuose tos tarmės

aprašymuose teradau 1. *priade* „pušis“ < la. *priede*, 2. *bruklines* (plg. žžyd. *bruknes*), 3. *kaudze* < la. *kaudze* (plg. žžyd. *kauge, kojge*). Žodis *grap(n)* yra vokiškas, ne latviškas, nors latvių kalboje yra *grapis*; vokiškąją kilmę jau nurodė A. Landau JFil 58, plg. dar Endzelin MVL I, 644. Žinoma, be šių trijų grynai latviškų skolinių, vėlesni tyrėjai ras Kuržemės žydų šnektoje buvus dar keletą, bet Vainraicho ir Kalmanovičiaus rinkiniuose yra 16 lietuviškų skolinių, kurie latvių kalbos galėjo būti paremti, 6 grynai lietuviški skoliniai ir tik 3 grynai latviški – proporcija užtenkamai pamokoma.

Mums teko ilgiau apsistoti ties Kuržemės žydų tarme, bet jos skolinių nagrinėjimas mums duoda dvi svarbias išvadas: 1) ta tarmė turi būti įtraukta į lietuviškųjų skolinių studijas, 2) 1829 m., uždarant kelią į Kuržemę svetimiems žydams, Kuržemės žydų tarmėje jau buvo lietuviškų skolinių; žydai, atsikėlę ten ligi to laiko iš Žemaičių, atsinešė su savimi nežinia kiek lietuviškų skolinių, kurie XIX a. pradžioje buvo jų kalbos turtas, vadinas, pateko į jų tarmę ne vėliau kaip XVIII a.

Iš istorinės apžvalgos matėme, jog ligi XVII a. apie lietuviškus skolinius Lietuvos žydų tarmėje negali būti kalbos. Apie XVII a. beveik nėra žinių, bet tada jau galėjo prasidėti lietuviškųjų žodžių skverbimasis į Lietuvos žydų kalbą. XVIII a., iš istorijos sprendžiant, jau turėjo būti skolinių, o Kuržemės žydų tarmės lietuviškųjų skolinių studijos mus tuo dar labiau įtikina. Lietuviškųjų skolinių vartojimo pradžia tuo būdu bent apytikriai nustatyta. Tačiau daug skolinių bus vėlesnės kilmės, dalis jų bus patekusi į Lietuvos žydų tarmę XIX a. Kurie jų kada pateko, sunku spręsti. Fonetiškai galima pažinti tik visai naujus skolinius dėl nekirčiuotųjų balsių kitimo dėsnio, žr. toliau VI, 1.

Skolinimo procesas Lietuvos žydų tarmėje prieš II pasaulinį karą dar nebuvo pasibaigęs. Yra ir visa eilė naujų skolinių, kurie atsirado, susidarius vėl Lietuvos valstybei. Iš kitos pusės, daug skolinių laikraščių ir knygų įtakoje turi tendencijos nykti. Kai kuriuos žodžius davė šiam rinkiniui seniai, jų jaunieji

nebepažįsta (arba sako: „Taip sėniai kalba“). Šis darbas yra kuklus vieno žmogaus mėginimas; tam darbui atlikti reikėjo daugiau žmonių.

III. Lietuvių įtaka žydų papročiams

Apie lietuvių įtaką žydų papročiams sunku kalbėti, kadangi nėra tam medžiagos. Bet kadangi Livšinas LŽ iškėlė teoriją, kad „lietuvių kalba ir jų gyvenimo būdas stipriai veikdavo žydų kalbą, papročius, prietarus, jų patarles, dainas, o net ir valgius“, tenka bent visai trumpai, keliais pavyzdžiais, įvertinti Livšino pateikiamąją medžiagą.

Į J. Livšino medžiagą reikia žiūrėti labai kritiškai. Pvz., žydiškąjį priežodį: Klausau tavęs kaip Trakuose, t. y. tu man ne ponas, tavęs neklausau, jis aiškina tuo, kad priežodis esąs sukurtas XIV a., kada Lietuvą valdė Kęstutis ir Algirdas, kurie kraštą padalijo į dvi autonomines dalis, Kęstutis gyveno Trakuose, o Algirdas – Vilniuje (tad, suprask, kas gyveno Trakuose, neturėjo klausyti vilniečio?). Toks aiškinimas atrodo visai nepagrįstas. Esu girdėjęs kitokį aiškinimą: Trakuose vėliau liko tik karaimų bendruomenė, o karaimai, nepripažindami talmudo ir vėlesnių žydų tikybinių įstatymų, neturi vykdyti visų žydiškųjų tikybinių apeigų ir įsakymų, dėl to esą sakoma „klausau tavęs kaip Trakuose“ (karaimai nė talmudo neturi klausyti). Galimas ir toks aiškinimas: Trakų žydai nuo Vytauto laikų turėjo „privilegiją“ – įstatymą, apgynusį juos nuo skriaudėjų, tad Trakuose žydas jautėsi stiprus. Ar šie aiškinimai yra geri, ar ne, sunku spręsti, bet, šiaip ar taip, aiškinant šį priežodį, galima didžiuosius Lietuvos kunigaikščius palikti ramybėje.

Didžiausia J. Livšino yda yra, kad jis nepažįsta lyginamojo metodo. Kuo remdamasis skiria kurį žydiškąjį paprotį ar prietarą lietuviams, ne rusams, lenkams, vokiečiams ar kitiems, jis nepasako. „Nereikia siūti ar taisyti drabužio ar skalbinių

ant gyvo žmogaus kūno – gali prisiūti jo protą, bet reikia duoti tam žmogui siūlą į burną ir daryti savo darbą“. Plg. Vainraich Glejb 171 ir JFil 331. – „Iškrentąs dantis gaila mesti į grindis – geriau mesti kur ant krosnies ir pasakyti pelytei: „Pelyte, pelyte! štai tau kaulinis (dantis), duok man geležinį“. Iš kur galima žinoti, kad Lenkijos ir Lietuvos žydai tą paprotį paėmė iš lietuvių? Lygiai tokį pat pasakymą turi rusai (plg. В. Даль, Толковый словарь живого великорусского языка IV, 205), ukrainiečiai, vokiečiai ir kt. V. Hovorka ir A. Kronfeld, Vergleichende Volksmedizin 827–830, net mano, kad „beveik visų laikų ir visų geografinių pločių tautos sieja sveikąjį dantį su pele. Išaiškinimą lengvai rasime, jei įsivaizduosime paprastą minčių asociaciją, kuri atsiranda iš lyginimo silpnų, supuvusių žmogaus dantų su sveikaisiais pelės dantimis ir iš karšto noro tuo atžvilgiu susilyginti su pele“. Kad dantis yra kažkaip susijęs su pele, manoma net Japonijoje, Meksikoje ir Naujojoje Zelandijoje (žr. Vainraich Glejb 176).

Vienintelis mums žinomas Lietuvos žydų prietaro skolinys iš lietuvių yra tikėjimas blogomis atžindėlio savybėmis (žr. žodynėlyje žodį *apžindales*), apie kurį girdėjau Kaune šeimoje, kilusioje iš Kėdainių, ir iš buvusios Panevėžio apskrities žmonių. *Apžíndales* (< lie. *atžindėlis* arba *atžindūlis*) yra vaikas, kurį motina nujunkius vėl buvo pradėjusi žindyti. Iš tokio vaiko išaugąs piktas žmogus, vagis, plėšikas ir t. t. Užaugęs jis turįs blogas akis: į ką pažiūrįs, tai pagadinąs. Plg. Š 38 s. v. *atažindas*, LEnc II, 33 s. v. *atžinda*, LKŽ I s. v. *atžindėlis*, *atžindỹs*, *ãtžindūlis*, MLV I, 213 s. v. *atžídelis*. Lietuviškuosiuose šaltiniuose tik nepažymėta, kad iš tokio vaiko išaugąs piktadarys, bet aišku, kad čia lietuviškas skolinys (plg. apibrėžimą ir atžindėlio blogąsias akis).

Iš šio tuo tarpu vienintelio pavyzdžio sunku daryti kokias nors išvadas. Šiaip ar taip, savaime suprantama, kad, norint prieiti teisingas išvadas, reikia būtinai lyginti papročius su germanų ir slavų papročiais ir ištirti jų geografiją. Minėti kurį

laidotuvių paprotį kilus iš lietuvių ir sakyti, kad tas paprotys pastebėtas ir senuosiuose italuose ir germanuose, kaip Livšinas (LŽ) kad daro, yra nemoksliška. Labai abejotina, ar yra tik Lietuvos žydams ir lietuviams bendrų vestuvinių ir laidotuvinių papročių.

Kai kurie Lietuvos žydų papročiai ir prietarai galėjo, žinoma, atsirasti lietuvių įtakoje, tai įrodo kad ir atžindėlio pavyzdys. Dar daugiau papročių, paimtų iš slavų, galėjo būti lietuvių lyg paremti, lietuvių įtakoje nepamiršti. Bet ši įdomi sritis laukia dar rinkėjo, kuris pateiktų bent kiek medžiagos. Tuo tarpu negalima daryti jokių išvadų.

SPECIALIOJI DALIS

A. SKOLINIŲ FONETIKA

IV. Bendros pastabos

Pilnai aprašyti skolinių fonetiką ir lietuviškųjų garsų atliepimą yra sunku. Čia kliudo du dalykai. Visų pirma Lietuvos žydų tarmė yra beveik netirta. Žydų kalbininkai, kurie tyrinėjo didįjį kalbinį bloką, kuris žydų kalbotyrinėje literatūroje vadinamas *litvišer jidiš*, kreipė beveik visą savo dėmesį į Baltarusijos ir Vilniaus krašto žydų tarmę, kuri fonetiškai žymiai skiriasi nuo kitų Lietuvos žydų šnektų, ypač Žemaičių. Kol nėra ištirta šių šnektų fonetika, sunku pilnai aprašyti skolinių likimą visose tose šnektose. Antra vertus, lietuviškieji skoliniai yra kilę iš įvairių lietuvių kalbos tarmių, dažnai nežinia iš kurios. Tik retkarčiais galima nustatyti, iš kurios tarmės ar net patarmės žodis pateko į žydų kalbą. Plg. žžyd. *klébe* < žem. *klėbys*, aukšt. žyd. *glébe* < lie. aukšt. *glėbys*, žyd. *míndres* Mlt < r. a. *mindrės* „mendrės, nendrės“ (tautosilabinis *en* > *in*), žyd. *glúsne* Pp < žem. (dūnininkų patarmės) *glūsnis* „gluosnis“ (*uo* > *ū*). Bet tai, kaip minėta, retos išimtys. Nežinant, iš kurios tarmės žodis paskolintas, sunku spręsti apie jo garsų atliepimą lietuvių kalboje. Čia yra toks principinis sunkumas atitikmenims nustatyti, kurio jokie tolesni tyrinėjimai daugeliui skolinių negalės pašalinti. Fonetikos skyriuje čia tik trumpai aprašytas dabartinės bendrinės lietuvių kalbos garsų atliepimas lietuviškuosiuose žydų skoliniuose.

Iš skolinių garsų kitimo priežasčių čia tepaminėsiu bendriausią (kitos bus vėliau išaiškintos atitinkamuose skyriuose). Lietuviškieji garsai, patekę į žydų burną, turėjo prisitaikyti prie

atitinkamų žydiškųjų garsų, kurių artikuliacija ta pati, artima arba kartais skirtinga. Be to, lietuvių kalboje yra garsų, kurių Lietuvos žydų tarmė, kartais ir žydų kalba apskritai neturi. Tokiais atvejais lietuviškieji garsai pakinta, žydas juos saviškai artikuliuoja, stengdamasis pagal gautąjį klausos įspūdį nenutolti nuo pirmykščio garso. Plg. lietuviškojo liežuvinio *r* pavirtimą Lietuvos žydų tarmės liežuvėliniu *r*, žr. toliau VIII, 2, dvibalsio *uo* monoftongizaciją, žr. VII, 6, lietuviškųjų *s* ir *š* likimą Žemaičių žydų tarmėje, žr. VIII, 3.

Kaip paprastai, labiausiai pakito skolinių balsiai, ypač nekirčiuotuosiuose skiemenyse, ir galūnės su priesagomis (žodžio galas). Įsidėmėtina, kad toliau vartojamais kirčiuotojo ir nekirčiuotojo skiemens terminais turimas galvoje žydiškojo žodžio (skolinio) kirtis, ne pirmykštis kirtis lietuvių kalboje. — Plačiau apie žodžius, kurie eina šiame ir tolimesniuose skyriuose pavyzdžiais, žr. skolinių žodynėlį darbo gale.

V. Kirčiuotųjų skiemenų balsių atliepimai

1. Lietuvos žydų tarmė (*litvišer jidiš* apskritai) neturi ilgųjų balsių, visi balsiai tariami maždaug vienodai trumpai. Kai kurios Žemaičių žydų šnektos gal, be trumpųjų, turi ir pusilgių, bet tas dalykas nepakankamai ištirtas. Lietuviškųjų ilgųjų ir trumpųjų balsių atliepimas Lietuvos žydų tarmėje yra vienodas. Kuržemės žydų tarmėje buvo ir ilgųjų. Iš vienintelio žodžio žyd. *ēgle* Kalmanovič KurD 179, kur ilgumas pažymėtas, sunku daryti kokias nors išvadas apie skolinių balsių ilgumą toje tarmėje.

2. Lie. *a* liko žyd. *a*, pvz., žyd. *álksne* < lie. *alksnis*, žyd. *bárškenen* < lie. *barškėti*, žyd. *šákale* < lie. *šakalys*. — Dėl tautosilabinių *an, am, en, em* žr. toliau XI, 6.

3. Lie. *e* > žyd. *e*. Žyd. *e* (Lietuvos žydų tarmėje) yra palatalinis, tariamas vidutiniu liežuvio pakilimu, neapvalus, atviras,

nepalatalizuoja prieš jį esančio priebalsio; akustinis jo įspūdis gerokai skiriasi nuo lie. *e*, kuris, būdamas žemutinis, artimas balsiui *a* ir, be to, palatalizuoja prieš jį esantį priebalsį. Pvz., žyd. *bérze* < lie. *beržas*, žyd. *sélenes* < lie. *sėlenos*, žyd. *égle* < lie. *eglė* (žydiškai čia abu *e* vienodi).

Du rinkinio žodžiai turi žyd. *a* < lie. *e*, abu skoliniai užrašyti ne Žemaičiuose: žyd. *plánt* (Šk, Vlkv, buv. Marijampolė [Kapsukas]) < lie. *plentas*, žyd. *kalále* (pravardė Pmp) < lie. *kalelė*. Dėl antrojo pavyzdžio reikia pažymėti, kad Rytų Aukštaičiuose (Pmp), kur garsų junginiai *le* ir *lė* tariami kietai (žr. Būga LKŽ LVIII), lietuviškasis junginio *le* tarimas nedaug tesiskiria nuo *la*, plg. Zinkevičius Dial § 180.

Žydų kalboje prieš nazaliuotąjį garsų junginį *ng* arba *nk* balsis *e* > *ej* (diftongizacija), plg. Reizen JGr 62. Dėl to lie. *e* > žyd. *ej* prieš *nk*: žžyd. *méjnke* < lie. *menkė*, žžyd. *tréjnkenen zech* < lie. *trenktis*.

Žyd. *míndres* (Mlt) < lie. *mindres* (tarm.) = *mendrės*. Tarmiškai (r. a.: Mlt) tautosilabinis *en* > *in*, plg. Salys TIst 27 ir 29 ir Zinkevičius Dial žmlp. Nr. 68.

4. Lie. *ė* > žyd. *e* (kaip ir iš lie. *e*; žyd. *e* artikuliacija aukščiau išaiškinta), pvz., žžyd. *sétene* < lie. *sėtinys*, žyd. *nadégale* < lie. *nuodėgulis*, tarm. *nadėgulis* ir *nedegulys*, žyd. *kalbékenen* < lie. *kalbėti*, žyd. *valéne* < lie. *velėna*.

Kadangi lie. *ė* yra siauras, tad nebūtų nuostabu, jei jis būtų kada sukeistas su *i*. Mano rastas tik vienas toks skolinys: žyd. *padegíses* (Šlv) < lie. *padegėsiais*.

Dar daugiau šansų turi lie. *ė* būti sukeistas su *ej* dėl savo akustinio įspūdžio. Tačiau abu tos rūšies pavyzdžiai: žyd. *kalējd* „kalėdos“ ir *klejt* „klėtis“ yra neaiškios kilmės; jie gali būti slaviški skoliniai (plg. r. *клеть*, *коляда*), tada jie turi normalųjį atitikmenį žyd. *ej* < sl. *e* arba *ja*, plg. Reizen JGr 62, § 110. Žr. *kalejd* ir *klejt* skolinių žodynėlyje.

5. Lietuviškuosius *i* ir *y* atitinka žyd. *i*, kuris tariamas kaip lie. *y*, bet trumpai (lie. *i* yra platesnis, lie. *y* yra siauresnis;

žyd. *i* siauresnis), pvz., žyd. *dílenen* (*ójsgedilet*) < lie. *dilti* (*išdilęs*), žyd. *knísenen* < lie. *knisti*, žyd. *štípenen* < lie. *stipti*, žyd. *dígenen* < lie. *dygti*, žyd. *tíkenen* < lie. *tykoti*, žžyd. *pušníne* < lie. *pusnynas*.

6. Lie. *o* > žyd. *o* (lie. *o* yra siauras ir ilgas, tariamas sučiauptomis lūpomis, žyd. *o* atviras ir trumpas; Viler MGalFon 26 tvirtina *o*-tarmę turint siaurąjį *o*, bet tas tvirtinimas neturi pagrindo), pvz., žyd. *dóbales* < lie. *dobilai*, žyd. *krósne* < lie. *krosnis*, žyd. *bulbenójes* (*-nókes*) < lie. *bulbienojai* (*-nokai*).

7. Lietuviškuosius *u* ir *ū* atitinka žyd. *u* (lie. *u* platus, lie. *ū* siauras; žyd. *u* siauras), pvz., žyd. *cudrúmsket* < lie. *sudrumsti*, žyd. *šútenen* < lie. *šutinti*, žyd. *brúknes* < lie. *bruknės*, žyd. *krúve* < lie. *krūva*.

VI. Nekirčiuotųjų skiemenų balsių atliepimai

1. Lietuviškųjų skolinių balsiams turėjo didžiulę įtaką pagrindinis žydų kalbos vokalizmo dėsnis (B. Borochovo suformuluotas): seniai žydų kalboje vartojamuose žodžiuose nekirčiuotieji balsiai virsta *e* arba *a*, dažniau *e*, redukuotiniu *e* arba net *ə*, plg. B. Borochov Pinkes 76, Reizen JGr 72 tt. Žodžio pradžioje nekirčiuotasis balsis dažnai virsta *a*, plg. Reizen JGr 73, § 156, pokirtiniame skiemenyje paprastai – *e*, plg. Reizen l. c. § 163. Šis dėsnis įgalina mus išskirti naujuosius skolinius ir rodo, kurie skoliniai yra žmonių jau pasisavinti, „suviršinti".

Nekirčiuotieji lietuviškųjų skolinių balsiai dažniausiai pokirtiniame ir prieškirtiniame skiemenyje pavirto *e*, betgi prieškirtiniame atsitinka ir *a*. Tas pavirtimas rodo skolinių senumą. Į šį rinkinį bus patekę gal tik keli nauji skoliniai. Prieš karą žydai dažnai kreipdavosi, žydiškai kalbėdami, į nepažįstamą arba mažai pažįstamą žmogų kreipiniu *pónas* (*o* trumpas, atviras), viršininką dažnai vadindavo *víršininк*, bet čia buvo aiškūs nauji skoliniai, kalboje dar neprigiję: jų vokalizmas tai įrodo (liaudis

buvo pradėjusi jau tarti *víršenink*, *víršenik*). Tos rūšies žodžių į darbą nedėta.

2. Pokirtiniame skiemenyje lie. *a* > žyd. *e* (dažnai girdėti redukuotinis *e* arba *ə*), pvz., žyd. *vánege(s)* < lie. *vanagas*, žyd. *rágene* < lie. *ragana*, žžyd. *pášere* < lie. *pašaras*. Šiame rinkinyje yra tik keli žodžiai, kuriuose lie. *a* išliko ir žydiškai po kirčio: žyd. *déndarzes* (Pmp) < lie. *diendaržis*, žyd. *prádalge* (Bt.) < lie. *pradalgė*, žyd. *títnages* < lie. *titnagas*. Šie žodžiai vartojami, kiek teko patirti, nedideliame plote, jie bus gal jaunesni; žodyje *prádalge* pokirtinį *a* galėjo padėti išlaikyti analogija su žyd. *dálge* (< lie. *dalgė*).

Prieškirtiniame skiemenyje reikia skirti du atvejus: a) kai prieš kirtį yra vienas skiemuo, tada to skiemens lie. *a* išlieka ir žydų kalboje, pvz., žžyd. *gábenen zech* < lie. *gabentis*, žyd. *ganíkle* < lie. *ganykla*; b) kai prieš kirtį yra du skiemenys, tada pirmajame lie. *a* išlieka ir žydų kalboje, o antrajame lie. *a* > žyd. *e* (vis tiek, kuris balsis pirmajame skiemenyje), pvz., žyd. *šaltenóses* < lie. *šaltanosiai*, žyd. *bakelóres* (pravardė Šlv) < lie. *bakalorius*, žyd. *šimtekóje* < lie. *šimtakojis*, žyd. *kakeríne* < lie. *kakarinė*; kad pirmajame skiemenyje lie. *a* išliko, bus kaltas antrinis kirtis (pvz., žyd. *šaltenóses* trečiasis skiemuo turi pagrindinį kirtį, pirmasis – antrinį), kuris, kaip pagrindinis kirtis, padėjo išlaikyti pirmykštį garso atspalvį.

Žyd. *privércenen* < lie. *praversti*; čia turime lie. *a* > žyd. *i* prieškirtiniame skiemenyje. Gal čia neteisinga analogija su kitų lietuviškų veiksmažodžių priešdėliu *pri-*. Pažymėtina betgi, kad žydiškai nėra skolinių su *pri-*.

Žyd. *rátlinke* (Pmp) < lie. *ratlankis* turi žyd. *i* iš lie. *a*. Jei čia nėra sakytojo apsirikimas, – tas žodis iš vieno žmogaus tegirdėtas, – tada čia galėtų būti liaudies etimologija (plg. žyd. *línke* „kairioji").

3. Lietuviškuosius *e* ir *ė* atitinka žyd. *e* pokirtiniame skiemenyje, pvz., žžyd. *ékete* < lie. *eketė*, žyd. *sélenes* < lie. *sėlenos*, ir žyd. *e* arba *a* prieškirtiniame skiemenyje, pvz.,

žyd. *beležúvis* < lie. *beliežuvis*, žyd. *menešínė* (Bt) < lie. *mėnesinis*, žyd. *kaledójenen* < lie. *kalėdoti*, žyd. *paléde* < lie. *pelėda*, žyd. *valéne* < lie. *velėna*, žyd. *kapúre* < lie. *kepurė*. – Žyd. *malágis* gali būti kilęs iš žem. *malagis* arba iš aukšt. *melagis* su *e* pavirtimu į *a* prieškirtiniame skiemenyje (žyd. *malagis* buvo plačiai vartojamas net Ukmergėje, toli nuo Žemaičių).

4. Lie. *i* ir *į* > žyd. *e* prieškirtiniame ir pokirtiniame skiemenyje, pvz., žyd. *dárzene* < lie. *daržinė*. Yra pora pavyzdžių, kur lie. *i* (ir *y*) išliko ir žydų kalboj *i*: žyd. *púdimes* < lie. *pūdymas*, žžyd. *sklídine* < lie. *sklidinas*; šie skoliniai bus, tur būt, jaunesnės kilmės. Apskritai, lietuviškųjų skolinių su lie. *i* nekirčiuotajame skiemenyje yra labai maža.

5. Skolinių su lie. *o* nekirčiuotajame skiemenyje beveik neaptikta.

6. Lie. *u* > žyd. *e* prieš kirtį ir po jo (su *ū* pavyzdžių neaptikta), pvz., žyd. *kúlteve* < lie. *kultuvė*, žyd. *cibelájškė* < lie. *cibullaiškiai*. Žyd. *ápuše* (< lie. *apušė*) ir adj. *ápušene* (lie. *apušinis*) išlaikė lietuviškąjį *u* po kirčio, tačiau čia turime reikalo su skoliniais, ne jaunesniais už žyd. *bérze* „beržas“, *álksne* „alksnis“ ir *égle* „eglė“; kad lie. *u* išliko, gal bus kalta analogija su žžyd. *púše* (< lie. *pušis*), nors pažymėtina, kad žydiškai *ápušė* buvo didelėje Lietuvos dalyje vartojamas žodis, o *púše* – tik dalyje Žemaičių.

Kai prieš kirtį yra du skiemenys, tada pirmajame lie. *u* išlieka ir žydų kalboje, o antrajame lie. *u* > žyd. *e* (plg. nekirčiuotojo *a* likimą tokiu atveju, žr. aukščiau VI, 2), pvz., žyd. *burbelójenen* < lie. *burbuliuoti*.

VII. Dvibalsių atliepimai

1. Lietuviškųjų dvibalsių atliepimas skoliniuose nepriklauso nuo to, ar jie kirčiuoti, ar nekirčiuoti.

2. Lie. *ai* > žyd. *aj* (žyd. *aj* artikuliacija yra maždaug tokia, kaip tvirtapradžio lie. *ai*), pvz., žyd. *gájšenen* < lie. *gaišti*, žžyd. *palájke* < lie. *palaikis*, žyd. *bájdenen* < lie. *baidyti*. Iš Rytų Aukštaičių užrašyti keturi žodžiai su žyd. *ej*, atitinkančiu tvirtagalį lie. *ai*: žyd. *kléjmeš* (netoli Ukmergės) < lie. *klaĩmas* (klojimas), žyd. *béjkšter* (Pmp) < lie. *baikštùs* (ac. sg. *baĩkštų*), žyd. *ragéjše* Pmp, Pnv (*ragájše* Pp, Šlv) < lie. *ragaišis*, žyd. *ójszvejrenen* „išpūsti (akis)“ Ukm – plg. lie. *žvairỹs*, ac. sg. *žvaĩrį* „kreivų akių žmogus“. Tačiau sunku įžiūrėti čia kokį dėsningumą, nes ir Rytų Aukštaičiuose yra bendras Lietuvos žydų tarmės skolinys *gájšenen* ir Lietuvos žydų šiauriečių skolinys *bájdenen* su žyd. *aj* < lie. *aĩ* (lie. *gaĩšti* ir *baidýti*, praes. *baĩdo*).

3. Dėl dvibalsio *au* likimo reikia pirma padaryti kelias pastabas. Kuržemės žydų tarmėje, dalyje Žemaičių ir net Aukštaičių šnektų vva. *ū* > žyd. *au*, kaip dabartinėje vokiečių aukštaičių tarmėje (pvz., vva. *hūs* „namai“ < Kurž *hauz*), vva. *ou* > žyd. *öu̯* (pvz., vva. *ouge* „akis“ > Kurž *öu̯g*), vva. *ô* (plg. Vainraich Štaplen 200 tt.) > žyd. *öu̯* (pvz., vva. *brôt* „duona“ > Kurž *bröu̯t*), vva. *ei* > žyd. *eį* (pvz., vva. *breit* „platus“ > Kurž *breįt*). Žr. Vainraich l. c. ir Kalmanovič KurD 165 t. Lietuvos žydų tarmės šnektos vietomis sutinka su Kuržemės žydų tarme, vietomis suplaka į vieną garsą tris vidurinės vokiečių aukštaičių tarmės garsus: vva. *ei*, *ou* ir *ô* > žyd. *eį*. Rašomosios žydų kalbos raidynas turi vieną rašmenį garsui *eį*, kilusiam iš vva. *ei*, ir vieną rašmenį visiems garsams, kilusiems iš vva. *ū*, *ou* ir *ô*, t. y. šiems garsams: *oį*, *au̯*, *öu̯*, *ou̯*, *uį*, *eį*, kurie šnektose labai įvairuoja (tolimesniame tekste dvibalsiai bus žymimi fonetine rašyba tik tais atvejais, kur galėtų kilti nesusipratimų; šiaip dvibalsiai, kurių antrasis dėmuo yra *i*, bus rašomi su *j*, o dvibalsiai su *u* bus rašomi su *u*).

Lietuviškojo *au* atliepimai skoliniuose nevienodi. Didžiausioje Lietuvos dalyje lie. *au* > žyd. *oj*, bet yra ir *ou*, *au* ir *ej*. Kaune, Ukmergėje, Utenoje, Širvintose, Panevėžyje, Šiauliuose... lie. *au* > žyd. *oj*, pvz., žžyd. *krójstenen* (*krójskenen*) < lie. *kraustyti*, žyd. *snójd(z)enen* < lie. *snausti*, žyd. *bójge* < lie. *baugu*. Tiksliai pasakyti, kaip tirtose vietose tariamas lie. *au* skoliniuose,

negaliu, kadangi didelė medžiagos dalis užrašinėta prieš daug metų žydiškosiomis raidėmis, kurių tarpe yra, kaip minėta, vienas rašmuo garsams: *oj*, *au*, *öu*... Tik dalį tų skolinių pavyko vėliau vėl užrašyti tiksliai. Pasirodė, kad lie. *au* atliepiama ir *ou* (Šiluvoje: žyd. *dougnóres* < lie. *daugnora*, žyd. *plouske* < lie. *pliauska*) ir *au*; gal būt, yra ir *öu*.

Įdomus yra *au* atliepimas skolinyje iš lie. *kaupas*: beveik visos Lietuvos žydai sako *kejp* (yra betgi ir *kojp*; Kurž *kaup*). Kad lie. *au* atlieptų žyd. *ej* ten, kur visais kitais atvejais lie. *au* > žyd. *oj*, nėra nė mažiausio pagrindo. Gali būti, čia turime reikalo su senesniu skoliniu, kurio fonetika skiriasi nuo kitų, jaunesnių skolinių fonetikos. Kad skolinys senas, rodo jo paplitimas: jis vartojamas visoje Lietuvoje, Vilniaus krašte ir Kuržemėje (žr. skolinių žodynėlį). Daugiau tokių skolinių su lie. *au* nėra.

Lie. *pliauska* > žžyd. *plójske* arba *plóuske* (gal kur nors yra ir žyd **plauske* ir **plöuske*). Rytų Aukštaičiuose (Rgv, Pmp, Pnv, Ukm) tas žodis turi žyd. *ej* < lie. *au* (plg. r. a. žyd. *ej* < lie. *ai*): *plėjske*. Tas *ej* bus greičiausiai neteisinga analogija su žodžiais, turinčiais r. a. žyd. *ej* < lie. *ai*.

4. Lie. *ei* atitinka žyd. *ej* (žydiškoji artikuliacija žyd. *e*+*į*), pvz., žyd. *pasvéjkenen zech* < lie. *pasisveikinti*, žžyd. *kréjkenen* < lie. *kreikti*.

5. Lie. *ie* < žyd. *e*. Monoftongizacija įvyko dėl to, kad dvibalsio *ie* žydų kalboje nėra, tad lie. *ie* prisitaikė prie akustiškai artimiausio žydiškojo garso. Pvz., žyd. *bulbenójes* < lie. *bulbienojai*, žžyd. *réke* < lie. *riekė*. — Keikiamas žodis žyd. *pémenes* (< lie. *piemuo*, ac. sg. *piemenį*) turi ir tarminę lytį žyd. *pimenis* Bt, Šlv (žem. dūnininkai: *ie* > *i*, plg. toliau XI, 5).

6. Lie. *uo* > žyd. *o* (monoftongizacija, plg. aukščiau 5), pvz., žyd. *gromelójenen* < lie. *gromul(i)uoti*, žyd. *jódalksne* < lie. *juodalksnis*, žyd. *jóksmes* (pravardė Pmp) < lie. *juoksmas*. — Vienu atveju lie. *uo* > žyd. *a* prieškirtiniame skiemenyje (plg. aukščiau VI, 2): žyd. *nadégale* < lie. *nuodėgulis*, bet čia iš lie. tarm. *nadėgulis* arba *nedegulys*; plg. Zinkevičius Dial § 85, kur nurodyta, kurie rytų aukštaičiai prieškirtinį *uo* paverčia *a*.

7. Mišriųjų dvigarsių (*a*, *e*, *i*, *u* su tautosilabiniu *l*, *r*, *m* arba *n*) atliepimai lietuviškuosiuose žydų skoliniuose nėra atskiras klausimas: žydų kalboje, kuri mišriųjų dvigarsių neturi, toks dvigarsis traktuojamas kaip balsis + priebalsis. Tik tautosilabiniai *am*, *an* ir *em*, *en*, kurie lietuvių kalbos tarmėse skirtingai tariami, turi skirtingų atliepimų ir Lietuvos žydų šnektose, žr. toliau skyrių Tarminiai skolinių fonetikos skirtumai (XI).

VIII. Konsonantizmas

Lietuvių kalbos priebalsiai žydiškuosiuose skoliniuose mažiausiai pakito. Dėl to čia bus pažymėti tie keli konsonantizmo skirtumai, kurie krito į akį.

1. Sklandusis *l* yra Lietuvos žydų šnektose nevienodas. Dalis Žemaičių žydų šnektų turi, kaip Kuržemės žydų tarmė, tik vieną vokiškąjį (alveoliarinį) minkštąjį *l*, nei veliarinio *l*, nei palatalinio *l* neturi, žr. Kalmanovič KurD 168 t. Tose šnektose ir veliarinis lie. *l* pavirsta minkštuoju vokiškuoju *l*, pvz., žžyd. *glójdenen* < lie. *glausti*, žžyd. *smúlke* < lie. *smulkus*. Didžiausia dalis Lietuvos žydų turi du *l*: veliarinį *l* ir palatalinį *l̂*. Rytų Lietuvoje, pvz., Širvintose, veliarinis *l* yra kietas (o Suvalkuose jau skamba kaip *ų*; bent kauniečiai žydai kiekvieną žydą, tariantį (*l* vietoje) *ų*, vadino *súvaųker* „suvalkiečiu“). Žydiškai, kaip ir lietuviškai, *l* šnektose vis kietėja iš vakarų į rytus, plg. Salys TIst 27, bet žydiškai vis labiau kietėja tik veliarinis *l*, o palatalinis *l* išlieka, tam tikrais atvejais gal net dar minkščiau skamba. Reizen JGr 146, § 143 mano, kad rusų, gal ir lietuvių, kalbos įtakoje minkštasis vokiškųjų žodžių *l* pavirto vadinamojoje litvišer jidiš tarmėje kietuoju *l*. Kad vietinių lietuvių šnektų *l* galėjo turėti įtakos tų

vietų žydiškajam *l*, yra galimas daiktas, bet kad ne jos buvo vokiškųjų žodžių minkštojo *l* sukietėjimo akstinas, irgi aišku, plg. Veinger JDial I, 206. Reizeno l. c. taisyklė, kad *l* litvišer jidiš tarmėje yra minkštas tik prieš *i*, yra žymiai Lietuvos daliai neteisinga arba turi daug išimčių, plg. *búl̂ke* „bulkutė“, *mil̂ch* „pienas“, *búl̂ve* „bulvė“.

Tose Lietuvos žydų šnektose, kuriose yra du *l*, veliarinis ir palatalinis, skolinių lie. *l* ir *l̂* susimaišė: kartais lie. *l* (kietasis) atitinka žyd. *l*, o kartais žyd. *l̂*; tas pat sakytina dėl lie. *l̂*. Pvz., žyd. *lóbenen* < lie. *liuobti*, žyd. *álksne* < lie. *al̂ksnis* (tarmiškai yra ir lie. *alksnis*, žr. Būga LKŽ 60). Rytų Aukštaičiuose yra tendencija skolinių *l* kietinti.

2. Lie. *r* (liežuvinis) > žyd. *r* (liežuvėliniu, uvulariniu, „gargaliuojamuoju“). Tas liežuvėlinis Lietuvos žydų *r* labai dažnai girdėti ir žydui lietuviškai kalbant. Kuržemės žydų tarmėje yra tik liežuvinis *r*, ten lietuviškųjų skolinių *r* turi pirmykštę artikuliaciją.

3. Didžiausia painiava yra Lietuvos žydų tarmėje, išskiriant Užnemunį, su *s* ir *š*, *z* ir *ž*. Apie *c* ir *č* atskirai netenka kalbėti, kadangi šios afrikatos susideda iš *t*+*s* ir *t*+*š*. Visa, kas bus čia pasakyta apie *s* ir *š*, taikytina ir afrikatoms *c* ir *č*. Didžiausia dalis Lietuvos žydų šnektų neturi tų garsų apskritai, turi tik kažkokį tarpinį garsą, greičiausiai tai bus palatalizuotas *s* (ar *z*) arba palatalizuotas *š* (ar ž), kaip visai teisingai pastebėjo Kalmanovič KurD 176 t. Plg. dar Reizen JGr 96, § 246. Daugelis Lietuvos žydų taria tiesiog tik *s* ir *z*, o garsų *š*, *ž* jie visai neturi. Aiškus *s* ir *š* girdėti tarp Lietuvos žydų Užnemunyje, o Žemaičiuose, Pažemaitėje ir šiaurės Rytų Aukštaičiuose (tiksliai šios svarbios izofonos sienų niekas nėra tyręs) *š* (*ž* ir *č*) visai negirdėti, yra tik minėtasis neaiškus spirantas arba rečiau *s* (*z* ir *c*). Tik jaunesnioji karta, ėjusi mokslus mokykloje, kurioje su tuo buvo kovojama, kurioje teko mokytis svetimųjų kalbų, nepakenčiančių tokio painiojimo, pamažėliais būdavo atpratinama nuo to, bet irgi ne visai. Žemaičiuose tarp žydų buvo tokių vaikų, kurie per visus savo mokslo

metus organiškai negalėjo įprasti tarti *š* ir, puikiai skirdami rašte *s* nuo *š*, — čia jiems padėdavo optinis vaizdas, — niekaip neišmokdavo visur, kur reikia, skirti tarime tuos garsus, jie nuolat nukrypdavo į *s* arba palatalizuotąjį *s*. Tas švilpiamųjų ir šnypščiamųjų painiojimas yra labai senas reiškinys žydų kalboje, plg. Jüdische Privatbriefe aus dem Jahre 1619, herausgegeben von Dr. Alfred Landau und Dr. Bernhard Wachstein, Wien u. Leipzig, 1911; Vainraich Štaplen 202 tt.; Reizen JGr 94 tt.; Veinger JDial I, 203 tt.; Veinger JDial II, 615 t., 620 tt.; Kalmanovič KurD 176 t. Jei Kalmanovičių tiksliai suprantu, jis l. c. tvirtina, kad Žemaičių žydai skirią *s* nuo *š*, tik abu garsus jie tarią palatalizuotus, tad kitiems žydams, tų palatalizuotųjų garsų neturintiems, atrodą, jog „litvákes“ (Lietuvos žydai) juos painioją. Bet tai neteisinga. Aš esu daug šimtų kartų girdėjęs ir pats nuo mažens žydiškai tarę lietuviškuosius skolinius žžyd. *s̊péjge* (< lie. *speigas*), žyd. *pús̊ne* (< lie. *pusnis*) ir daugybę kitų, bet niekaip negaliu pasakyti, ar juose yra *s*-garsas ar *š*-garsas. — Šis klausimas reikalingas fonetiko tyrinėjimo. Plg. analogišką reiškinį lietuvių kalboje (priebalsių *š*, *ž* vertimą *s*, *z*) vienoje vakarų aukštaičių šiauliškių šnektoje, esančioje tarp Žagarės ir Skaistgirio, vad. šlekiavimą; žr. Z. Zinkevičius Dial § 161. Ir kai kuriuose lenkų dialektuose priebalsiai *sz*, *ž*, *cz*, *dž* tariami kaip *s*, *z*, *c*, *dz*.

Visi lietuviškieji *s*, *š*, *z*, *ž*, *c*, *č* davė žydiškuosiuose skoliniuose didžiausioje Lietuvos dalyje minėtuosius tarpinius garsus $\frac{š}{s}$, $\frac{ž}{z}$, $\frac{č}{c}$. Dalyje skolinių šie garsai čia išlyginti pagal tuos žmones, iš kurių girdėtas visai aiškus ar aiškokas garsas. Kai kuriais atvejais čia rašomos abi lytys: su *š* ir su *s*, su *z* ir *ž*, su *c* ir *č*. Reikia pastebėti, kad visai aiškaus *ž* beveik niekuomet nesu skoliniuose girdėjęs. Tiksliau būtų, gal, vartoti kuriuos specialius ženklus šiems tarpiniams garsams žymėti, bet to nedrįsau daryti, ypač kadangi daliai skolinių pavyko surasti žmonių, daugiau ar mažiau

aiškiai skiriančių skardųjį ir duslųjį dantinį spirantą (švilpiamuosius) nuo atitinkamų šnypščiamųjų. Šiaip ar taip, į visus čia pateikiamųjų skolinių švilpiamuosius ir šnypščiamuosius reikia dėl minėtosios priežasties žiūrėti su tam tikrais rezervais.

4. Minkštieji šnypščiamieji žydų kalboje sukietėjo, pvz., žyd. *pikčúrne* < lie. *pikčiurna*, žyd. *čúlpenen* < lie. *čiulpti*.

5. Be sklandžiųjų, švilpiamųjų ir šnypščiamųjų, lietuviškieji priebalsiai skoliniuose, apskritai imant, nepakito. Yra tik specialių atvejų, kur įvyko asimiliacija, disimiliacija, priebalsio išstūmimas ir t. t. Pvz., r. a. žyd. *pastúmdales* (< lie. *pastumdėlis*) turi šalutinę lytį žžyd. *pastúndale* su lūpinio *m* asimiliacija prieš dantinį *d* (*m*>*n*). — Lie. *šermukšnis* davė kelias žydiškas tarmines lytis: žyd. *šalemúkšnes* su anaptiktiniu balsiu *e* ir *r* kitimu į *l*, plg. Reizen JGr 89, § 217; *šalemúkštenes*, matyti, analogiškai su *rúkštenes* (< lie. *rūgštynės*); *šalemúkces* : *šaremúkces* bus liaudies etimologiškai išvestos lytys. — Tie žydai, kurie skiria *s* nuo *š*, dažnai sako žyd. *šéske* (< lie. *šeškas*), beveik visuomet adj. *šéskener*; čia įvyko progresyvi disimiliacija. — Lie. *piktvotė* > žžyd. *píkvot*; priebalsis *t* išstumtas garsų junginyje *-ktv-*. — Lie. *ražas* > žyd. *rázes*; Žemaičiuose girdėti žžyd. *rádzis*, lie. *ž* pavirto dėl nežinomos priežasties afrikata *dz* : *dž* (tai normalu tik po *l* ir *n*, pvz., *haldz* „kaklas“, *gandz* „žąsis“, žr. Reizen JGr 96, § 248). — Visiems tokiems atskiriems atvejams aiškinti vieta skolinių žodynėlyje.

IX. Žodžio galo skiemenų likimas

Labiausiai pakito paskutinysis, galūninis lietuviškojo žodžio skiemuo. Dažnai, stengiantis pritaikyti lietuviškojo žodžio galą prie esamųjų žydų kalboje priesagų, keičiamas ir priešpaskutinis skiemuo.

a. Daiktavardžiai

1. Visi skoliniai daiktavardžiai arba 1) atmetė lietuviškąją galūnę, arba 2) pakeitė ją į *-e*, 3) *-es* (*-əs*) ar 4) *-is*. Tik mažame skaičiuje skolinių randame lietuviškąją galūnę visai atmestą esant, pvz., žyd. *kejp* < lie. *kaupas*, žyd. *plant* < lie. *plentas*, žyd. *krant* < lie. *krantas*, žyd. *skerdz* < lie. *skerdžius*, žžyd. *píkvot* < lie. *piktvotė*. Kartais to galūnės atmetimo priežastis yra priesaga (pasiliekanti, atmetus galūnę), kuri jau turima žydų kalboje, pvz., žyd. *paršúk*, *motejúk*, *kauptúk*... (priesaga *-uk*), *bítnik*, *degútnik*... (priesaga *-ik*). Visiškas lietuviškosios galūnės atmetimas yra palyginti retas atsitikimas. Dažniausiai galūnė gauna vieną iš minėtųjų trijų lyčių: *-e*, *-es* (*-əs*), *-is*, dažniausia lytis *-e*. Įsidėmėtina, kad, taikant šias galūnes, jokio dėsningumo nėra: iš daiktavardžių su ta pačia lietuviškąja galūne vienas turi žydiškai galūnę *-e*, antras — *-es*, trečias — *-is*. Retas dalykas yra tik *-es* ir *-is* taikymas lietuviškiesiems žodžiams su galūnėmis *-a*, *-ė*, bet ir tai atsitinka, pvz., žyd. *bjojríbis* < lie. *biaurybė*. Galūnės *-es* (*-əs*) ir *-is* kaitaliojasi kartais net vieno žmogaus vartosenoje, kartais jų skirtumas yra tarminio pobūdžio. Dėl galinio *-e* žr. Reizen JGr 57 tt. Įdomu, kad kur-ne-kur Žemaičiuose tas *-is* (: *-əs* : *-es*) taip buvo prigijęs, tiek žydų pasisavintas, jog teko girdėti su juo padarytų naujų žydiškų žodžių. Aš, pvz., girdėjau žyd. *kréchcis* „dejuotojas“ Pp — plg. žyd. *kréchcenen* „dejuoti“, žyd. *knúris* „knisius“ Bt — plg. žyd. *knur* „t. p.“, žyd. *kamácis* „šykštuolis“ Bt — plg. žyd. *kamáč* „t. p.“

2. Kur tik galima, paskutiniai du skolinio skiemenys paversti žydiškąja priesaga. Pavyzdžiui, lietuviškieji skoliniai, kurie turi žodžio gale *-alas*, *-alys*, *-ėlis*, *-ėlys*, *-ilas*, *-ula*, *-ulas*, *-ulė*, *-ulis*, *-uolė*, turi žydiškai žodžio gale priesagą *-ale*: *-ele* : *-eli* — priklausomai nuo šnektos; literatūrinė yra priesaga *-ele*, bet Lietuvos žydų dauguma turi *-ale*. Pavyzdžiai: žyd. *bímbale*, *págale*, *pádale*, *dóbales*, *grómale*, *pákales*, *nadégalė*, *špóngale*, žr. skolinių žodynėlį. Tik veiksmažodiniai daiktavardžiai tipo *pastumdėlis*

ir keletas kitų žodžių turi r. a. žyd. *-ales*, bet Žemaičiuose, kur lietuviškieji skoliniai labiau prigijo, ir šie žodžiai turi dažnai *-ale*, pvz., žžyd. *pastúndale* < lie. *pastumdėlis*. – Skoliniai su lie. *-inys*, *-inas*, *-inė*, *-ynė* turi žyd. *-ene*, pvz., žyd. *krátene*, *stípene*, *nágene*, *dílgene*, žr. skolinių žodynėlį; tik *-ýnas* išsiskyrė, prisitaikė prie žydiškosios slavų kilmės priesagos *-ine*, pvz., žyd. *purvíne*, *pušníne*, žr. skolinių žodynėlį. – Visa eilė daiktavardžių turi žydiškai deminutyvo galūnę *-ke* ir vartojama be reikšmės skirtumo greta nemažybinių lyčių arba šių visai neturi, pvz., žyd. *šákale – šákĺke* (< lie. *šakalys*), *šláje – šlájke* (< lie. *šlajos*), *šlúre – šlúrke* (< lie. *šliurė*), *ramúnke : ramúĺke* (< lie. *ramunė*: *ramulė*), *skálke* (< lie. *skala*), *sláske* (< lie. *slastai*). Prieškarinis skolinys žyd. *šaulíst* (< lie. *šaulys* „šaulių sąjungos narys“) turi liaudies etimologiškai priesagą *-ist*, plg. žyd. *nacionalíst*, *dantíst*...

b. Būdvardžiai

1. Dauguma būdvardžių atmetė lietuviškąsias galūnes (*-as*, *-us*, *-is*) ir vietoj jų pridėjo žydiškąją būdvardžio priesagą *-er* m. (*-e* f.), pvz., žyd. *štácer* < lie. *stačias*, žyd. *státer* < lie. *status*, žyd. *plíker* < lie. *plikas*, žyd. *bójger* < lie. *baugus*. Jei prieš galūnę lietuviškasis žodis turėjo priesagą *-in-*, tada žodžio pabaiga gavo lytį *-ener* (plg. aukščiau a2), pvz., žyd. *šéskener* < lie. *šeškinis*, žyd. *ápušener* < lie. *apušinis*. Tik būdvardyje žyd. *menešíne* (bulvės) „mėnesinės“ (pl. Bt) kirtis neleido *i* pavirsti *e*.

2. Yra ir kitos darybos būdvardžių. Dėl būdvardžių priesagų žr. Z. Reizen, A bisl vegn der bildung fun bajverter, FŠr III, 592 tt. Yra skolinių su priesagomis *-ik* ir *-edik*, pvz., žyd. *štácik* < lie. *stačias* (plg. Lemchenas Štoc), žyd. *júkšik* „prastas“ < lie. *jukš*, žyd. *dúmblik* < lie. *dumblinas*, žyd. *šúrpedik* < lie. *šiurpus*.

3. Yra visa eilė subūdvardėjusių neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyvių su normaliąja žydiškąja galūne *-et*, pvz., žyd. *ójsgedilet* „išdilęs“, *ójsgedíket* „išdykęs“, *cudrúmsket* „sudrumstas“, *ópgešušket* „nususęs“, *farpúšnet* „užpustytas“, *ópgetašket* „aptaškytas“.

c. Veiksmažodžiai

1. Dažniausiai aptinkamas infinityvo sudarymas iš lietuviškojo infinityvo, atmetant galūnę *-ti* ir pridedant žydiškąją infinityvo galūnę *-enen* (dėl *-enen*, vartojamo vietoj literatūrinio *-en*, žr. Zarecki JGr 94, 204; plg. dar Prilucki JK 132 t.; čia yra reduplikuotas junginys: priesaga *-e*+galūnė *-n*). Jei lietuviškasis infinityvas turi prieš *-ti* balsį, šis normaliai išnyksta. Pvz., žyd. *várgenen* < lie. *vargti*, žyd. *dílenen* < lie. *dilti*, žyd. *gájšenen* < lie. *gaišti*, žyd. *štípenen* < lie. *stipti*, žyd. *dúĺkenen* < lie. *dulkėti*, žyd. *tájsenen* < lie. *taisyti*, žyd. *dráskenen* < lie. *draskyti*.

2. Veiksmažodžių su *-uoti*, *-oti* (praes. – *-uoja*, *-oja*) skoliniai sudaryti iš esamojo laiko kamieno, pvz., žyd. *gromelójenen* < lie. *gromuluoja*, žyd. *kaledójenen* < lie. *kalėdoja* (praes.). Tik žyd. *vájrenen* < lie. *vairuoti* (inf.) sudarytas ne iš esamojo laiko, kuris būtų davęs **vajrójenen*, ir žyd. *búrkenen* (Bt) < lie. *burkuoti*.

Panašiai, iš esamojo laiko, sudarytas ir veiksmažodis žyd. *privércenen* < lie. *praverčia* (praes.), ne iš inf. *praversti*. Dėl žydų *c* < lie. *č* plg. aukščiau VIII, 3. Greičiausiai ir Rytų Lietuvos žydų *snójdzenen* < lie. *snaudžia* (praes.).

3. Dalis skolinių veiksmažodžių sudaryta iš būtojo kartinio laiko kamieno, pvz., žžyd. *glójdenen* < lie. praet. *glaudė* (inf. *glausti*, nors galėjo turėti įtakos ir *glaudyti(s)*), žžyd. *snójdenen* < lie. praet. *snaudė* (inf. *snausti*), žyd. *króvenen* < lie. praet. *krovė* (inf. *krauti*).

4. Kai kurie skoliniai veiksmažodžiai sudaryti su priesaga *-k-*, plg. Zarecki JGr 78, § 153 ir Kalmanovič JGr 48, pvz., žyd. *dúrkenen* < lie. *durti*, žyd. *kalbékenen* < lie. *kalbėti*. Ta pati priesaga *-k-* yra ir veiksmažodžiuose žyd. *bélskenen* < lie. *belsti*,

žyd. *krójskenen* (: žžyd. *krójstenen*) < lie. *kraustyti*, žyd. *(s)krápškenen* < lie. *krapštyti* (žyd. *t* išstumta iš garso junginio *-štk-*), žyd. prt. p. pas. *cudrúmsket* < lie. *sudrumstas*.

5. Dėl veiksmažodžio žyd. *jekn (ópjekn)* žr. skolinių žodynėlį.

d. Kitos kalbos dalys

1. Iš kitų kalbos dalių lietuviškųjų skolinių tarpe galima rasti tik keletą prieveiksmių ir jaustukų. Skaitvardžių, įvardžių, prielinksnių ir jungtukų tarp lietuviškųjų skolinių nėra. Atsimenant šių kalbos dalių funkcijas kalboje, visai suprantama, kad palyginti nesenuose skoliniuose jų nerandame.

2. Šiame rinkinyje yra penki prieveiksmiai, kurių du: žžyd. *bepíge* < lie. *bepigu*, žžyd. *bójge* < lie. *baugu* gana plačiai Žemaičių žydų vartojami; žžyd. *malóne* < lie. *malonu* rečiau pasitaiko. Šie trys prieveiksmiai sudaryti iš bevardės būdvardžio giminės (lie. *-u* > žyd. *-e*). Be šių trijų, šiaurės Lietuvoje neretas prieveiksmis žyd. *povisám* < lie. *povisam*; iš Vilkaviškio žinomas žyd. *tíče* < lie. *tyčia*. Prieveiksmių būrys skolinių tarpe yra negausus. Iš jų žyd. *povisam* visai nesenas skolinys, kaip rodo jo vokalizmas.

Jaustukų teaptikau tris, jie naminių gyvulių varomi šauksmai: žyd. *škic*, *jukš*, *štiš* (: *štejš*).

X. Skolinių kirtis

1. Lietuviškoji priegaidė žydų kalboje išnyko kartu su balsių ilgumu. Viler MGalFon 148 pareikštas įspūdis, jog Lietuvos žydų tarmė turinti dviviršūnį kirtį, yra nepagrįstas. Verta pridurti, kad trumpuosiuose Lietuvos žydų tarmės balsiuose ieškoti ausimi priegaidės yra apskritai bergždžias darbas. Viler ib. 150 t. tvirtina ryškiausią žydų tarmių tarpe toninį kirtį turint Lietuvos žydų tarmę. Kalmanovič KurD 167 išn. visai teisingai nuneigia ir šį

Vilerio tvirtinimą: kaip tik Lietuvos žydams, girdint Lenkijos žydą kalbant, rodos, jog šis „dainuoja“. Vienintelė abejonė dėl galimo priegaidės poveikio pareikšta aukščiau VII, 2.

2. Žydų kalboje daiktavardžiai, būdvardžiai ir prieveiksmiai turi kirtį šaknyje, tik tam tikros priesagos gali kirtį atitraukti į žodžio galą ar pradžią; žr. Zarecki JGr 216, 498 ir Reizen JGr 69 tt. Dažniausiai žydiškieji žodžiai turi kirtį pirmajame žodžio skiemenyje, rečiau – antrajame. Iš kitos pusės, žydų kalbai svetimas kirčiavimas skiemens, tolesnio už trečiąjį skiemenį nuo galo. Lietuviškieji skoliniai prisitaikė prie šių žydų akcentologijos dėsnių, bet ir nuo lietuvių kirčio vietos nenutolo. Įvyko, taip sakant, kompromisas.

3. Tie lietuviškieji žodžiai, kurių nom. sg. turi kirtį ne žodžio gale, išlaikė kirtį ir patekę į žydų kalbą, pvz., lie. *klùmpė* > žyd. *klúmpe*, lie. *atžìndėlis* > žyd. *apžíndales*.

4. Lietuviškieji daiktavardžiai, kurių nom. sg. turi kirtį žodžio gale, irgi, kaip žinoma, bent dviejuose liksniuose (dat. sg. ir ac. sg.) atitraukia kirtį nuo galūnės į žodžio kamieną. Lietuviškieji skoliniai daiktavardžiai žydų kalboje turi kirtį tame skiemenyje, kur jis yra ir lietuviškai linksniuose, neturinčiuose kirčio paskutiniame skiemenyje (dėl to skolinių žodynėlyje tokiems daiktavardžiams pridėtas ir gen. arba ac. sg.). Pavyzdžiai: lie. *šakalỹs*, ac. sg. *šãkalį* – žyd. *šákale*, lie. *daržinė*, ac. sg. *daržinę* – žyd. *dárzene*, lie. *kobinỹs*, ac. sg. *kõbinį* – žžyd. *kóbene*, lie. *glėbỹs*, ac. sg. *glẽbį* – žyd. *glébe*. Atsimintina, kad lietuviai šiauriečiai – kaip tik Lietuvos šiaurėje yra žydų kalboje daugiau lietuviškų skolinių – atitraukia kirtį nuo galūnės (dėl to atitraukimo ribų plg. Salys Žmlp ir Zinkevičius Dial § 28–31 ir jo žmlp. Nr. 2), tad daugeliu atvejų žydiškasis skolinio kirtis sutinka su tarminiu lietuviškuoju kirčiu.

5. Priesaga *-uk* atitraukia kirtį į save, dėl to lie. *paršiukas* < žyd. *paršúk*.

6. Beveik visi skoliniai veiksmažodžiai turi tris skiemenis (neskaitant priešdėlių). Kirtis yra, kaip žydų kalbos fonetika

reikalauja, šaknyje, bet ne toliau, kaip trečiajame skiemenyje nuo galo (antepaenultima), pvz., žyd. *gájšenen* < lie. *gaĩšti*, žyd. *kalbékenen* < lie. *kalbėti*, žyd. *gromelójenen* < lie. *grõmul(i)uoti*. Iš lie. *gabénti* teko girdėti žžyd. *gábenen* ir *gabénenen*; čia lietuviškojo žodžio kamienas turi gale *-en-*, žyd. teko pridėti infinityvo galūnę *-enen*, tad išėjo žžyd. *gabénenen* su tris kartus pasikartojančiu *-en*; dėl to haplologiškai vienas skiemuo išstumtas ir kirtis turėjo būti perkeltas į normaliąją jam vietą šaknyje (žžyd. *gáb-enen* Bt. šalia *gabénen* Rgv, Pnv, Kvr). — Veiksmažodžio priešdėlis gali kirtį atitraukti į pirmąjį žodžio skiemenį žydų kalbos fonetikos dėsniais.

XI. Tarminiai skolinių fonetikos skirtumai

1. Lietuviškųjų skolinių buvo galima rasti žydų šnektose visame Lietuvos plote (ir kaimynuose). Ypatingai daug lietuviškų skolinių prieš II pasaulinį karą buvo Lietuvos šiaurėje: Žemaičiuose, buvusiose Šiaulių, Panevėžio, Biržų—Pasvalio apskrityse (apie Rokiškio ir Zarasų apskritis žinių neturim). Kaip galima įsitikinti iš skolinių žodynėlio, daugelį lietuviškos kilmės žodžių, vartojamų žydiškai Žemaičiuose ir Pažemaitėje, kartais ir visoje Lietuvos šiaurėje, atstojo buvusioje Ukmergės apskrityje ir kitur rytuose slavybės. Tai yra visai suprantama: Lietuvos vakaruose ir šiaurėje, toliau nuo rytinės etnografinės lietuvių tautos sienos, lietuvių kalba buvo vienintelė, su kuria susidurdavo žydų liaudis. Visokiems daiktams ir veiksmams pavadinti žydai ėmėsi žodžių iš lietuvių kalbos. To negalima sakyti apie Lietuvos rytus ir pietus, arčiau Lenkijos: čia lietuvių kalba susidūrė su didele lenkų kalbos konkurencija, čia net daugelis lietuvių kaimiečių kalbėjo lenkiškai. Čia ir žydų liaudis, pritrūkusi žodžių, sėmėsi jų iš lenkų kalbos. Ypatingai daug lietuviškų skolinių yra Žemaičiuose ir Pažemaitėje.

2. Yra skolinių, kurie visame plote, kur jie vartojami, vienodai skamba. Yra betgi ir tokių, kurie Lietuvos žydų šnektose fonetiškai įvairuoja. Dėl nežinomos priežasties iš lie. *kraustyti* yra du skoliniai: žžyd. *krójstenen*, kitų Lietuvos žydų *krójskenen*; antrasis skolinys sudarytas su priesaga *-k-*, žr. aukščiau IXc4, kur priebalsių junginyje *-stk- t>k* ir liko junginys *-sk-*. Visos Lietuvos (taip pat Vilniaus krašto) žydų *snójdzenen* atitinka žžyd. *snójdenen*, žr. aukščiau IXc2 ir 3.

3. Dauguma lietuviškųjų skolinių, kurie fonetiškai įvairuoja Lietuvos žydų šnektose, yra kilę iš įvairių tarmiškų lietuviškų žodžių, t. y. žydų tarmybės remiasi tarminiais lietuvių kalbos skirtumais (čia kalbama tik apie lietuviškuosius skolinius). Žžyd. *klébe* < lie. *klėbys*, kitų Lietuvos žydų *glébe* < aukšt. *glėbys*. Plg. skolinių žodynėlyje žyd. *ápuše* ir *épuše*, *álksne* ir *élksne*, *špángales — spálgenes*, *égle* ir *jégle*.

4. Nors lietuviškosios tarmybės lieka ir žydiškai tarmybės, tačiau žydiškai jos dažnai prasiveržia pro lietuvių tarmių sienas: žydiškai skolinys turi kurioje nors vietoje fonetiką, kuri atitinka ne tos, bet kitos vietos lietuvių fonetiką. Dėl to žydiškai galima girdėti vienoje vietoje dviejų lietuvių kalbos tarmių arba šnektų žodžius (ar lytis). Papilės miško pirklys, man išvadinęs žydiškai jam žinomas medžių rūšis, minėjo *glúsne* (lie. *gluosnis*) greta *óse* (< lie. *uosis*); pirmu atveju *uo>ū*, antru ne. Tokios judrios tautos, kaip žydų, tarmines sienas apskritai sunku nustatyti. Labai gražiai pastebi Kalmanovič KurD 165 išn., kad du miesteliai, kurie yra 15—20 kilometrų atstumo nuo vienas kito, turi kartais labai skirtingą žydišką tartį, o Chersono gubernijos žydiškųjų žemės ūkio kolonijų arba Hadjačo miesto (Poltavos gub.) žydai kalba Minsko arba Vitebsko šnekta. Tarminis žydų kalbos žemėlapis turi būti labai margas: jame bus labai daug tarminių salų.

5. Vienoje žemaičių patarmėje *uo>u˙*, antroje *uo>ǫu*, trečioje *uo>ǫ˙*, atitinkamai *ie>i˙*, *ie>ei*, *ie>ę˙*. Pirmosios patarmės žemaičius Būga yra praminęs dūnininkais, antrosios — douni-

ninkais, trečiosios – donininkais. Žr. Būga LKŽ LVIII, Salys TIst 25 t., Salys Žmlp, Zinkevičius Dial §§ 81–85 ir žmlp. Nr. 58. Minėtasis žyd. *glúsne* mūsų girdėtas Papilėje, kur gyvena douninin-kai (!), tad žodis išėjo iš lietuviškųjų tarminių ribų. Žyd. *pímenis* Šlv, Bt (šalia *pémenes*) yra skolinys iš dūnininkų lyties (lie. *piemuo, ie* > *i*·). Be abejo, Žemaičiuose buvo galima rasti daugiau lietuviškų skolinių su tarminiu vokalizmu.

6. Bendrinės lietuvių kalbos tautosilabiniai *an, am* lietuvių šnektose nevienodai tariami. Dalyje Žemaičių jie virsta *ǫn, ǫm*, dalyje Aukštaičių virsta *ɔn, ɔm* arba *un, um*. Dalyje Rytų Aukš-taičių tautosilabinis *en, em* > *in, im*. Plg. žydiškuosius skolinius *kámpe – kómpe, gánd(e)res – gónd(e)res, špángales – špóngales, bránk(š)tis – brúnk(š)tis, míndres* (žr. skolinių žodynėlį). Ir čia yra peršokimų per lietuvių tarmių sienas. Žyd. *kómpe* (< lie. *kampas*) yra, pvz., Biržuose, kur lauktina **kumpe*, plg. Salys Žmlp arba Z. Zinkevičius Dial, žmlp. Nr. 67.

B. MORFOLOGINĖ SKOLINIŲ PUSĖ

XII. Skolinių giminė ir skaičius

1. Skolinių daiktavardžių giminė dažnai nesutinka su lietu-viškojo žodžio gimine. Dažniausiai tas nesutikimas yra atsiradęs dėl to, kad daugeliui lietuviškųjų daiktavardžių galūnė pakeista į *-e*, o žydiškai substantyvas su *-e* yra moteriškosios giminės. Pvz., žyd. *bálde* f. < lie. *baldas* m., žyd. *glébe* f. < lie. *glėbys* m. Yra skolinių, kurių galūnė vietomis tariama *-es* : *-is*, vietomis *-e*; ten, kur yra *-is* : *-es*, skolinys yra masculinum, kur *-e* – femininum. Kad lietuviškasis femininum pavirstų žydiškai mascu-linum, yra labai retas reiškinys. Lie. *svirtis* f. > žyd. *svírtis* m. dėl galūnės *-is*.

2. Lietuvos žydų tarmė platesniąja prasme (litvišer jidiš, *o*-tarmė) teturi dvi gimines: vyriškąją ir moteriškąją. Likusios

žydų tarmės (pvz., Lenkijos, Ukrainos, Rumunijos žydų) turi dar trečiąją giminę – bevardę (niekatrąją). Kodėl *o*-tarmė ne-turi trečios giminės, nėra aišku. Hebrajų kalba irgi dvi gimines teturi, bet ji vienodai veikė visas žydų tarmes, tad lieka neišaiš-kinta, kodėl tik litvišer jidiš neteko vienos giminės. Romanų kalbos čia, žinoma, jokios įtakos negalėjo turėti; tas pat sakytina dėl latvių kalbos. Kai kas mėgina aiškinti tą reiškinį lietuvių kalbos įtaka, – kalbotyrinėje literatūroje to neaptikome, – bet tada nesuprantama, kaip galėjo išnykti trečioji giminė, pvz., Baltarusijoje, kur gyvena žydai ne Lietuvos išeiviai. Z. Reizenas išdėstė savo spėliojimus dėl tos giminės išnykimo savaitraštyje „Di iliustrirte velt", Varšuva, 1919, kuris man neprieinamas. Mums rodos, kad tas išnykimas yra *o*-tarmės vidaus raidos pa-darinys.

3. Skolinių daiktavardžių skaičius paprastai tas pats, kaip lietuvių kalboje. Tik vienu atveju skaičius pakito: kai lietuviškoji pluralia tantum daugiskaitos galūnė pavirto žyd. *-e*, kuri skoli-niuose laikoma nom. sg. lytimi, pvz., lie. *naščiai* pl. > žyd. *nášče* sg., lie. *žabangai* pl. > žyd. *žabánge* sg. – Vienu atveju, skaitant žodynėlį, iš pradžių galės atrodyti, kad įvyko skaičiaus kitimas, kai to nebus, plg. žyd. *šalemúksnes* pl. < lie. *šermukšnis* sg.; bet čia bus kartu ir reikšmės kitimas: lie. *šermukšnis* yra medis, o žyd. *šalemúksnes* (: *šalemúkces*) yra raudonosios to medžio uogos, *šermukšnės uogos* (tos rūšies žodžių beveik tik daugiskai-ta tepasitaiko, dėl to – kitų žodynų pavyzdžiu – į žodynėlį daugiskaita tedėta).

XIII. Skolinių fleksijos

1. Apie skolinių fleksijas nedaug tetenka kalbėti: prisitaikę prie žydų kalbos paradigmų, skoliniai linksniuojami ir asme-nuojami taip, kaip kiti žydiški žodžiai.

2. Daiktavardžiai su galūne *-e* turi daugiskaitą su *-es*. Ly-ginti čia su lie. *-ė* sg., *-ės* pl. netenka, kadangi ta daugiskaitos

lytis žydų kalboje yra kitos kilmės, žr. Z. Reizen, Di deklinacie fun šejmecem in jidiš, FSr I, 396. Pavyzdžiai: žyd. *bálde* sg. — *báldes* pl., *álksne* sg. — *álksnes* pl. Daiktavardžiai su priesaga *-ale* (: *-ele*) turi pl. *-ales*, bet atsitinka ir *-alech*, kaip deminutiva, žr. Reizen ib. 406 t. Pvz., žyd. *špóngale* (< lie. *spanguolė*) turi pl. *-ales* : *-alech*.

3. Daiktavardžiai su galūnėmis *-is* ir *-es* (: *-əs*) daugiskaitoje įvairuoja. Dažniausiai aptinkama pl. *-es*, nors dėl to antruoju atveju (nom. sg. *-es*) daugiskaita nesiskiria nuo vienaskaitos. Tik retkarčiais pasitaiko *-n*.

4. Daiktavardžių skolinių, kurie visai yra atmetę lietuviškąją galūnę, yra maža. Dalis jų daugiskaitos neturi (pvz., *pínig* — terminus technicus), kai kurių daugiskaita mūsų negirdėta. Likusių tos rūšies skolinių pl. *-es*. Išsiskiria tik žyd. *kejp* (< lie. *kaupas*), pl. *kejpn* ir *klejt*, pl. *klejtn*; bet *klejt* yra abejojamos kilmės, žr. skolinių žodynėlį.

5. Veiksmažodžiai asmenuojami, kaip kiti žydiški veiksmažodžiai su atitinkama priesaga. Sudurtiniai (priešdėliniai) veiksmažodžiai irgi traktuojami kaip visi kiti sudurtiniai veiksmažodžiai, kurių kirčiuotieji priešdėliai gali tam tikrais atvejais (praes.) būti atskirti (kaip vokiškai). Ta proga verta pažymėti, kad tik rečiausiais atvejais žydų kalba pasiskolino lietuviškąjį veiksmažodį kartu su lietuviškuoju priešdėliu, pvz., žžyd. *paklídenen* < lie. praet. *paklydo* (inf. *paklysti*), žžyd. *privércenen* < lie. praes. *praverčia* (inf. *praversti*). Tokiais atvejais teko kartais tik išsiversti žydiškai sangrąžos dalelytę *-si-*, pvz., žyd. *pasvéjkenen zech* < lie. *pasisveikinti*. Dažniausiai a) lietuviškasis priešdėlis yra išverčiamas žydiškai, arba b) lietuviškosios kilmės veiksmažodis sudedamas su žydišku (vokiškosios kilmės) priešdėliu pagal vokišką pavyzdį, arba c) lietuviškosios kilmės veiksmažodis sudedamas su žydišku (vok. kilmės) priešdėliu pagal slavišką pavyzdį. Pavyzdžiai: a) žyd. *arájnkrojskenen zech* < lie. *įsikraustyti*, žžyd. *aróptupenen zech* < lie. *nutūpti* (bet sangrąžinis dėl

vok. pavyzdžio, plg. vok. *sich setzen*), žžyd. *ójsgediket* < lie. *išdykęs*; b) žžyd. *ájnsnojdenen* < lie. *užsnaudė*, *užsnūdo* (plg. vok. *einschlummern*, *einschlafen*); žžyd. *curékenen* < lie. *suriekti*, plg. vok. *zerschneiden*; c) žyd. *cuknísenen* < lie. *išknisti*, plg. 1. *rozkopać* (vok. *durch Graben auseinanderwerfen*). Plg. A. Landau, Di slaviše elementen un hašpoes in jidiš (Di cunojfgezecte cajtverter), FŠr II, 199 tt. ir H. Sklar, Jidiš-vajsrusiše šprachleche paralelen, LngZ I, 69 tt.

C. SKOLINIŲ SEMANTIKA

XIV. Reikšminė skolinių klasifikacija

„Je mehr ein Volk von seiner Minderwertigkeit auf einem bestimmten Kulturgebiet überzeugt ist, desto mehr nimmt es von einem andern herüber“ (Schrijen 105). Čia išreikšta viena iš svarbiausių — nors toli gražu ne vienintelė — žodžių skolinimo priežasčių. Yra visa eilė sričių, kur žydas jautėsi lietuvio mokinys. Žydai, atvykę į Lietuvą, buvo ilgesnį laiką tik miesto žmonės, o kada susipažino su gamta, su medžiais, su kai kuriais paukščiais, vabzdžiais ir t. t., jie pasiskolino „naujiesiems“ (naujai skiriamiems) daiktams ar gyvūnams pavadinimus iš tų žmonių, kurie juos su tais dalykais supažindino. Jei kai kurie Lietuvos žydai išmoko žemę dirbti, gyvulius auginti ar žvejoti iš lietuvių, tai aišku, kad jie ir visokius terminus, su tais verslais susijusius, ėmėsi iš lietuvių. Tokiu būdu lietuviškieji skoliniai kai kuriais atvejais pasiliko atskirų profesijų žodyno (terminologijos) dalimi, į bendrinę šnekamąją Lietuvos žydų kalbą neperėjo. Bet daugelis, pvz., žemės ūkio, terminų buvo žinomi kone kiekvienam Žemaičių miestelėnui žydui. Namų ruoša supažindino kiekvieną žydę su visa eile darbų ir daiktų, kuriems pavadinti teko imtis žodžių iš kaimynų, darbininkų ar tarnaičių, namų darbininkių. Pirmąją ir svarbiausiąją žodžių skolinimo priežastį ryškiai formuluoja jau

kartą cituotas sakinys: „Übernahme von Sprachgut weist auf Übernahme von Kulturgut".

Nereikia, žinoma, perdėti. Jei Žemaičių ir šiaip šiaurės Lietuvos (pvz., Pnv) žydai garus vadina *gáre*, tai nereiškia, kad tų vietų žydai tik iš lietuvių susipažino su tuo kasdieniniu reiškiniu. Arba visa eilė žodžių Žemaičių žydų kalboje, kurie yra susiję su ugnimi, plg. skolinių žodynėlyje žžyd. *kúrenen zech*, *smílkenen zech*, *nadégale*, *págale*, *plėjske*, *prákures*, *skálke*, *šákale*, *níkenen* ir t. t., negali įrodyti, kad to krašto žydai, prieš susidurdami su lietuviais, ugnį tik iš tolo buvo matę, niekuomet jos nebuvo kūrę, kaip iš skolinio vok. *kochen* negalima prieiti išvados, kad germanai, prieš susitikę su romėnais, tik nevirtą maistą valgę. Daugeliui tų dalykų žydai bus, be abejo, atsinešę su savim vokiškosios arba slaviškosios kilmės pavadinimų. Bet dalis jų ilgainiui buvo pamiršta ir vėliau, iš lietuvių išmokstant naujai kurį darbą, pasisavinti kartu ir termini technici; o dalį seniau žinomų žodžių tiesiog išstūmė lietuviškieji žodžiai, kai žydai Lietuvoje arčiau ir giliau patys susipažino su kuriuo darbu arba turėjo reikalo su lietuviais samdininkais (namų ruošos terminologijai turėjo čia, be abejo, reikšmės tarnaitės, namų darbininkės).

Šios rūšies skoliniai susideda iš visos eilės kategorijų.

Čia dėl techninių priežasčių – spausdinimo patogumo dėlei – duodami ne patys skoliniai, bet lietuviškieji žodžiai, iš kurių jie kilę. Rasti juos skolinių žodynėlyje labai lengva ir taip, o aiškumo iš to lietuviui, skaitančiam šį darbą, daugiau. Klasifikacija iš pradžių gali atrodyti labai keista, bet ji turi pagrindo: skirstyta pagal gyvenimo sritis, kur susiduriama su daiktais, tik smulkiosios rūšys sudėtos į vieną krūvą („kiti"). Kaip daugelyje klasifikacijų, čia neišvengta dirbtinumo. Bus čia, galimas daiktas, ir apsirikimų. Ši klasifikacija nori tik apgraibomis supažindinti su tomis sritimis, kurioms žydai ypač sėmėsi skolinių iš lietuvių.

1. Gamta

a. Augalai ir jų vaisiai.

Medžiai: alksnis, juodalksnis, eglė, apušė, beržas, šermukšnis (uogos)...

Jų dalys: kelmas, šaka, žabai, žagarai... sula...

Naudojami valgyti: bulvė, sėtinys : griežtis, spanguolės: spalgenos, rūgštynės, cibullaiškiai, bruknės...

Kiti augalai (ir jų vaisiai ar uogos): ramunėlė, jurginas, nendrė (mindrė), smilgos, viksvos, motiejukas, krūmai, lazdynai... drignės, durnaropė, dirsė...

b. Gyvūnai ir jų veiksmai.

Paukščiai: gandras, tetervinas, vanagas... burbuliuoti, burkuoti...

Vabzdžiai: vabalas (=vabzdys), bimbalas, širšė, šimtakojis...

Žuvys: menkė, ungurys, vėgėlė, vijūnas...

Kiti gyvūnai: šeškas, stirna... knisti, kniaukti, staugti, šertis...

c. Negyvoji gamta.

Susijusi su vandeniu: ežeras, klanas, pelkė, eketė, dumblas, drumzlės, krantas, purvynas, purvas.

Susijusi su oro atomainomis: speigas, pusnynas, pusnis, dulkti, grumstas, ruduo...

Kiti negyvosios gamtos dalykai: dulkės, dulkėti, raistas, stačias (kalnas)...

2. Žemės ūkis ir namų ruoša

a. Gyvulių ir paukščių ūkis: baidyti, banda, baikštus, baugus, branktas, ganykla, gromuliuoti, gūžta, gūžtis, karčiai, karkti, skerdžius, kratinys, kreikas, kreikti, krėkenos, margas, mitinti, pašaras, liuobti, šerti, lakta, padėlys, šiurpė, paklysti...

b. Žemės darbas: atolas, baidyklė, bernas, išblaškyti (javus), dalgis, duba, ežia, jauja, kauptukas, klojimas (klaimas), kupeta, pasturlakai, pūdymas, pusininkas, rėžis, sėlenos, svirnas, šakės, spragilas, vienasėdis...

c. Namų darbai: garai, kakta, glėbys : klėbys, kurtis, smilkti, nuodėgulis, pagalys, pliauska, prakurai, skala, šakalys, nykti (apie ugnį)... naščiai, svirtis, rentinys... ražas, srutos, pamazgos, šiukšlės, lupata, škurlis...

d. Valgiai: šaltanosiai, švilpikai... šutinti... pagrandėlis...

3. Verslai, įrankiai ir dirbiniai

a. Žvejyba: bučius, meškerė, grytė, perstekė..., kibti...

b. Vežiko terminai: gardės, kripės, brizgilas, kilpa, plėškė, sėdenė, užgalis, (u)knoliai, šlajos, stebulė, stipinas, kaklininkas...

c. Kiti: karšti (vilnas), velti (audeklą), spaliai, pakulos, buomas, kobinys, kekšis, dalba... klumpė, klumbokai, medžiokai, naginė...

4. Nežydų buities sąvokos

Dalis skolinių – tokių yra nedaug – yra pavadinimai nežydų buities dalykų, kiek žydui teko juos pavadinti. Kartais skoliniu pabrėžiamas pažymimojo dalyko nežydiškumas, tolygiam žydiškajam dalykui yra hebrajiškos kilmės skolinys. Tos rūšies skolinių nedaug teitraukta į šį skolinių rinkinį. Pvz., lietuvių švenčių vardai paskolinti iš lietuvių, tik fonetiškai kiek perdirbti: žyd. *kalėjd* < lie. *kalėdos*, žyd. *jurgín* < lie. *jurginės*; taip pat žyd. *kaledójenen* < lie. *kalėdoti*. Arba žydų kapinės vadinamos hebrajiškos kilmės žodžiu žyd. *beséjlem*, o nežydų – *kápes* : *kápenes* (taip pat *kapél*).

5. Naujieji administraciniai skoliniai

Po pirmojo pasaulinio karo daugybė sąvokų, kurias žydai paprastai išreikšdavo slaviškais (ypačiai rusiškais) skoliniais, imta reikšti lietuviškais skoliniais. Ypač tai buvo galima matyti „administracinės" kalbos srityje. Kur pirma tekdavo sakyti žyd. *ujézd* (rusų kilmės), tesakė žyd. *ápskrice* < lie. *apskritis*, o apskrities viršininkas buvo vadinamas liaudyje žyd. *ápskrice vírseni(n)k*. Valsčiuje buvo žyd. *viršáites* < lie. *viršaitis*, kariuomenėje žyd. *viršílė* < lie. *viršila*, miške *gírinik* < lie. *girininkas*. Šaulys, šaulių sąjungos narys, visos Lietuvos žydų, net laikraščių, buvo vadinamas liaudies etimologiškai *šaulíst*, žr. aukščiau IXa 2. Bet šių skolinių fonetika rodė jų jaunumą; be kelių pavyzdžių, į šį rinkinį jie nedėti.

6. Pavardės

Atskira sritis yra Lietuvos žydų pavardės. Daug pavardžių kilo iš Lietuvos miestelių ir kaimų vardų, pvz.: *Aníkšt*, *Vilkomírski(s)*, *Kejdán*, *Kejdánski(s)*. Bet visi *Žagorskiai*, *Ponemunskiai*, *Vilkovišskiai* ir t. t. nėra, žinoma, tiesioginės lietuvių kalbos įtakos padaras. Čia greičiau galima kalbėti apie rusiškų ano meto Lietuvos vietovardžių įtaką, bet ne apie lietuvių; plg. rusiškąsias vietovardžių lytis r. *Жагоры* „Žagarė", *Кейданы* „Kėdainiai", *Вилкомир* „Ukmergė". Žr. Livšinas LŽ ir Lemchenas LŽ.

Pavardžių srityje lietuvių įtaka yra minimali. Tai yra visai suprantama. Juk Lietuvos žydai priėmė – tiksliau: turėjo priimti – pavardes XIX a. pradžioje (pagal 1804 metų įstatymą), kai Lietuvą slėgė sunkioji carinės Rusijos ranka, kada ir lietuvių miestiečių ar suponėjusių kaimiečių tarpe lietuviškosios pavardės nebuvo populiarios. Nors pavardes buvo galima Rusijoje laisvai pasirinkti (plg. Š. Vaisenberg, Di jidiše familienemen in ukraine, FŠr III, 313–366), bet lietuviškų pavardžių iš tada nelauktina.

O vis dėlto lietuviškų pavardžių žydai turi, nors tokių yra labai maža. Livšinas LŽ duoda 7 pavardes. Dr. I. Kocinas, Kauno gydytojas, padarė Lietuvos žydų pavardžių santrauką pagal savo 9 metų pacientų knygas, žr. Kocin Fam. Kauniečių liudijimu, dr. Kocinas turėjęs didelę praktiką, per 9 metus jis bus praleidęs daug tūkstančių žydų pacientų. Savo straipsnyje jis sakosi aptikęs tik 4 lietuviškas žydų pavardes. Reikia pažymėti, kad apie tų pavardžių senumą nėra jokių žinių.

Šit man žinomų lietuviškųjų Lietuvos žydų pavardžių santrauka. Mano paties girdėtos pavardės pažymėtos su vieta, kur girdėtu laiku gyveno tas asmuo.

1. *Arklys* – Livšinas LŽ, Kn.
2. *Baltakáklis* (taip pat *-lė*) – Ukm; *Baltakaklas* – Livšinas LŽ.
3. *Genis* (< lie. *genys* „Buntspecht") – Marijampolė (dabar: Kapsukas).
4. *Gražutis* – Siesikai, Ukmergės raj. Moteris *Gražutė* – Livšinas LŽ.
5. *Gulbas* (< lie. *gulbė*) – Kocin Fam.
6. *Keturakis* – Livšinas LŽ.
7. *Kubilis* – Kocin Fam.
8. *Kunigis* – Ukm; *Kunigas* – Livšinas LŽ ir Kocin Fam.
9. *Purvė* – Livšinas LŽ.
10. *Skaist* (< lie. *skaistus*?) – Ukm.
11. *Trumpakojytė* – buvusi Kauno universiteto studentė, kilusi iš Žeimelio (?).
12. *Žemaitis* – Livšinas LŽ ir Kocin Fam.

Pavardės yra oficialus dalykas, tad čia seniau lietuvių kalbos įtaka mažai tegalėjo pasireikšti. Visai kas kita yra su pravardėmis. Bet apie jas kalbėsime toliau.

7. Pajuokiamoji kalba

Žydų kalba įvairiais būdais suteikia žodžiams pajuokiamąją ar pejoratyvinę (paniekinamąją) reikšmę. Plačiai apie tai rašo Priluckis ŠpL. Vienas būdas yra tam tikrų (slaviškos kilmės) sufiksų kergimas žydiškiems žodžiams – tą būdą pažįsta ir lietuvių kalba (nors čia neslaviškos priesagos), plg. lie. *arklýnas* „menkas arklys (Tverečius); didelis, bet nevykęs, netikęs, griozdiškas arklys (Dūkštas, Salakas, Utena)" Skardžius Klb 40 ir 86 t.; *žmogýnas* „menkas žmogelis", *žmogėnas* „t. p." Skardžius Klb 40.

Bet žydų kalba turi pejoratyvinei reikšmei žymėti dar vieną priemonę, kuri Priluckio ib. nėra pažymėta, jo minima tarp kita ko; verta buvo šį įdomų reiškinį išskirti net į atskirą skyrių. Tai yra svetimkalbės šaknies pavartojimas, norint kurį daiktą ar veiksmą pajuokti, paniekinti, juo pasityčioti, norint pažymėti, kad jis menkas, blogas, griozdiškas, per didelis, netikęs, nevykęs, prastos medžiagos, prastai padirbtas ir t. t. Žydų kalba, kaip žinoma, susideda ypačiai iš trijų elementų: vokiškojo, hebrajiškojo-aramėjiškojo ir slaviškojo (žr. aukščiau I). Kiekviena sąvoka išreikšta paprastai tik vienu žodžiu: slavišku, vokišku arba hebrajišku. Jei atsitinka vienai sąvokai du žodžiai, pvz., vienas slaviškas, antras hebrajiškas, tada tie sinonimai reikšmės atžvilgiu kuo nors skiriasi. Tuo pasinaudodama, žydų kalba susidarė originalų pejoratyvą: kai įprastinis žodis kuriai nors sąvokai reikšti yra kilęs iš vienos kalbos (sl., vok., hebr.), tada kitos kalbos šaknis gali turėti pejoratyvinę reikšmę. Žydų kalba pasinaudoja komiškuoju efektu, kuris gaunamas, vartojant vidury sakinio iš įprastinių žodžių vieną svetimą, bet suprantamą žodį. Ilgainiui tas žodis lieka savas, bet su pejoratyvine arba pajuokiama reikšme. Kadangi Prilucki ŠpL visai nepažymi tokios žodžių pejorizacijos priemonės, tenka ją pailiustruoti keliais pavyzdžiais.

Normaliai hebrajiškos kilmės žodžiai ne tik neturi pejoratyvinės reikšmės, bet net reiškia priešingos rūšies sąvokas –

dalykus, susijusius su religija, su kilniuoju mokslu. Hebrajiškasis sinonimas dažnai reiškia aukštesnį daikto laipsnį. O vis dėlto, kai pasakoma žyd. *raglájim, jodájim* (hebrajiški žodžiai vietoj: *fis* „kojos“, *hent* „rankos“), kiekvienas žydas įsivaizduoja dideles, griozdiškas kojas ir rankas. Hebrajiškosios kilmės žyd. *áchlen* „valgyti“ vietoj žyd. *esn* reiškia „daug valgyti, negražiai daug valgyti“. A. Zarecki, Šprach-špilevdikajt ba šolom alejchemen, literatūrinės kritikos chrestomatijoje „Idiše literatur“ I, Kijevas, 1928, p. 209 pažymi apie didįjį žydų jumoristą: „Šolom-Aleichemas mėgsta žaisti sinonimais... Žydiškojo žodžio vieton jis deda kartais hebrajišką, norėdamas pažymėti sunkumą arba griozdiškumą“. Kai įprastinio žyd. *zech farlíbt* „įsimylėjo“ vok. kilmės) vietoje pasakoma žyd. *zech farlúbket* (sl. šaknis *lub-*), jaučiama ironija, įsimylėjėlių ar meilės pajuokimas, plg. Prilucki ŠpL 344 t. Taigi svetimkalbė šaknis – ir kaip tik iš jidiš sudaromųjų kalbų, nes iš kitų žydai nesupras – dažnai naudojama, sudarant pejoratyvą, norint paironizuoti ar suteikti žodžiui menkinamo atspalvio. Plg. rusų kalbos *воляж*, kuris dabar turi menkinamą arba ironišką atspalvį, su jo neutraliu prancūzų etimonu *voyage* „kelionė“.

Lietuvos žydų tarmėje, ypač Žemaičiuose ir Pažemaitėje, tokiais pejoratyviniais žodžiais galėjo eiti ir lietuviškieji skoliniai – įrodymas, kad lietuvių kalbos žodžiai ten žydų buvo plačiai vartojami, kad nebuvo pavojaus likti nesuprastam (juk paprastai tam reikalui buvo vartojami slaviški, hebrajiški ir vokiški žodžiai), kad lietuviškasis elementas ten buvo esminė žydų kalbos dalis.

Lietuviškosios kilmės pejoratyviniai žodžiai reiškia, kaip pejorativa apskritai, didelius, griozdiškus ar negražius, negerus daiktus, plg. žyd. *skríne* (< lie. *skrynia*) „didelė skrynia“ šalia žyd. *kastn* „skrynia“; žyd. *kapúre* (< lie. *kepurė*) „prasta, negraži, didelė kepurė“ šalia žyd. *hitl* „kepurė“; žžyd. *srúbe* „prasta sriuba“ šalia žyd. *zup* „sriuba“.

Panašiai yra su veiksmažodžiais. Lietuviškos kilmės veiksmažodžiais visų pirma išreiškiamas ironizavimas ir paniekinimas, plg. žyd. *knísenen zech* „knaisioti“ šalia žyd. *grobn zech*, žyd. *kalbékenen* „kalbėti, menkai mokant kalbą, šiaip taip susikalbėti kuria kalba“ šalia žyd. *rejdn* „kalbėti“, žžyd. *tájsenen* „šiaip taip pataisyti (ne visai)“ šalia žyd. *curéchtmachn* „pataisyti“.

Iš aukščiau pažymėtos skolinių veiksmažodžių reikšmės išsiskiria veiksmažodžiai, kurie turi pejoratyvinę reikšmę ir kartu yra savotiški intensiva-iterativa. Pavyzdžiai: žžyd. *dráskenen* (< lie. *draskyti*) „visiškai sudraskyti; labai draskyti (apie žmogų, kuriam drabužiai greit nusidėvi)“ šalia žyd. *rajsn* „plėšti, draskyti“; žyd. *cukírpenen* (< lie. *sukirpti*) „sukarpyti į mažus gabalėlius; blogai sukirpti, betiksliškai sukarpyti“ šalia žyd. *cušérn* „sukirpti“; žžyd. *štípenen* (< lie. *stipti*) „labai šalti, daug kentėti nuo šalčio, visiškai sušalti“ šalia žyd. *fríern* „šalti“; žyd. *pípkenen* (< lie. *pypkiuoti*) „daug rūkyti; rūkyti, leidžiant didelius dūmus“ šalia žyd. *réjchern* „rūkyti“; žžyd. *batáškenen* (< lie. *aptaškyti*) „visą aptaškyti, apdrabstyti purvu“ šalia žyd. *bašpríen* „aptaškyti, apšlakstyti“. Analogiškai yra ir su daiktavardžiais: žžyd. *špéjge* „speigas“ šalia žyd. *frost* „šaltis“.

Ypatingai gausi yra žmonių pajuokiamųjų pravardžių grupė. Jas galima skirti į dvi rūšis: vienos yra lyg nuolatiniai epitetai, kurie nuolat prikergiami prie žmonių vardų, – tai yra tų žmonių pravardės; kitos yra keikiamieji žodžiai, kuriais vienas kitą plūsta. Abiejų rūšių žodžių riba nepastovi, antrosios rūšies žodžiai turi tendenciją virsti kai kuriems žmonėms nuolatinėmis pravardėmis. Šit yra pravardžių pavyzdžiai (čia paimtos lietuviškos formos): *baldas, bakalorius, juodbarzdis, rudbarzdis, bedugnis, gervė, juoksmas, kakta, kalelė, kiaulė, klišas, aptriestakulnis* (žžyd. *kúlnekaker*), *kupčius be kelnių, melagis, padegėlis, pavenčio* (žyd. *pavénter* Pp), *pusantris, svirtis, šakalys, šaltekšnis, tridė, vijūnas, vyžos, žmogus...* – Keikiamųjų žodžių pavyzdžiai: *apdriskėlis, beliežuvis, biaurybė, daugnora, durnius, pusdurnis,*

glušas, knisius, liumpis (lempis), melagis, netikėlis, niekniekis, paršiukas, pasiutėlis, pastumdėlis, pikčiurna, pilvas, ragana, smagurys („smaguriautojas"), *škrabė, škrabalas, skranda, šliurė, suskis, titnagas, varvanosis, vėpelis*... Plg. Š. Vaisenberg, Di cunemenišn fun jidn in jelisavetgrader krajz, FŠr I, 85; čia yra ir pravardžių klasifikacija.

8. Įvairybės

Yra nemaža skolinių, kurių negalima skirti į jokią grupę. Kai kuriuos skolinius būtų galima priskirti kuriai grupei tik dirbtinai. Kadangi mums čia visai nesvarbu išrikiuoti visus skolinius taisyklingomis eilėmis, — su gyvosios kalbos duomenimis tai vargiai gali pasisekti, — tad čia verčiau išskirti į įvairybių skyrių charakteringus skolinius, kurie liko neįtraukti į šios klasifikacijos rėmus. Pažymėtina, jog daugelis jų priklauso labiausiai paplitusių skolinių grupei. Daugelis jų lengvai duodasi kilmės atžvilgiu priskiriami minėtosioms grupėms, tačiau jų dabartinė vartosena to neleidžia daryti.

Pavyzdžiai (čia duotos lietuviškos formos): *barškėti, blizgėti, kraustyti(s), gaišti, glausti, kirkinti, krapštyti, kratyti, krušti(s), nutirpti, plentas, plikas, pinigas, praversti, purkšti, purtyti, šiurpas, takas, tykoti, ūžti, vargti, rūpėti, dilti, kaupas, baugu, įbauginti, lubos, kulnis, krūva*...

XV. Reikšminė skolinių raida

1. Patekusių į žydų kalbą lietuviškųjų žodžių reikšmė dažnai pakinta, nors yra daugybė atvejų, kada žydiškojo skolinio ir lietuviškojo žodžio reikšmės visiškai sutampa.

2. Daugelis lietuviškų (kaip ir kitų kalbų) skolinių žydų kalboje gavo pajuokiamąją ar pejoratyvinę (menkinamąją) reikšmę, kurios lietuvių kalboje neturėjo. Žr. aukščiau XIV, 7. Veiksmažodžiai virsta intensiva, žr. l. c.

3. Gana dažnas reiškinys yra reikšmės susiaurėjimas arba specializacija. Šiaurės Lietuvos žydų *bájdenen zech* „baidytis" taikomas tik arkliams; žžyd. (ir Kuržemės žydų) *štípenen* „(su)šalti" < lie. *stipti* „erstarren, erfrieren; umkommen, sterben". Tai yra dažnas reiškinys: lietuviškasis žodis turi keletą reikšmių, o į žydų kalbą perėjo tik viena reikšmė. Lietuviškojo žodžio *kampas* į žydų kalbą tepateko šalutinė reikšmė: žyd. *kámpe* (*brejt*) „duonos kampas, kampelis" (pažįstama beveik visoje Lietuvoje, taip pat Vilniaus krašte). Man teko Papilėje daug kartų girdėti žyd. *pavárgale* „pavargėlė, ligota" apie vištą, bet niekuomet negirdėjau apie žmogų. Žžyd. *ójsnikenen* „nykti, baigtis" sakoma tik apie ugnį.

4. Yra atsitikimų, kai iš kelių lietuviškojo žodžio reikšmių pateko į žydų kalbą tik perkeltinė reikšmė. Pvz., lie. *ragana* „pikta burtininkė, Hexe" vadinama, kaip ir daugelyje kitų kalbų, ir pikta moteriškė; žyd. *rágene* (beveik visa Lietuva) reiškia tik piktą moteriškę, o Hexe vadinama hebrajiškos kilmės žodžiu žyd. *machešéjfe*. Keikiamasis žodis žyd. *beležúvis* reiškia žmogų, su kuriuo negalima susikalbėti, ne „kas neturi liežuvio". Žyd. *skrúzdales* m. „lėtas darbininkas" (Pmp) < lie. *skruzdėlė* „Ameise".

5. Semantinė lietuviškųjų skolinių specializacija yra dažnas dalykas. Užtat semantinė universalizacija, lietuviškojo žodžio reikšmės platėjimas, yra labai retas dalykas.

6. Įdomus reiškinys yra analoginis žydiškojo žodžio reikšmės plėtimas: jei lietuvių kalboje kuris žodis turi dvi reikšmes, tada ir žydiškai atitinkamas žodis, kuris vieną reikšmę teturėjo, gauna ir antrąją reikšmę. Pvz., žyd. *prost* (slavų kilmės) „einfach, gewöhnlich" Lietuvoje įgavo antrą reikšmę „blogas", čia, be abejo, turėjo įtakos lie. *prastas*, kuris irgi greičiausiai slavų kilmės, žr. Skardžius Lnw 176, bet antrąją reikšmę lietuvių kalba pati išvedė.

Vieno patikimo informatoriaus liudijimu, buv. Marijampolės apskrityje žydai sakė apie rugius, kad jie *švímen* („plaũkia“); čia įvyko analoginis žyd. *švímen* „plaũkti“ reikšmės plėtimas pagal lietuviškąjį pavyzdį, nes ir lie. *plaũkti* kai kur turi reikšmę „plaukėti“ šalia „slinkti vandens paviršiumi“ greta lie. *pláukti* „колоситься“, plg. DLKŽ. Tokių „skolinių pagal reikšmę“ daugiau neaptikau, bet jų, be abejo, yra daugiau. – Plg. Lngz I, 66 tt., kur yra baltarusiškų skolinių pavyzdžiai.

LEKSINĖ DALIS

XVI. Skolinių žodynėlis

Žodynėlyje duota visų aptiktų skolinių santrauka. Įsidėmėtina, kad geografiniai nurodymai rodo, kaip paprastai, tik viena: toje vietoje skolinys tikrai girdėtas; nieku būdu negalima iš jų spręsti, kad kitose tyrinėtose vietose to skolinio nebuvo. Į šį žodynėlį gal bus patekę keli efemeriniai skoliniai, kuriuos vartojo atskiri asmenys, bet tokių – jei jų yra – gali būti tik keletas. Žinoma, daugiau vertės turi tie skoliniai, kurie paliudyti bent iš dviejų vietų; bet yra ir tokių skolinių, kurie plačiau vartojami, tačiau į šį rinkinį iš vienos vietos tepateko. Kai vienas žmogus renka žodžius net ilgesnį laiką, negalima visiškai išvengti atsitiktinumo.

Skolinių paprastai žymima tik giminė. Tik tada, kai iš vertimo ar paaiškinimo kalbos dalis gali būti neaiški, pridedama sub., adj. Žodžiai dažniausiai verčiami arba į vokiečių, arba į rusų kalbą. Žydiškojo skolinio reikšmė kartais nepažymima – kai ji sutampa su lietuviškojo žodžio reikšme, kuri pažymėta. Lietuviškųjų žodžių reikšmės dažnai ne visos pažymimos, ypatingai dažnai neišrašyta iš žodynų visa rusiškoji ar vokiškoji sinonimika. Prie lietuviškųjų žodžių vertimų ar paaiškinimų kartais nurodyti jų šaltiniai (žodynai...), bet daugelis lietuviškų žodžių, kurie labai paplitę Lietuvoje, pateikiami be šaltinio nurodymo. Lietuviškojo žodžio giminė nurodoma tik tada, kai ji skiriasi nuo žydiškojo skolinio giminės.

Žodynėlyje eilė yra tokia: pirma eina žydiškasis žodis – skolinys iš lietuvių kalbos, paskui jo reikšmė (jei ji ne visai sutampa su lietuviškojo žodžio reikšme), po to skolinio geografija (kiek ji autoriui žinoma), vėliau frazeologija, tarminės paralelės: po brūkšnio ir kilmės ženklo eina lietuviškasis kilmės žodis, jo reikšmės, etimologinės (fonetinės ir kt.) pastabos.

Dėl *au* plg. VII, 3. – Dėl *s* : *š*, *z* : *ž*, *c* : *č* plg. VIII, 3. – Bendrinė žydiškoji priesaga *-ele* čia visur rašoma *-ale*, kaip tariama daugumoje Lietuvos žydų šnektų (betgi: *-eli* Vlkv). – Jei veiksmažodis pasitaiko ir be priešdėlio, tada visi priešdėliai pažymimi prie nesudurtinio, nepriešdėlinio veiksmažodžio.

ájnbojgenen „einschüchtern, ängstigen" Trš – < lie. *įbaugìnti* „t. p." Plg. toliau *bójge*.

ájntikenen „угождать" Skd – < lie. *įtìkti* „t. p." Plg. aukščiau XIII, 5.

aksl (giminė?) „Hacksel" Bt, Šlv; *aksl šnajdn* „akselį piauti". – Kilmė yra gal vokiška, kaip ir lietuviškojo *ãkselis* : *akselỹs*, žr. Būga LKŽ 46, Frenkelis LEW 5, ir latviškojo *akseļi*, žr. MLV I, 65. Bet žodžio geografija rodo lietuvių kalbos įtaką: Ukmergėje žydai vartoja slaviškąjį skolinį *séčke* (< l. *sieczka*); plg. ir lie. tarm. *šiečkà*. Tai charakteringas reiškinys: daugelį Žemaičių žydų lietuviškųjų skolinių atstoja tolimesniuose Lietuvos rytuose slavybės. Plg. aukščiau XI, 1.

álksne f. Pp, Trš, Mžk, Šlv, Šv, Skd, Plng, Bt, Žg, Šl (žžyd.); *álksnes* Pš; *élksne* Pmp. Toliau nuo Žemaičių žyd. *ólche* – < lie. *alksnis* „Erle (Alnus)" žem., r. a., pietų aukšt.; *elksnis* v. a., žr. Būga LKŽ 60 t. ir Skardžius APh IV, 167. Plg. dar Zinkevičius Dial §§ 117 – 119. Plg. ir la. *àlksnis* : *elksnis* „t. p." MLV I, 68.

apdrískales m. Šr – < lie. *apdrìskėlis* „zerlumpter Mensch".

ápuše f. Pp, Žg, Trš, Šv, Skd, Plng; Pnv, Pmp, Št; *épušė* Ukm, Pš – < lie. *ãpušė* (žem.) ir *ẽpušė* (r. a.) „Espe, Zitterpappel (Populus tremula)", plg. Zinkevičius Dial §§ 117–119.

ápušene (holc) „apušinės (malkos)"; tas būdvardis vartojamas ten, kur žyd. *apuše*, žr. aukščiau – <lie. *ãpušinis* ir *apušìnis* LKŽ I.

apzélenen „apaugti plaukais" Bt – < lie. *apžélti* „bewachsen". Plg. lie. *žélti* „grünend wachsen, von Gras und Kraut, übertragen auch von den Kopf- und Barthaaren" K. Žydiškai aptikta tik kalbant apie plaukus.

apžíndales m. „vaikas, kurį motina nujunkius vėl buvo pradėjusi žindyti" Pnv, *ápžindales* „t. p." Kn (Kėdainiai?), žr. aukščiau III. Iš tokio vaiko išaugąs piktas žmogus, vagis ir t. t. Užaugęs jis turįs blogas akis: į ką pažiūrįs, tai pagadinąs. Plg. Š 38 s. v. *atažindas*, LEnc II, 33 s. v. *Atžinda*, LKŽ I² s. v. *atžindėlis*, *atžindỹs*, *ãtžindūlis*, MLV I, 213 s. v. *atžîdelis*. Prof. M. Biržiška, LEnc l. c., rašo, jog „tokių pat tikėjimų turi latviai (launas acis), slavai... vokiečiai (böser Blick), žydai", bet, kaip matyti iš teksto, jis čia jau kalba apie tikėjimą blogomis akimis, ne apie atžindėlį. Kaip plačiai yra žinomas tikėjimas blogosiomis atžindėlio savybėmis, be lietuvių, latvių ir Lietuvos žydų, iš minėtųjų šaltinių nematyti. Iš prof. M. Biržiškos straipsnio neaišku, ar žmonės tiki tik atžindėlius turint blogas akis arba, žmonių tikėjimu, ir kiti žmonės gali jas turėti – < lie. *atžìndėlis* LEnc l. c., *atžindỹs*, *ãtžindūlis* „t. p." LKŽ I². Žydiškai įvyko dantinio sprogstamojo disimiliacija prieš dantinį šnypščiamąjį: *t* > *p*. Įdomu, kad kirčio vietą išlaikė abu skoliniai: žyd. *apžíndales* ir *ápžindales*.

ášekes pl. Pmp – < lie. *ãšakos* pl. „Kleie" NSBS, *ãšaka* **1.** „grūdo lukštas, kevalas", **2.** „smulkus žuvies kaulas" DLKŽ. Žydiškai rasta tik pirmoji reikšmė.

atóles pl. (?) Bt, Šr; *áteles* Plng – < lie. *atólas* m., sg. „das Grummet, der zweite Schnitt einer Wiese in einem und demselben Sommer" K. Ir lietuviškai pasitaiko daugiskaita, plg. LKŽ I.

bábale f. „šliaužiantis vabzdys (bet kuris)" Pp, Trš, Šlv, Pš' Skd, Šl, Žg, Pnv, Kn (visa Lietuva?) – < lie. *vãbalas* m. „Käfer, жук", la. *vabale*, *vabals*. Žyd. regresyvinė asimiliacija arba

pirmą priebalsį paveikė lie. *bam̃balas* „Hummel, Maikäfer“ (plg. la. *bam̃bals, bambala, -e* „Käfer“), žr. Frenkelis LEW.

bájdenen „gąsdinti (tik gyvulius arba paukščius, ne žmones!)“, refl. *bájdenen zech* „gąstauti, baidytis (tik apie arklius)“ Pp, Trš, Mžk, Bt, Šv, Rs, Šl, Pš, Pmp – < lie. *baidýti* „schrecken, verscheuchen“, refl. *baidýtis* „erschrecken, Angst bekommen“.

bajdíkle f. Pp, Trš, Mžk, Bt, Šl, Pmp = *strašídle* (sl.) Ukm, Kn, Šr – < lie. *baidỹklė* „Scheuche, Vogelscheuche“.

bájgenen zech refl., pajuok. „labai blogai jaustis, baigtis“ Šk, Šlv. Su priešdėliu *avék-*: *zi bájget zech avék* „ji visai baigiasi“ Šk – < lie. *baĩgtis* refl. „zu Ende gehen, end(ig)en, ablaufen, ausgehen“ NSBS.

bakelóres m. keliaujančio mokytojo (žydo) pravardė Šlv – < lie. *bakalõrius* „Schulmeister; Vorsänger“; tai yra vidur. lotynų *baccalaureus, baccalarius*, patekęs į lenkų kalbą (l. *bakałarz*) ir iš jos į lietuvių, plg. Skardžius Lnw 39.

baláne f. „skala“ Pš – < lie. *balanà* „(Kien)span“ (iš brus. *balana*, plg. Frenkelis LEW).

bálde f., pejor. „griozdiškas baldas, kurį sunku pajudinti“ Pp, Trš, Mžk, Bt, Šlv; Šl, Žg; Rgv, Kn; „nepaslankus, dramblotas žmogus“ Trš, Mžk; pravardė: *Ch. di bálde* Mžk – < lie. *bal̃dai* m. (paprastai pl.) „Möbel, Hausgerät, Gerümpel“ Frenkelis LEW, „kraustuliai, namų daiktai; nereikalingi, sulūžę daiktai“ LKŽ I. Žyd. *balde* atitinka lie. *griozdą*, žr. Š 151 ir LKŽ III.

báldenen „smarkiai belsti, triukšmą kelti“ Pp, Vkš, Trš, Bt, Šlv. Su priešdėliu *cu-*: *vos er hot cubáldet* „kiek jis prisibeldė“ – < lie. *báldyti* intens. (iš *belsti*) „klopfen, pochen“.

báldenen zech refl. „шляться, таскаться“ Pp, Vkš, Šlv, Mžk; Šl, Žg, Kd, Pnv, Pmp (taip pat *béldenen zech* „t. p.“ Pmp). Su priešdėliais: a) *arúm-* (iter.), pvz.: *gáncene teg báldet er zech arúm* „ištisas dienas jis baldosi“, b) *dúrch-*: *dúrchbaldenen di nacht* „prasibaldyti, šiaip taip praleisti naktį“; c) *ójs-*: *ójsbaldenen zech* (: *ójsblondenen zech*) *fun šlof* „išvaikyti miegus“ Žg; d) *óp-* (įvk.): *zech ópbaldenen biz špet in der nacht* „išsibaldyti

ligi vėlios nakties“ – < lie. *báldytis* „стучаться; шляться, таскаться“ Ser. Plg. aukščiau žyd. *báldenen*. Pumpėnų forma žyd. *béldenen zech* < lie. *bélstis*, praet. *béldės* „t. p.“; žodis *ójsblondenen zech* „išvaikyti miegus“ < lie. *išsiblandýti*, plg. LKŽ I (s. v. *blandýti*).

bále m. „pelkė“ Pš – < lie. *balà* „Sumpf, Morast“.

bálgalve (karvė) Trš – < lie. *bal(t)galvė* LKŽ I „weißköpfig“.

balnugáre (karvė) Bt – < lie. *bal(t)nugãrė* LKŽ I, adj. „mit weißem Rücken“.

bánde „Viehherde“ Bt, Pmp, Šlv, Šk. Labiau paplitusi Lietuvos žydų tarpe slavybė žyd. *stáde* – < lie. *bandà*, ac. sg. *bañdą* „t. p.“

baravíkes „tokie grybai“ Pš – < lie. *baravỹkas* „Steinpilz“ (iš brus. *baravik*, plg. Frenkelis LEW).

bárbenen „barškėti (apie molinį, sudužusį indą)“ Ukm; plg. toliau *barškenen* – < lie. *barbėti* „klingen, klirren, klimpern“, NSBS, LKŽ I.

bárške f. „barškąs riešutas“ Trš, Šlv; dažniausiai eina priedėliu, pvz., *a bárške a nus* „riešutas «barškė»“ – < lie. **barškė* neteko aptikti. Čia greičiau žydiškas vedinys iš veiksmažodžio *barškenen*, žr. toliau.

bárškenen „klappern, rasseln“ (apie nepririštą daiktą vežime; apie puodą, kuris turi plyšį) Pp, Trš, Šlv, Bt, Šv; Žg, Šl, Kdn, Št; Pnv, Pmp, Rgv, Ukm – < lie. *barškėti*.

-barzdes: a) **jodbárzdes** – juodbarzdžio pravardė Pmp – < lie. *juodbaržd̃is* „schwarzbärtig“; b) **rudbárzdes** – rudabarzdžio pravardė Pmp, Bt – < lie. *rudbaržd̃is* „mit braunem Bart; rotbärtig“.

básles m. Pmp – < lie *bãslis*: *baslỹs* LKŽ I „Pfahl“.

bátes pl., pejor. „didelės, negražios kurpės“ Bt, Trš; plg. *čebates*. Rytinėje Lietuvos dalyje žydų vartojama tai sąvokai slavybė: *bútes* Šr (< l. *bót*); *bójtres* (kilmė?) Ukm – < lie.

batas „Stiefel“, skolinys iš sen. 1. *bot* arba brus. *botъ*, žr. Skardžius Lnw 39, Frenkelis LEW.

bedúgnes pravardė Šk – < lie. *bedùgnis* adj. „ohne Boden, bodenlos, abgrundtief “ NSBS; plg. LKŽ I² 711: Ar bedugnis esi, kad tiek daug ryji (*valgai*)! Skr.

béjkšter adj. „scheu (apie arklį)“ Pmp – < lie. *baikštùs* (ac. sg. *baĩkštų*) „ängstlich, furchtsam, scheu (von Tieren)“ NSBS. Dėl žyd. *ej* < lie. *ai* žr. aukščiau VII, 2.

béldenen zech refl. žr. *baldenen zech*.

beležúvis m. „žmogus, su kuriuo negalima susikalbėti (keikiamas žodis)“ Ukm, Pp – < lie. *beliežùvis* adj. „wer keine Zunge hat“ K.; „nekalbus, neiškalbingas žmogus“ LKŽ I².

bélskenen (apie ratą) Pmp – < lie. *bélsti* „pochen, klopfen, poltern“.

bepíge Pp, Bt, Trš, Šlv – < lie. *bepìg(a)*: *bepìgu* LKŽ I; bepig tau kalbėti „du hast es gut (od. leicht) reden, oder dir ist gut reden“, meistens mit dem Dat. der Person verbunden K. Sintaksinė konstrukcija ir žydiškai ta pati: *em iz bepíge dos cu ton* „bepigu jam tai daryti“.

béris m. Bt, Pmp – < lie. *bẽris* „braunes Pferd, Braune(r)“.

bérnis m. „samdomas ūkio darbininkas, samdininkas“ Bt, Pp, Pmp, Vlkv; keikiamas žodis, reiškiąs tą pat, kaip piemuo, prastuolis, Šl – < lie. *bérnas* „(Bauern)knecht“ NSBS. Pejoratyvinė reikšmė yra DLKŽ *bernas 3*: „nemandagus, storžievis vaikinas“.

bérze f. „beržo medis“ Pp, Trš, *bérže* Pš; ypač *bérze-holc* „beržinės malkos“ Pp, Trš, Bt, Mžk, Skd, Šl (žžyd.). Nežemaičiai žydai vartoja slavybę žyd. *beróze*, *berózeve holc* Pnv, Kn, Ukm – < lie. *béržas* „Birke (betula)“; la. *bẽrzs*, tarm. *bẽrza*, *bẽrze*.

bímbale „tokia didelė musė“ (žmonių paaiškinimas) Pp, Trš, Mžk, Šv, Bt (žžyd.); *zej zájnen bafáln vi bímbalech* „jie užpuolė kaip bimbalai“. Apie prastus žmones, kai jie šiaušėsi prieš garbinguosius žydus, miestelio „vadus“, seniau sakydavo pajuok. žyd. *bímbale vájske* „bimbalų vaiskas (kariuomenė)“ Pp – < lie. *biñbalas* (: *biñbilas* : *bìmbolas* LKŽ I²) „Bremse“;

„Instmann“, „metininkas, kumetis“ LKŽ I. Pajuokiamojo *bimbalų vaiskas* lietuviškai neteko aptikti.

bírbe comm. žžyd. = *bírbales* : *birbún* Pnv (*bírbalis* Mžk) „vaikas verksnys“ – < lie. *biřbalas* „kas birbia, rėksnys“ LKŽ I buvo žydų *bírbales*, *bírbalis* šaltinis; *bírbe* lietuviško prototipo neteko aptikti – gal jis žydų vedinys iš *bírbenen*, žr. toliau.

bírbenen pejor., pajuok. „verkti, žliumbti (apie vaiką)“ Pp, Trš, Mžk, Bt, Šlv, Brž, Št, Rgv, Pš, Pmp, Pnv; Ukm, Kvr; Šk – < lie. *biřbti* „summen, surren, brummen, knarren“ Frenkelis LEW, „weinen, schreien, bitten“, plg. LKŽ I² s. v. *birbti*.

bítnik m. „žmogus, su kuriuo turima reikalų; bičiulis, draugas“ Bagaslaviškis (Širvintų raj.); senas ukmergietis, kilęs nuo Vilkaviškio, irgi patvirtino tą žodį kur girdėjęs – < lie. *bìtninkas* LKŽ I² „l. bičių laikytojas; 2. bendrų bičių turėtojas; 3. bičiulis, draugas“. Į žydų kalbą perėjo tik trečioji reikšmė.

bjojríbis m. „abscheulicher Mensch“ Pp, Trš, Šlv, Bt; Vlkv, Bagaslaviškis (Širvintų raj.). Visoje Lietuvoje, taip pat ten, kur vartojamas žyd. *bjojríbis*, ta pačia prasme sakoma žyd. *paskúctve* (sl.), plg. lie. *paškustvà* (sl.) – < lie. *biaurýbė* „garstiges, abscheuliches Ding oder Wesen, Scheusal“ NSBS, LKŽ I. Iš Pumpėnų turiu užsirašęs ir žyd. *bjójres* „t. p.“ < lie. *biaurùs* „garstig, widerwärtig, häßlich“, bet to žydiško žodžio nepavyko patikrinti.

bláškenen, ypač su priešdėliu *ójs-* „iškulti“ Pmp: *ójsblaškenen di tvúe* „(spragilais) iškulti javus“ – < lie. *blõkšti*, praes. *blãškia* (*blõškia*) „кидать, бросать; выбивать зёрна из снопов“, „kulti rugius, kviečius, daužant pėdą į kokį nors daiktą“ DLKŽ, *išblõkšti* „t. p.“ įvk.; žydiškai tik žemės ūkio darbo reikšme.

bláškenen zech refl. pajuok. „mėtytis“ Pp (pvz., gaidys, tuoj papiautas, blaškosi) – < lie. *blaškýtis* refl. „sich hin- und herwerfen, sich zur Seite werfen“ NSBS.

blérenen niek. „verkti, žliumbti“ Pp, *blójrenen* „t. p.“ Pš – < lie. *bleřbti* „plärren, flennen, heulen“ ir *bliáuti* „t. p.“; plg. LKŽ I².

blízgenen (šalia slavybės žyd. *blíščenen*) apie nušveistus indus Pmp, Šr; apie prekę Trš – < lie. *blizgėti* „flimmern, flittern, glitzern, blitzen".

blójenen (: *bláuenen*) „bliauti (apie karvę)" Bt (=*brúmen* Bt, Pp, Žg, Pmp, Vlkv) – < lie. *bliáuti* „brüllen, blöken".

blúdenen „niekus kalbėti, tauzyti" Pmp, Trš, Pp – < lie. *blūdyti* (sl.) „umherschwarmen; Torheiten begehn" K, „svaitėti, niekus kalbėti" LKŽ I².

bójbenen „rėkti, bliauti (apie galviją)" Pš; *er bójbet vi an oks* „jis baubia kaip jautis" – < lie. *baũbti* „brüllen".

bójge f. (sub.!) „baimė" Trš, Šl; *es chapt a bójge* „ima baimė" Trš; *es iz a bójge arójscugejn in gas* „baugu išeiti į gatvę" Šl. Rodos, yra ir žyd. *bójge* adv. – < lie. *baugù* adj. n.; žr. toliau *bojger*.

bójger adj. apie arklį Pp, Trš; *báuger* Bt – < lie. *baugùs*, ac. sg. *baũgų* „furchtsam, auch furchtbar" K, LKŽ I. Dėl žyd. *oj*: *au* žr. aukščiau VII, 3.

bóme f. „dicke, runde Stange; Hebebaum" Ukm, Žg, Kurž (Vainraich Štaplen 212) – < lie. *búomas* m. „t. p." Skardžius APh III, 48. Plg. la *buõmis* „t. p." MLV I, 362. – lie. *búomas*, la. *buõmis* < vid. vok. žem. *bõm* „medis", žr. Frenkelis LEW.

bondepadék žr. *padekdeve*.

bóžis m. „prastuolis, neapsišvietęs žmogus, stačiokas" Žg – < lie. *búožė* menk. „galva; guogė"; plg.: Eik tu, buože (*kvaila galva*), negerai padarei LKŽ I.

bránktis m. Bt, *bránkštis* Šlv (*švéjnge* Kelmė) „Strangholz am Pferdegespann"; *brúnkt(es)* Ukm; *brúnkštes* Šr „pagalys, parišamas gyvuliui po kaklu" – < lie. *brañktas* (yra ir *brañktis*) turi abi reikšmes. Dėl *an* : *un* žr. aukščiau XI, 6; žydiškai čia tariami tautosilabiniai *an*, kaip vietos lietuviai taria, plg. Salys Žmlp, Zinkevičius Dial, žmlp. Nr. 67. Neaiškios kilmės yra *-š-* Šiluvos lytyje žyd. *brankštis* ir Širvintų žyd. *brunkštes*. Ar yra lie. **brankštas*? Plg. lie. *laktà* „Hühnerstange": *lakštà* „t. p." LKŽ VII.

brízgale f. Bt, Vlkv (senesniosios kartos atstovas) – < lie. *brìzgilas* „Zaum mit Gebiß" NSBS.

brúknes pl. visa Lietuva: Pp, Trš, Šv, Mžk, Šlv, Pš, Bt, Žg, Šl; Pnv, Pmp, Št, Brž; Ukm, An, Šr; Šk, Vlkv. Ukmergėje šalia žyd. *brúknes* yra ir žyd. *brusníces* (sl.). Atskira uoga yra žyd. *brúkne* f., bet sg. retas. – < lie. *brùknės* „Preißelbeeren". Plg. Kurž *bruklines* < la. *brùklines*, žr. MLV I, 341 s. v. *brūkle*.

búče f. „tokia pintinė žuvims gaudyti" Pp, Bt, Vlkv (pietų Lietuvoje esanti ir lytis žyd. *buč*) – < lie. *bùčius* : *bùčas* „Fischreuse" LKŽ I (iš l. *bucz*, brus. *buč*).

bulbenójes pl. Rgv, Ukm, Šr; *bulbenókes* Pmp – < lie. *bulbienójai* „Kartoffelkraut, bulvių stiebai, laiškai"; *bulbienõkai* „t. p." LKŽ I.

búlve (daug rečiau *búlbe*) visa Lietuva. Lietuvoje daugiausia žyd. *bulve*: Pp, Trš, Šlv, Bt, Šl; Pnv, Pmp, Pš; Šk; žyd. *bulbe* man težinoma iš rytinės Lietuvos dalies: Ukm, Šr – < lie. *bùlvė* : *bùlbė* „Kartoffel". Vainraich, Jidiše etimologijes, JFil 52 laiko tą žodį lenkiškos kilmės skoliniu, bet pats nurodo, jog didžiausioje dalyje, gal ir visame Lenkijos žydų tarmės plote žodis *bulbe* nevartojamas (žyd. *bulve* jis nepažįsta). Žodžio geografija įrodo tą žodį esant lietuviškos kilmės. Žydiškasis įvairavimas *-b-*:*-v-*, matyt, atitinka lietuviškąjį. – Plg. l. *bulba*, brus. *bulba* „bulvė"; lotynų *bulbus* „svogūnas", graikų βολβός „t. p." ; žr. Vainraich l. c.

búrbale comm. „kas burba, plepys" Žg, Pš – < lie. *bùrba*, *burbẽklis* „Schwätzer, Plauderer"; „t. p." LKŽ I².

búrbenen „bambėti, murmėti" Pš, Žg, Pp – < lie. *burbėti* „murren, murmeln".

burbelójenen „burkuoti (!)" Rgv – < lie. *burbuliúoti* „**1.** burbulams kilti;... **3.** ulbėti (apie teterviną);... **6.** suktis (prie moters), meilintis" LKŽ I²; plg. *burkenen*.

búrkenen Bt – < lie. *burkúoti* „girren" (apie balandį) žr. IXc2.

cibelájške f. „Lauch“ Pnv, Pmp, Pš – < lie. *cibùllaiškiai* ir *cibùlialaiškiai* LKŽ II.

cípenen pajuok. „kalėti“ Šl – < lie. *cỹpė* „Arestlokal, Loch“ NSBS, *cìpė*, *cỹpė* (sl.) „kalėjimas, arešto namai“ LKŽ II.

cudrúmsket adj. (subūdvardėjęs prt. p. pas.) 1. *cudrúmskete váser* „sudrumstas vanduo“ Brž; 2. „nuliūdęs, susikrimtęs, neramus (apie žmogų)“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Šl, Žg; Brž, Pnv, Rgv, Pš, Št; Šk; laikraštis „Idiše štime“ 1926, Nr. 2154 (feljetonas); dažniausiai vartojama kiek ironiškai – < lie. *sudrum̃sti* „1. (Flüssigkeit) trüben... 3. (den Frieden, die Stille, Ruhe) stören, (Leute, Bienen) beunruhigen, in Unruhe bringen: *jìs jaũtėsi sùdrumstas* er fühlte sich beunruhigt “ NSBS IV.

cutízet adj. „apsileidęs, ištižęs (žmogus)“ Pp, Trš, Šlv – < lie. *sutìžti* „...3. (übertr.) ganz schlapp, schlaff, energielos werden“ NSBS IV. Žydiškai yra subūdvardėjęs prt. p. pas.

čebáte f. (dažniausiai pl. *čebátes*) pejor. „dideli, negražūs, sunkūs batai“ Pp, Trš, Brž, Pmp, Št, Pš; Kvr; Šk – < lie. *čebãtas* „Stiefel“ (< brus. *čebótъ*, plg. Skardžius Lnw 53). Kad žyd. *čebáte* yra lietuviškos kilmės, ne baltarusiškos, rodo vokalizmas. Lietuviškai žodis *čebatas* pejoratyvinės reikšmės neturi, plg. K, Š, NSBS, LKŽ II.

čúlpenenen intens.-iter. „saugen“ Pp, Pmp; *nochanánd er čúlpet* „jis vis čiulpia“ Pp. Su priešdėliu *ójs-*: *er hot mir ójsgečulpet di blut* „jis man iščiulpė kraują“ Pmp – < lie. *čiul̃pti* „t. p.“, *iščiul̃pti* „aussaugen“. Dėl žyd. *č* < lie. *č* žr. aukščiau VIII, 4.

dájge f. Pp, *díge* Trš, Rs (išauga ant bulvių) – < lie. *dáigas*, *díegas* (*ie* : *i* tarm. žem.) „Keim, Sproß“. Dėl *ie* : *i* žr. XI, 5. Dėl *díge* plg. Zinkevičius Dial § 82 ir žmlp. Nr. 58.

dálbe f. „ilga, drūta lazda; Hebestange“ Trš, Pnv, Pmp, Pš, Št, Jnv, Ukm, Šr, Vlkv, Balstogė (!); *derlángen vi mit a dálbe íbern kop* „suduoti kaip dalba per galvą“ – < lie. *dálba* „Hebel

Hebeeisen, Hebestange; Brecheisen, Brechstange“ NSBS, plg. ir RJ MŽ 7. Yra ir la. *dal̃ba* (*-be*), žr. MLV I, 434.

dálge f. Pp, Trš, Bt, Šv, Tytuvėnai, Žg; *dálges* Pš – < lie. *dal̃gė* (*-is*) „Sense“.

dárzene f. Pp, Trš, Bt, Šlv; Pmp, Pnv, Rgv, Pš; Kvr – < lie. *daržinė̃*, ac. sg. *daržinę* „Scheuer, Scheune, Heuschuppen“.

degútnik m. Pmp, Šr – < lie. *degùt(i)ninkas* „Teerbrenner“.

déndarzes m. Pmp – < lie. *diẽndaržis* „Pferch, in den im Sommer das Weidevieh hineingetrieben wird“ NSBS; žr. dar LKŽ II.

derášis m. BT – < lie. *derẽšius* „geschecktes Pferd, Scheck“ NSBS; *derẽšis*, *derẽšius* LKŽ II.

díge žr. *dajge*.

dígenen, ypač su priešdėliu *-ójs-* „sudygti“ Pp, Trš, Šlv, Bt; Pmp, Srd; *di korn iz fun regn ójsgediget*, *próster* „rugiai nuo lietaus sudygę, prastesni“ Pmp, Pp; *di búl̃ves zajen ójsgedigete* „bulvės sudygusios (diegai joms išaugo)“ Pp, Šlv – < lie. *dýgti* „keimen, aufgehen (vom Samen), hervorsprießen“; *sudýgti* „entkeimen, прорастать“.

dílenen zech, beveik tik *ójs-* arba *óp-dilenen zech* „sich abscheuern, sich durch Reibung abnutzen“; ypatingai dažnai aptinkamas subūdvardėjęs dalyvis *ójsgedilet* adj. – visa Lietuva ir už Lietuvos: Pp, Trš, Šlv, Bt, Šv, Žg, Šl; Pnv, Pmp, Št, Rgv, Kdn; Kn, Ukm, An, Ut; Šk, Vlkv; Kurž (Kalmanovič KurD 170); Gardinas, Torunė ir Dembicas (Krokuvos krašte! žr. FŠr II, 487[5]). Lietuvoje plačiai vartojamas ne tik *ójsgedilet* adj., bet ir įvairios lytys veiksmažodžių *zech ójsdilenen*, *zech ópdilenen* – < lie. *dìlti* „t. p.“; yra ir su priešdėliais *ap-*, *iš-* (plg. la. *iz-*, *ap-dìlt* „verschleißen, sich abtragen; dünn, stumpf werden“ MLV I, 467). Lie. *dilti* yra savaiminis veiksmažodis, plg. Būga KS 90, kaip *plisti*, *sklisti*. Žydų kalba tokios veiksmažodžių rūšies neturi, dėl to teko lie. *dilti* paversti arba sangrąžiniu veiksmažodžiu (*ójsdilenen zech*, *ópdilenen zech*) arba jam suteikti pasyvines formas (*ójsgedilet zajn*, *ójsgedilet vern*); pvz.: *dajn álter hot zech*

šejn gor ójsgeđilet : *dajn álter iz šejn gor ójsgeđilet* „tavo senis jau visai išdilęs, t. y. niekam nebetinkąs žmogus, galva ir raumenys jau nusidėvėję, išdilę“ (čia jau perkeltinė prasmė).

díĺgenes (šalia visos Lietuvos žydų *krópeve* sl.) Bt – < lie. *dilgỹnė, dilgėlė* „Nessel, Brennessel (Urtica urens)“.

dírse f.: *korn mit dírse* „rugiai su dirsėmis“ Pp, Šlv, Bt; Pmp, Št, Šr; Vlkv – < lie. *dìrsė* (ruginė) „Roggentrespe (Bromus secalinus)“.

dírzis (-*es*) pajuok. „Riemen, Gürtel“ Trš, Šlv, Bt, Rgv; *chvel némen dem dírzis* „paimsiu diržą“, t. y. saugokis, elkis gerai (sakoma vaikui) – < lie. *dìržas* „t. p.“

dóbales pl. „Klee“ Pp, Trš, Šv, Bt, Mžk, Žg, Šl; Brž, Pnv, Pmp, Pš; Ukm, An, Kvr; Vlkv, Šk; poeto Framo (panevėžiečio) idilėje „Zuntog“. Daugelyje vietų šalia *dóbales* vartojama ir slavybė *kléver* arba (rytuose) *konečíne* (Ukm, Št); išskiriant Lietuvos rytinę dalį, įprastinis žodis, kone vienintelis, yra lietuviškasis skolinys. Plg. dar skolinį *krátene* – < lie. *dobilaĩ*, ac. pl. *dóbilus* „t. p.“

dojgnóres (: *doug-*) m. Trš, Šlv, Žg, Pmp – < lie. *daug(ia)-nõris* „habsüchtige, habgierige, unersättliche Person“, žr. LKŽ II.

dókle f. Pp – < lie. *dóklas* „großer Korb aus Weidengeflecht zum Transport von Heu“ NSBS, „Pferdekorb“ Skardžius KChr 337; *dóklė* „t. p.“

drábale f. Bt, *drebúle* Pš=*ápuše* – < lie. *drebulẽ*, ac. sg. *drẽbulę* „Espe, Zitterpappel“.

dráske comm. „žmogus, kuris greit sudrasko, sunešioja drabužius ar batus“ Pp, Žg – < lie. *draskà* „draskytojas, plėšytojas“ LKŽ II; „wer seine Kleider schnell zerreißt“.

dráskenen „(zer)reißen“ Pp, Vkš, Trš, Šlv, Šv, Bt, Žg; Ukm. Su priešdėliais: 1. *arúmdraskenen* „apdraskyti“, 2. *cudráskenen* „sudraskyti“, 3. *óp-ge-drasket* „apdriskęs“, 4. *úf-draskenen fun šlof* „pakelti (purtant) iš miego“ Vkš, Žg; *dráskenen di tir* „traukti visomis jėgomis, draskyti duris“. Žyd. *draskenen* yra pejor. ir intens. šalia žyd. *rajsn*, plg. aukščiau XIV, 8 – < lie. *draskýti* „zerren, auf-, zerreißen, zerfleischen“.

drébenen[1] pajuok. „drebėti (apie senį)“ Bt, Pmp – < lie. *drebėti* „zittern, schlottern, beben“.

drébenen[2] „nusilengvinti, atlikti gamtos reikalą (kai paleidžia vidurius)“ Šlv. Su priešdėliu *ba-* refl. „*apsi-*“. Iš to esąs ir sub. *drébelis* „žmogus, kuris...“ Šlv – < lie. *drẽbti* „lengvintis“ LKŽ II, „испражняться“.

drebúle žr. *drabale*.

drígnes pl. Pp, Bt – < lie. *drìgnės* „Bilzenkraut (Hyoscyamus niger)“.

dríže „skuduras grindims mazgoti, Scheuertuch“ Pmp – < lie. *drýžės* „dryžiais austas pakulinių siūlų audeklas“ LKŽ II, *drỹžas* „dryžas, rainas audeklas, drabužis“ LKŽ II, „gestreiftes einfaches Gewebe“.

drížene (hejzn) „tam tikro, prasto audeklo“ (kelnės) – < lie. *dryžìnis* „gestreift, streifig“; plg. *dríže*.

drúmzles pl.: *váser mit drúmzles* „vanduo drumzlinas“ Pp, Pš – < lie. *druñzlės* pl. „(Boden)satz, Niederschlag, nuosėdos, padugnės“.

dúbe f.: *a dúbe erd* „duba“ Pp, Šlv, Pmp – < lie. *dubà*, ac. sg. *dùbą* „Besitzanteil an Land, Landanteil, bes. einem Hörigen zugewiesenes Land“ NSBS; „atskiras ūkis, gyvenimas, sodyba“ LKŽ II.

dúĺke f. „Staub“ Pp, Šv, Bt – < lie. *dùlkės* pl. (!) „t. p.“; plg. lie. *dùlkė* sg. „Stäubchen“.

dúĺkenen[1], es *dúĺket* Ukm, Vlkv, Št – < lie. *dulĩkti* : *dulkénti* „fein regnen, sprühen (vom Regen)“.

dúĺkenen[2] intrans.: *afn veg dúĺket* „kelyje dulka“ Pp, Trš, Pš – < lie. *dulkėti* „staubig sein, staubig werden, sich bestauben“.

dúĺkenen[3] trans. su priešdėliu *ójs-* Pp, Trš, Bt, Šlv; Pmp – < lie. *dùlkinti* „aus-, abstauben, vom Staube reinigen“, *išdùlkinti* įvk. „t. p.“

dúmble f. „dumblas“ Trš, Bt; „dumbli vieta“ Pp, Bt; Šk, Vlkv; *dúmbles* Pš – < lie. *duñblas* m. „Schlamm“; lie. *duñblė* „dumblynė; dumblo žemė“ LKŽ II.

dúmbler adj. „dumblinas (apie vandenį, žuvį)“ Pp, Trš, Šlv, Bt; Šk, Ukm (taip pat žyd. *dúmblik* Žg, *dúmbledik*, *dúmpik* Pp). – Žydiškas vedinys iš *dumble*, žr. aukščiau.

dúrkenen „sudavinėti, mušti, ypač į nugarą arba šoną kumščiu“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Žg, Šl; Pnv, Pmp, Pš, Št; Ukm, An; Vlkv; Kurž (Kalmanovič KurD 175). Dažnai refl. ir akimirkos forma žyd. *a dúrke ton* „durstelėti“ – < lie. *dùrti* „stechen, stoßen“. Plg. la. *duřt* „t. p.“ MLV I, 520. Dėl žydiškosios veiksmažodinės priesagos *-k-* žr. aukščiau IXc4.

durnerépe f. Št; Šlv – < lie. *duřnãropė* „дурман, белена“; „1. Stechapfel (Datura stramonium); 2. Tollkirsche (Atropa belladonna)“ NSBS. Žydiškojo žodžio reikšmė bus ta pati, kaip *drignės*. Žyd. *durnerépe* ir kirtis, ir žyd. *e* < lie. *o* neatitinka lietuvių kalbos. Gal čia turėjo įtakos r. *pena* „ropė“, kuri antrojoje lietuviškojo kompozito dalyje atstojo *ropę*.

dúrnes m. „didelis kvailys“ Pmp, Šr, Pš; *dúrnis* „beprotis; ne visai sveiko proto“ Bt, Trš – < lie. *durnius* (sl.) „Dummkopf“ NSBS, „Rasender, Verrückter“ K. Lietuviškasis *durnius* kilęs iš brus. arba lenkų kalbos, žr. Skardžius Lnw 67, Frenkelis LEW.

égle f. Pp, Trš, Šlv, Bt, Šv, Skd, Plng; Žg, Šl; Brž, Pš, Pmp, Rgv; Šk; *jegle* Ukm, An; *egle* Kurž (Kalmanovič KurD 179), *égle-holc* „eglinės malkos“, *égle-vald* „eglynas“. Vietomis rytų Aukštaičiuose sakoma žydiškai ir *jódle* (1. *jodła*), *jedlóve holc* – < lie. *ẽglė* „Tanne“; plg. la. *egle* „Fichte, Rottanne“. Įdomu, kad la. *egle* turi žodžio pradžioje trumpą *e*, o Kuržemės žydų tarmėje tas *e* yra, Kalmanovičiaus liudijimu, ilgas, kaip lietuviškai. Plg. aukščiau V, 1. Žyd. *jéglė* yra iš lie. tarm. *jẽgla* (su pridėtiniu jotu), plg. Zinkevičius Dial, žmlp. Nr. 4.

ékete f. Pp, Trš, Šlv, Šv; Pnv, Pmp, Rgv, Pš, retai ir Kvr (žyd. *prolonke* sl. Ukm, Št...) – < lie. *eketẽ*, ac. sg. *ẽketę* „ins Eis gehauenes Loch, Wuhne“.

élksne žr. *alksne*.

épuše žr. *apuše*.

éze f. Pp, Bt, Šlv, Pmp – < lie. *ẽžė* (: *ežẽ* : *ežià*) „Feldrain, ungeflügelter schmaler Feldstreifen als Grenze zwischen zwei Ackern“ K, Būga APh I, 53 t., LKŽ II.

ézere (**éžere**) f. Pp, Trš, Šlv, Žg, Pš, Bt (žžyd.); Kurž (Vainraich Štaplen 227) – vietoj kitų žydų vartojamosios slavybės *ózere* – < lie. *ẽžeras* m. „der See“, plg. la. *ęzęrs* „t. p.“ MLV I, 572.

fardírzet zajn (ir *vern*) „būti (pasidaryti) sukietėjusiu, susitraukusiu paviršiumi (apie viralą, pvz. košę, sriubą)“ Trš, Ukm. Dar sakoma *farpastíret* Ukm, *farzílet* Št; plg. *padírzet* – < lie. *apdiřžti* „sich verharten“ NSBS, „заскорузнуть, зачерстветь“ Ser; LKŽ II.

fargrúbet adj. Srd: *di hent zájnen fargrúbet fun kelt* „rankos apgrubo nuo šalčio“ – < lie. *grùbti* „starr werden“.

gabénen zech refl. „kraustytis“ Rgv, Pnv, Kvr; *gábenen zech* „t. p.“ Bt. Su priešdėliais: 1) *aríbergabenen zech* „persikraustyti“, 2) *arójsgabenen zech* „išsikraustyti“ – < lie. *gabėntis* refl. „перевозить (свои вещи), перебираться“ Š, „keltis gyventi į kitą vietą, kraustytis“ LKŽ III. Plg. aukščiau X, 6.

gájšenen trans. ir intrans. visa Lietuva: Pp, Trš, Mžk, Šlv, Rs, Šv, Bt, Žg, Šl; Brž, Pmp, Pš, Št; Ukm, Kvr; Vlkv, Šk. Su priešdėliu *óp-* intrans. įvk., su *cu-* ir trans.: *er hot dortn ópgegajšet a gancn tog* „jis ten sugaišo (praet.) visą dieną“; *du cugájšest mir di cajt* „tu (su)gaišini man laiką“ – < lie. *gaĩšti* intrans. ir trans. „säumen, zögern; sich in einer Arbeit aufhalten“ K; *gaišinti* trans. „jemanden versäumen“, *laĩką gaišinti* „die Zeit vertrödeln“.

galvóčes m. pajuok. „kvailys, Dummkopf“ Pmp, Rgv, Pp -- < lie. *galvõčius* „Weiser, gescheiter Kopf; Schlauling“ NSBS. Lietuviškai, kaip kitomis kalbomis, tas žodis ironiškai vartojamas priešingąja prasme, žydiškai teko girdėti tik ironišką reikšmę („kvailys“), plg. LKŽ III (*galvočius* 2. prk. iron. „kvailys“).

gándris žr. *gond(e)res*.

ganíkle f. Pp, Trš, Šlv, Bt; Pmp, Rgv; Šk – < lie. *ganyklà*, ac. sg. *ganỹklą* „die Weide, eine Flur, auf welcher Haustiere geweidet werden“ K.

gárdes pl. Trš, Skd – < lie. *gařdės* pl. „Leitern am Leiterwagen“, *gařdys* „t. p.“

gáre f. Pp, Trš, Mžk, Šlv, Bt, Žg; Pmp, Pnv – < lie. *gãras* m., daugiausia *garaĩ* pl. „wäßriger Dunst, Dampf, besonders auch wenn er sich sichtbar in Nebelform erhebt“ K.

gárlaide f. Pmp – < lie. *gãralaĩdė*, *gárlaĩdė* „Loch zur Ableitung von Dampf“; žr. LKŽ III.

gérve kvailio pravardė Šr – < lie. *gérvė* „Kranich“.

gíltine f. keikiamas žodis Pš < lie. *giltinẽ*, *gìltinė* „der personifizierte Tod“, plg. LKŽ III.

givénime f. „ūkis“ Pp, Viekšniai – < lie. *gyvenimas* „l. Leben; 2. Bauerngut, -hof; ...“ Antroji žodžio reikšmė viena tepateko į Žemaičių žydų kalbą.

glébe žr. *klebe*.

glémzenen (*glémženen*), ypač *arájnglemzenen* „užgrobti“ Bt, Pš, Rgv – < lie. *(pa)gleñžti* „zusammenraffen, an sich reißen, sich (gewaltsam) aneignen“. Dėl žyd. *z* < lie. *ž* plg. aukščiau VIII, 3.

glíte f. „snarglys“ Pš < lie. *glìtė* „t. p.“ LKŽ III, „Rotz, Nasenschleim“.

glójdenen ir refl., ypač su prieš dėliu *cu-*: *(zech) cúglojdenen* „pri(si)glausti“ Pp, Trš, Mžk, Šv, Bt, Šlv, Pš, Žg, Kdn (žžyd.). *Béjde kínder zicn cúgeglojdet éjner cum cvejtn* „abu vaikai sėdi prisiglaudę vienas prie antro“ < lie. *glaũsti* „anschmiegen,

andrücken“. Žyd. *glójdenen* sudarytas iš lie. *glaũdė* praet., žr. aukščiau IXc3, nors galėjo turėti įtakos ir *glaudýti(s)*.

glúsne f. Pp – < lie. tarm. *glūsnis* (=gluosnis) „Weide (Salix)“. Plg. aukščiau XI, 5. Papilė, nors dounininkų gyvenama, yra netoli pietų rytų žemaičių sienos su šiaurės vakarų žemaičiais, tad ikitarybinių laikų miško pirkliui, turėjusiam reikalų su platesniąja apylinke, suprantamas čia žyd. *u* (< lie. *ū*, žr. V, 7). Charakteringa, kad tas pats miško pirklys, išvardydamas jam pažįstamus medžius, minėjo ir žyd. *óse* (< lie. *uosis* arba tarm. *ousis*), šito žodžio lie. *uo* nepavertęs *u*, bet normaliai tardamas tuo atveju žyd. *o*, žr. VII, 6.

glúše(s) comm. Pmp, Pnv, Ukm; Bt, Pp. Vietomis esąs pažįstamas ir *glúmš(es)* – < lie. *glùšas* adj. „dumm“, *glùšis* subst. „dummer Kerl“; plg. dar *gluñnas* (brus. *glumny*) „kvailas, silpno proto“ LKŽ III.

gónd(e)re(s) žžyd.: Pp, Trš, Mžk, Šlv, Šv, Skd; *góndris* Bt, *gándris* Šl (plg. *gandriš* JFil 239). Pats paukštis dažnai vadinamas ir vokiškuoju žodžiu žyd. *štorch*, slaviškuoju žyd. *bušl* (žr. JFil 133; plg. lie. *bùsilas*) arba net žyd. *bučán* (Št ir toliau r. a. žyd.). Bet pajuokiamojoje kalboje, kalbant apie žmogų, vartojamas tik lietuviškasis skolinys. Aukštas žmogus vadinamas pajuok. *gónd(e)res* (Pp, Šlv, Mžk...). Palyginimas: *grejs vi a gónd(e)res* „didelis, aukštas kaip gandras“; *er lejft vi a gónd(e)res* „jis bėga kaip gandras (apie aukštą žmogų arba apie bėgantį dideliais žingsniais)“ – < lie. *gañdras* „Storch (Ciconia)“. Dėl *an* > *on* žr. aukščiau XI, 6. Vietomis įterpiamas tarp *d* ir *r* anaptiktinis *e*. Lie. *gandras* galįs būti kilęs iš germanų, plg. Endzelin MLV I, 599, Frenkelis LEW.

grándenen ir su prieš dėliu *ójs-* „(iš)grandyti (tešlą)“ Kelmė – < lie. *(iš)grándyti* „schaben, scheuern, abkratzen, auskratzen“. Žr. dar *pagrondale*.

grẽšte f. Kvr – < lie. *griẽžtis* m. „Raps, Reps, Levat (Brassica napus)“. Žr. dar *setene*.

gríndes pl. „negrįsta asla“ Šv, „nedažytos grindys“ Plng – < lie. *griñdys* pl. „Bretterbelag, Bretterboden, gedielter Fußboden“ NSBS. Plačiai vartojamas žyd. *grínde* „toks keikiamas žodis“ Šv, Mžk, Šlv; Pmp, Pnv, Šr; bet kadangi niekas nemokėjo paaiškinti, ką reiškia tas žodis, sunku pasakyti, ar tą žodį reikia sieti su lie. *grindìs* : *grindà* „Dielenbrett“. Širvintose žyd. *grínde* sakoma į biaurų, purviną žmogų; Švėkšnoje sakoma: *er iz švarc vi grínde* „jis juodas kaip grindys (?)“.

gríštes m. „raištis, kuriuo aprišamas kūlys“ Pmp – < lie. *grỹžtė* „перевясло“ Š, „susuktas šiaudų pluoštas kam nors surišti“ LKŽ III.

gríte f. Bt – < lie. *grýtė* „Beutel-, Sacknetz“ NSBS, *grýtis* „t. p.“ LKŽ III.

grómale f.: *di ku hot farlórn di grómale* „karvė pametė gromulą“ Pp, Trš, Mžk, Bt; Pmp, Ukm – < lie. *grõmulas* m. „Nahrung im Vormagen der Wiederkäuer, Wiederkäuballen“ NSBS, *grõmalas* „t. p.“ LKŽ III.

gromelójenen „wiederkäuen“ Pp, Trš, Mžk, Bt, Pmp, Pš. Sakoma ir apie žmogų, kuris kalbėdamas kartoja, ką jau buvo pasakęs – < lie. *grõmaloti* : *grõmuloti* : *grõmuliuoti*, praes. *-(u)oja*. Kuris balsis buvo prieš *l*, skoliniui neturi reikšmės, kadangi žydiškai nekirčiuotas jis vis tiek virto *e*, plg. aukščiau VI, 1; antros (kartojimo) reikšmės pavyzdį žr. LKŽ III s. v. *gromuliuoti* **3**, nors aiškinimas ten ne visai vykęs.

gróves m. Kriukai (Joniškio raj.), Pš – < lie. *griovỹs*, *griõvis* „Graben“.

grúmste f. Bt – < lie. *grumštas* m. „Erdkloß, Scholle, Klumpen“.

gúmbe f. „guzas“ Pp, Trš, Bt; *du vest krign a gúmbe* „gausi gumbą, t. y. kokią ligą“ Pp, Trš – < lie. *gumbas* m. „шишка, нарост; колики в желудке; вообще всякая внутренняя болезнь, сопровождающаяся сильными болями“ Ser; žr. dar LKŽ III.

gúne f. „„Pferdedecke“ Pp, Šlv, Trš, Bt; Pmp, Št, Ukm, Gelvonai (Širvintų r.), Šr; Vlkv. – Tas žodis yra slaviškos

kilmės, plg. brus. *gunia*, 1. *gunia*, bet kad jis žydiškai vartojamas visoje Lietuvoje, bus prisidėjusi lie. *gūnià*, gen. sg. *gūnios* (: *gūnė* LKŽ III „t. p.“), žr. Skardžius Lnw 80, Frenkelis LEW.

gúštes m. „vieta, kur vištos kiaušinius deda“ Pmp – < lie. *gūžtà*, ac. sg. *gūžtą* f. „das Nest eines Huhns, einer Gans“ K, „Brutnest der Vögel“.

gúženen zech refl. apie vištą, kai ji pasigūžia, duodasi pagaunama (Pmp, Št); pajuok. apie mergelę sakoma: *zi gúžet zech* „ji gūžiasi, t. y. duodasi pagaunama“ (Št) – < lie. *gūžtis* refl. „съёживаться“.

jekn „išjuokti“ Pp, Trš, Šlv, Žg, Šl; Šk; Kurž (Vainraich Štaplen 221). Dažnai su priešdėliu *óp-*: *ópjekn fun vémen* „apjuokti ką“. Iš to ir nomen agentis *ópjeker* „apjuokėjas“. – Vainraich l. c. kildina tą žodį iš vok. *Geck* „eingebildeter Narr“. Ši nuomonė gal ir teisinga, bet žodis prašyte prašosi sugretinamas su lie. *apjuokti* „verlachen, auslachen, verspotten“, *išjuokti* „jmdn auslachen“; esąs ir *juokti* Š. Prieš žyd. *jekn* kildinimą iš lietuvių kalbos kalba du rimti argumentai: 1) infinityvo galūnė yra *-n*, ne *-enen*, kaip visuose lietuviškuosiuose skoliniuose, 2) lie. *uo* virsta žyd. *o*, ne *e*. Bet žodžio geografija (Lietuva ir Latvija) ir reikšmės artimumas verčia suabejoti: gal čia kontaminacija (vok. *Geck*+lie. *ap-juokti*)? Pažymėtina, jog Endzelin MLV II, 126 *-juokti* kartu su la. *juõkuôt* „scherzen, spaßen“, *juõks* „Scherz, Possen“ gretina su vok. tarm. *jõk* „Spaß“ (< lotynų *iocus* „Scherz“); žr. dar Frenkelis LEW.

jódalksne (*jú-*) Pp, Plng – < lie. *júodalksnis* „Schwarzerle (Alnus glutinosa)“. Dėl *uo* : *u* plg. aukščiau XI, 5.

jodbárzdes žr. *-barzdes*.

jódberis m. Bt, Pmp – < lie. *júodbėris* „schwarzbraunes Pferd“ NSBS.

jóje (*joije*) Pp, Šv; Pmp, Rgv, Pš; *jáuje* Bt – < lie. *jáuja* „овин; рига, гумно“ Š. Dėl *oj* : *au* (<lie. *au*) žr. aukščiau VII,3.

Kur lie. *au* > žyd. *oj*, žodyje žyd. *jóje* dvibalsio *oj* sandas (*į*) dažniausiai ne visiškai susilieja su sekančiu *j*.

jóksmes mėgstančio juokauti žydo pravardė: *hílel đer jóksmes* „Hilelis juokautojas“ Pmp – < lie. *juõksmas* „смех“ Š.

jóste(s) Rgv, Mlt, Jonava – < lie. *júosta* „Gürtel“.

júdenen zech pajuok. „sich bewegen“ Pmp, Bt – < lie. *jùdintis* „t. p.“

jukš „Ausruf beim Forttreiben der Schweine“ – visa Lietuva. Kai du vaikai susiginčija, jie sako vienas kitam: *ich šik đir a jukš* „siunčiu tave jukš“ Kn. Tas žodis yra žydiškai ir sudaiktavardėjęs *jukš* sub. f. „prasti daiktai, prastos prekės“ Plng, Pp; *es iz gevén höule jukš* „buvo (tos prekės) vien tik šlamštas“ Žg, Plng – < lie. *jùkš* „t. p.“; žr. dar *jùksas* (vok. *Jucks*) „liekanos, šlamštas, blogi daiktai“ LKŽ III.

júkšiker adj. „visai prastas, blogas“ Pp, Trš, Bt, Žg; Brž; Kn, Vlkv, Šk; *júkšike schéjre* „prasta prekė“. – Lietuviškai tokio būdvardžio nėra. Tai žydų vedinys iš *jukš*, žr. aukščiau, su būdvardine priesaga *-ik*, plg. IXb2.

júre m. pejor. „prastuolis“ Pp, Bt, Žg, Šl, Pmp; An, Šr; *vi kumt júre cu šmúre un a cházer cu lokšn* „kur čia prastuoliui prižiūrėtinė maca („šmure“) ir kiaulei – makaronai“ (Šlv) sakoma, kai prastuolis per aukštai siekia; mat, prižiūrėtinę macą, specialiai prižiūrėtą ir saugotą, vartoja ypatingai dievobaimingi ir garbingi žydai. – Žr. toliau *jurke*.

jurgín „tokia lietuvių šventė, kai žmonės kraustosi“ Trš, Pp, Žg – < lie. *Jurgìnės* „Georgstag (der 23. April, an dem in der Regel gekaufte oder gepachtete Liegenschaften angetreten werden)“ NSBS.

jurgíne f. Pmp – < lie. *jurgìnas* (*-nė*) „Georgine, Dahlie (Dahlia variabilis)“ NSBS.

júrke pejor. „prastuolis; kaimietis; einfältiger Mensch“ Pp, Bt, Žg, Šl; Pmp, Št; Kurž (Vainraich Štaplen 221), Ašmena (FŠr I, 313), Minsko apylinkėje (FŠr II, 179, išn. 2); *júrkis* Trš, *júrge* Kvr; *azá júrke, er farštéjt nit a vort* „toks Jurka, jis nesupranta nė žodžio“ Ašmena, Žg. Yra keletas posakių (palyginimų), kur figūruoja Jurkos šuo: *er švajgt vi júrkes hunt* „jis tyli kaip Jurkos šuo, t. y. nedrįsta atsakyti, niekuo neatsiliepia“ Kurž, Pp, Bt, Pmp, Šr; *ich her dir vi Júrkes hunt* „klausau tavęs, kaip Jurkos šuns, t. y. nekreipiu į tavo žodžius dėmesio, nesiskaitau su tavimi“ Pp, Žg, Trš, Št; *er cítert vi Júrkes hunt* „jis dreba kaip Jurkos šuo, t. y. labai bijo, stovi kinkas drebėdamas“ Trš, Žg. – Kilmė čia bus baltarusiška, plg. brus. *Jurka* „Georg“; tas vardas Jurka ir senesniojoje lietuvių raštijoje buvęs dažnas, tai bus padėję išlaikyti tą vardą Lietuvos žydų posakiuose; plg. dar latvių „Jurka [estn. Jurka], Deminutivum von Juris, mit einem verächtlichen Beigeschmack“ MLV II, 120. Kadangi dabar to vardo Lietuvoje nebėra, randame jau mėginimų asocijuoti jį su girdėtu vardu (kontaminacija): žyd. *júrkis* Trš, *júrge* Kvr, *júrges* Pš rodo tendenciją gretinti – visai teisingai – tą vardą su dabartiniu vardu lie. *Jurgis*, kuris irgi turi niekinamą reikšmę, plg. LKŽ IV s. v. *jurgis* „2. niek. bernas“ ir „kaimo jurgiai“ ib. – Žyd. *júre*, žr. aukščiau, bus greičiausiai pačių žydų nemažybinės lyties atstatymas iš žydų *jurke*, kuriame *-ke* yra deminutyvo galūnė, plg. vardus žyd. *šlėjmke – šlėjme, chónke – chóne* (žydiškieji vardai čia transkribuojami mažosiomis raidėmis, kadangi žydų kalba (jidiš), kaip ir hebrajų kalba, apskritai nevartoja didžiųjų raidžių).

kadegínes pl. „tokie žemi spygliuoti medeliai ar krūmai; vieta, kur auga tų krūmų“ Šlv. Tas augalas deginamas su cukrumi, kad gardžiai kvepėtų troboje – < lie. *kadagýnas, kadagýnė* „Wacholdersträucher“. Kur-ne-kur yra, rodos, ir žžyd. *kádeges* < lie. *kadagỹs*, gen. sg. *kãdagio* (: *kadugỹs, -io*) „Wacholder“. Tačiau dažniausiai ir Žemaičiuose tas augalas vadinamas žyd. *kádik* m. Pp, Trš, Bt Šlv, Kurž (Kalmanovič KurD 183); šis žodis Kalmanovičiaus l. c. kildinamas iš latvių kalbos, bet Žemaičiuose latvių kalba vargu ar galėjo turėti įtakos žydų

kalbai; be to, la. *kadìkis* < vž. *Kaddik* (plg. Endzelin MLV II, 131 t), kuris be latvių tarpininkavimo galėjo patekti į žydų kalbą.

kakeríne f. „didelė burna“; *éfenen a kakeríne* „atverti kakarinę, t. y. pradėti rėkti“ Šlv – < lie. *kakarìnė* „Kehle“, *paleisti kakarinę* „sich den Hals ausschreien“ NSBS.

káklenink m. Bt – < lie. *kakliniñkas* „нашильник (у дышла)“ Ser, „virvė arba diržas, kurio vienas galas užrišamas arkliams ant kaklo, o kitas pririšamas prie vežimo grąžulo („dišliaus“)“ LKŽ V.

kákte f. „priekinė viršutinė krosnies angos dalis“ Šlv, Rgv, Pmp, Šr; Ukm (sėniai); seniau buvęs Ukmergėje žydas su tokia pravarde: *sróel di kákte* „Sroelis kakta“ – jis buvęs pajuodėlis, juodas kaip krosnies kakta – < lie. *kaktà* „krosnies priekio viršutinė dalis; krosnies angos viršutinė dalis; krosnies anga“ LKŽ II, „верхняя часть устья печи“.

kalále žydės pravardė Pmp – < lie. *kalẽlė*, demin. iš *kalẽ* „Hündin“. Žr. dar V, 3.

kalbékenen „kalbėti, nemokant arba menkai mokant kalbos, šiaip taip kalbėti (ypač lietuviškai)“ Pp, Bt, Šlv, Trš, Žg, Šl; Pmp, Ukm, Kn; rodos, visa Lietuva. Su priešdėliu *cuzámen-* refl.: *cuzámenkalbekenen zech* „susikalbėti“ – < lie. *kalbė̃ti* „sprechen“, *susikalbė̃ti* „sich verständigen“. Dėl priesagos *-k-* žr. IXc4.

kaledójenen Bt, Trš, Pp; Pmp, Rgv (=*forn, gejn kalénde* Šlv) – < lie. *kalėdóti* „колядовать; собирать подношения (объезжая свой приход)“ Ser; „**1.** rinkti kalėdų aukas; ... **3.** kunigui ir bažnyčios tarnams, apie kalėdas apsilankant, rinkti duokles“ LKŽ V. Dėl darybos iš prezentinio kamieno žr. aukščiau IXc2.

kaléjd „kalėdų šventė“ – visa Lietuva; Vilniaus apylinkė (žr. Bostomskis BKv I, 34, kur parašyta *kalejt*). Tas žodis, matyti, toli nuo Lietuvos žydų nevartojamas, nes dr. A. Landau, galicietis, recenzuodamas minėtąją Bostomskio knygą, prašo žodį *kalejt* paaiškinti, žr. FŠr I, 16 – < lie. *kalė̃dos* pl. „Weinachtsfest“. Lietuviškasis žodis kilęs iš brus. *koljady*, žr. Skardžius Lnw 93. Žydiškasis *kalejd* gali būti kilęs tiesiog iš kurios slavų kalbos, kadangi sl. *ja* > žyd. *ej*, plg. Reizen JGr 62. Žr. aukščiau V, 4. Klausimą išspręsti galėtų padėti žinios apie žodžio geografiją. Įsidėmėtina dar, kad šių dienų rusų, ukrainiečių ir lenkų kalbose *koljada* ir *kolęda* reiškia kalėdų giesmes, tik sen. 1. *kolęda* reiškė kalėdas ar Naujuosius metus (?), plg. Vainraich JFil 300.

kámpe f. „storas, didelis, ne gražiai nuriektas, bet nulaužtas duonos gabalas“ Pp, Trš, Bt, Šlv; Št, An, Ukm, Šr, Vlkv; Vilnius ir Švenčionys (žr. JFil 226 t.); *kómpe* „t. p.“ Pmp, Brž. Žr. dar toliau *nuke*, *reke* ir kitus sinonimus JFil 226 t. straipsnelyje „nuke“ – < lie. *kam̃pas* m. „угол; краюха хлеба“ Ser, „duonos kepalo galas, papentis“ LKŽ V s. v. *kampas* 5. Dėl tautosilabinio *am* > *om* žr. XI, 6. Pažymėtina betgi, kad Pumpėnuose lie. *am* > *om*, bet Biržuose lie. *am* > *um*, tad žyd. *kompe* yra peršokęs per lietuvių kalbos tarmines sienas; plg. Salys Žmlp ir Zinkevičius Dial, žmlp. Nr. 67. Jei neklystu, teko ir Žemaičiuose ne kartą girdėti žyd. *kompe*.

kanójkenen žr. *knojkenen*.

kápe f. „nežydo, krikščionies kapas“ Pmp – < lie. *kãpas* m. „Grab“.

kápene(s) „krikščionių kapinės“ Ukm, Šk. Žr. *kapes* – < lie. *kãpinės* pl. „Friedhof“.

kápes pl. „krikščionių, nežydų kapinės“ Pmp; Pp, Trš, Šlv, Pš, Žg šalia *kapél* Pp, Žg, Brž, Pš ir *mahílnik* (sl.) Bt, Pnv, Ukm. Plg. dar aukščiau *kápene(s)*. Žydų kapai visose minėtose vietose vadinami hebrajiškos kilmės žodžiu žyd. *beséjlem* – < lie. *kapaĩ* pl. „Friedhof“.

kapúre pejor., pajuok. „didelė, prasta, nepatinkanti kepurė“ Pp, Trš, Šlv, Bt; Brž, Pmp, Ukm, Šr, *kepúrė* Šk, Pš – < lie. *kepùrė* „Mütze“.

kárče f. Šk – < lie. *kařčiai* pl. m. „Mähne“. Plg. *kartes*.

kárkenen Pp, Žg, Trš, Šlv, Bt; Pmp; Šr – < lie. *kařkti* „клохтать (о курице)“.

káršenen „(Wolle) krämpeln“ Pp, Šlv, Bt, Žg; Pmp, Brž, Pš, Šk. Su priešdėliais: *ójs-* įvk.; *íber-* „per- (dar kartą)“ – < lie. *karšti* „t. p.“; „(Flachs) hecheln, riffeln“ NSBS, *iškaršti* įvk.; *pérkaršti* „dar kartą karšti“.

káršer m. „karšėjas, darbininkas, kuris karšia“ Pp, Žg, Joniškis. – Žydiškas vedinys, nomen agentis, iš žyd. *káršenen*, žr. aukščiau.

karšeráj „karšimo dirbtuvė, karšykla“ Pp, Žg, Joniškis. – Žydiškas vedinys iš žyd. *karšer* (žr. aukščiau)+priesaga *-aj*, kuri – kaip ir šiuo atveju – paprastai pridedama prie veiksmažodinio daiktavardžio su *-er*, plg. Zarecki JGr 40.

kártes m. Bt – < lie. *kařtis* „Mähne“ LKŽ V, Būga LKŽ XXIII. Plg. *kárče*.

kaštánis „kaštono spalvos arklys, лошадь каштанового цвета“ Bt – < lie. *kaštãnis* „t. p.“ LKŽ V.

káudze, káuze žr. *kojge*.

káule pravardė (sena): *J. káule* Vlkv – < lie. *kiaũlė* „Schwein“ arba *káulas* „Knochen“ (*káulai* „Gebein“).

káupenen žr. *kójpenen*.

kauptúk m. Bt – < lie. *kauptùkas* „Hacke, Haue, Karst“. Plg. toliau *kójpenen*.

kejp (kojp) m. „pilna sauja, kaupas“, ypač posakyje *mitn kejp (kojp)* „su kaupu“ Pp, Žg, Trš, Šlv; Brž, Rgv, Pmp, Pš, Pnv, Ukm, Kvr, Šr, Kn; *kaup* Skd, Bt; Šk; Kurž (Kalmanovič KurD 184: *gemóstn mitn kaup* „seikėta su kaupu“); Vilniaus apylinkėj yra *kojp* (Bostomskis BKv I, 66: *mit a kojp* „per viršų“). Pajuok. apie nėščią: *zi iz mitn kejp* „ji su kaupu“ Šlv. Keiksmas: *gešvóln zol er vern vi a kejp* „kad jis ištintų kaip kaupas“ Pmp – < lie. *kaũpas* „ein geschütterter oder zusammengescharrter Haufen von Erde, Mehl, Getreide etc., besonders der Haufen auf einem gehäuften Hohlmasse; duok saiką su kaupu „gib das Maß gehäuft oder mit Haufen“ K. Tasai žodis yra lietuviškas, ne skolinys, plg. Būga KS 71, Trautmann Wb 138; Frenkelis LEW.

kékse[1] f. „ilga kartis su kabliu gale (ledo lytims traukti, gaisrininkų reikalams)“ Pp, Žg, Šv – < lie. *kẽkšė*, *kẽkšis* „Feuerhaken“ NSBS, LKŽ V.

kékse[2] f. Bt – < lie. *kẽkšė* „Hure, Dirne“ NSBS, LKŽ V.

kélme f. Pp, Trš; Pmp – < lie. *kélmas* m. „Baumstumpf, Stubben“.

kerdz žr. *skerdz*.

kére „bulvių keras“ Pp, Bt, Šlv – < lie. *keras* ir tarm. *kẽrė* „**1.** medžio kelmas su visomis šaknimis; **2.** augalas su kamienu ir šaknimis; krūmas“ LKŽ V, „Strauch, Busch“ NSBS.

kíbe f. „varnalėšų kibis“ Pp, Trš, Skd. Vaikai tišebovo pasninke svaidosi kibiais. Tai labai paplitęs paprotys. Vaikai kibiais garbingiems seniams net į barzdas tą dieną (ypač vakarą) mėto, nes žino nebūsią smarkiai baudžiami: toks yra paprotys. Iš čia ir žydų pažintis su augalu. Šiaip jie jokio vardo neturėtų tokiam augalui, o čia turi jam kiekvieno krašto žydai po vieną du vardu: *bérzele* Kurž (žr. Vainraich Štaplen 214), *berale* Št, *búale* Šlv, *búrale* Bt, Pp, *šíške* An, Šr, Pmp, *búzikl* Kamenka, buv. Kijevo gub. Lietuviškos kilmės žyd. *kíbe* plačiai pažįstamas tik Žemaičiuose – < lie. *kìbis* m. (tarm. *kìbė* f.) „Klette (Arctium)“, „колючая головка репейника; репейник, лопух“ Ser.

kíbenen[1] „užkabinti, pešti“ Pp, Trš, Bt; Pmp; „kibinti mergelę“ Bt, Pmp – < lie. *kibinti* „дразня задевать, затрагивать, щупать, трогать“ Ser; „**1.** liesti, kliudyti, judinti; užkabinti kitą... **3.** kirkinti, erzinti, užkabinėti“ LKŽ V.

kíbenen[2] – meškeriojant, kai plūdė pradeda, žuviai traukiant valą, judėti, sakoma *es kíbet* „kimba“ Bt – < lie. *kìbti* „**8.** „kabintis už meškerės (apie žuvis)“ LKŽ V, „anbeißen (von Fischen)“.

kíbis m. „žmogus, kuris kimba, kuriuo sunku nusikratyti“ Trš – < lie. *kìbis*, žr. dar aukščiau *kibe*. Ir lietuviškai *kibis*

„Klette“ vartojamas perkeltine prasme, plg. LKŽ V; „надоеда, приставала“.

kílpe f. Pp, Bt, Št, Rgv – < lie. *kìlpa* „Steigbügel“.

kírkenen Kazlų Rūda, Paberžė (Nemenčinės raj.) – < lie. *kìrkinti* „necken, reizen“.

kírpenen pejor., intens. „blogai, negražiai kirpti; sukirpinėti“ Pp, Trš, Šlv, Šv, Bt, Žg; Brž, Rgv, Pmp, Pnv, Ukm, Kvr; Šk. Su priešdėliais: 1. *arúm-* „apkarpyti (apkirpti) negražiai“, 2. *cu-* „sukarpyti į mažus gabalėlius“, 3. *óp-* „negražiai apkirpti“ – < lie. *kir̃pti* „(mit der Schere) schneiden, scheren“.

kláne f. „лужа“ Pp, Bt, Šv; *noch a regn vern klánes* „po lietaus atsiranda klanų“; *er hot óngegosen afn dil a gánce kláne* „jis pripylė ant grindų visą klaną“ Žg – < lie. *klãnas* m. „Pfütze, Lache, Tümpel“.

klébe f. Pp, Trš, Šv; Kuldiga (Kuržemėje, žr. Kalmanovič KurD 175); *glébe* Šlv, Bt, Žg; Brž, Št, Pmp, An, Šr; Šk; Jaunjelgava Kuržemėje, žr. Kalmanovič l. c., išn. 2); *a klébe (glébe) holc* „glėbys malkų“; *er iz mir arájngefaln in klébe* „jis man puolė į glėbį“ – < lie. *glėbỹs*, gen. sg. *glẽbio* m. „1. die ausgebreiteten Arme. Kam į glėbį pulti – jemandem in die Arme fallen. 2. soviel man mit den ausgebreiteten Armen umfassen kann, Armvoll“ NSBS; žem. *klėbỹs* „t. p.“ LKŽ VI. Plg. la. *klèpis* „Schoß; als Maßbestimmung – ein Schoßvoll“ MLV II, 224.

klége comm. „žmogus, vaikas, kuris nuolat triukšmauja“ Pmp – < lie. *klẽgis*, *-ė* „kas vis klega“ LKŽ VI; plg. *klegenen*.

klégenen „triukšmauti, garsiai kalbant, rėkaujant“ Pmp – < lie. *klegėti* „laut reden oder lärmen, sich lärmend unterhalten“.

kléjmeš m. Ukmergės apylinkėje – < lie. (r. a.) *klaĩmas* „гумно“ Būga APh I, 43, LKŽ V, žr. dar *klojimas*.

klejt m. „sandėlis įvairiems naminiams daiktams sudėti ir javams laikyti“ Pp, Trš, Bt; Št, Pmp, Šr; Kurž (žr. Vainraich Štaplen 233).Toliau nuo Lietuvos, Baltarusijoje ir k., kur-ne-kur ir Lietuvos rytuose žydai vartoja tą žodį krautuvės prasme. – Čia sugretintini lie. *klėtis*, la. *klẽts*, r. *клеть* 1. *kleta*. Žr. aukščiau

V,4. Plg. Vainraich Štaplen 233, Vainraich JFil 47, Reizen JGr 62. E. Kagarov, Cu der frage vegn dem jidišn etimologišn verterbuch, Ctšr II–III, 744, be reikalo mano, kad lie. *klėtis* ir la. *klẽts* esą kilę iš slavų, tai tik slavų ir baltų bendrybė, plg. Trautmann Wb 136 ir Frenkelis LEW.

klíkenen „tam tikru balsu rėkti“ Bt – < lie. *klỹkti* „mit pfeifender Stimme kreischen, wie bei Frauen, bei kleinen Kindern“ K. Plg. dar r. *кликать*, *кликнуть* Trautmann Wb 136.

klímpenen Bt – < lie. *klimpti* „in einer klebrigen, breiigen Masse, im Kote, im tiefen Schnee einsinken, steckenbleiben“.

klíše šlubo pravardė Šlv – < lie. *klišas* „kreivų kojų“, „der die Füße einwärts gebogen hat, wie Krebsscheren“ Trautmann Wb 137.

klíšenen „vos paeiti“ Žg, Trš; „šlubuoti“ Šlv; ironiškai apie blogą skaitymą Trš. Su priešdėliu *der-* „pri-“: *er hot kojm derklíšet bizn štub* „jis vos atklišiojo iki namų“ Žg – < lie. *klišénti*, *klišióti*, *klišúoti* „humpeln, lahm gehen“.

klojímes m. Pš – < lie. *klojimas* „Dreschtenne“; žr. dar *kléjmeš*.

klónes m. Pmp, Pš – < lie. *klúonas* „гумно, рига“.

klùkenen (apie kiaušinį) Pmp – < lie. *kliukėti*, *kliuksėti* „булькать; болтыхаться“.

klumbókes pl. „batai su mediniais padais“ Bt – < lie. *klumbõkai* „t. p.“ LKŽ VI („Schuhe mit Holzsohlen“).

klúmpe f. „medinė kurpė; kurpė su mediniu padu; pejor. prasčiokas, kaimietis“ Pp, Žg, Trš, Šlv, Bt; Pmp, Št, Pš, Šr; Jurbarkas – < lie. *klùmpė* „ein Schuh mit Holzsohlen, ein Holzschuh“ K.

klùnke adj. f.: *a klúnke ej* „kiaušinis, kuris kliuksi (nešviežias)“ Pp, Bt. Plg. aukščiau *klùkenen* – < lie. *kliù(n)kis* sub. „leeres, taubes Ei, Windei“.

klúpeven zech pajuok. „klupti, atsakinėjant į klausimus“ Pp (vieną kartą tegirdėta) – < lie. *klùpti* „niederknieen, in die Knie stürzen, stolpern, fallen, straucheln“.

knárkenen pajuok. (šalia *chrópenen* sl.) Pp, Bt — < lie. *knařkti* „schnarchen".

kníbenen zech „lėtai, nenoromis menkus darbus dirbti" Pp, Trš, Žg, Šl; Rgv. Su priešdėliu *óp-* (ligi tam tikro laiko knibinėti) — < lie. *knibinėti* „копаться, возиться"; plg. dar *knýboti* ir *knỹburiuoti*. Plg. *kníblen* Vainraich Štaplen 233, A. Landau JFil 60 (vokiškos analogijos); la. *knibêt* ir frequent. *knibinât, knibinâtiês* (refl., kaip žyd.) MLV II, 245 t.

knibún m. „žmogus, kuris knibinėja" Rgv. — Žydiškas vedinys iš *knibenen*, žr. aukščiau, su slaviškos kilmės priesaga *-un*, žr. Prilucki ŠpL 366 tt.

knibždenen Pmp — < lie. *knibždėti* „wimmeln".

knise comm. „žmogus, kuris vis knaisiojasi" Pp, Trš, Šlv, Bt, Žg, Pmp, Ukm. Visame Lietuvos plote sakoma ta pat prasme ir žyd. *knur* (Št), *knúre* (Pmp, Bt...) — < lie. *knìsius* „кто роется, копается"; žr. dar LKŽ VI.

knísenen „knaisioti, knisti (apie kiaulę); pejor. apie žmogų" Pp, Trš, Šlv, Šv, Žg, Šl; Bt; Brž, Pmp, Pš, Ukm, Kvr; Šk. Su priešdėliais: 1. *cu-*, 2. *dúrch-*, 3. *ójs-* „iš" — < lie. *knìsti* „auf-, durch-, zerwühlen", *knìstis* refl.

knójkenen „miauen" Pp, Trš, Bt, Žg; *kanójkenen* Šlv, Pmp, Št, Šr — < lie. *kniaũkti* „t. p." Antroji žydiškoji lytis turi anaptiktinį *a* tarp guturalinio ir nosinio.

knóles žr. *uknoles*.

kóbene f. „ilga kartis su geležiniu kabliu gale rąstams iš vandens traukti, taip pat ledo lytims" Pp, Trš, Šv (=*bušák* „busokas" Bt) — lie. *kobinỹs*, gen. sg. *kõbinio* m. „багор; крюк".

kodėle f. Vidiškiai (Ukmergės raj.) — < lie. *kuodẽlis* „кудель, прядево" (iš brus. *kudelь*).

kógalves pl. Bt — < lie. *kógalvės* (*-viai*) „ноги, печень, голова на студень; (гусиные) потроха" Ser; „gyvulio galūnių ir vidaus organų mėsa" LKŽ VI.

kójge f. „malkos, sudėtos į krūvą kūgio pavidalo" Pp, Žg, Šl; *káuze* Plng, Skd, Žg; *kúge* (*-is*) Bt, Rs. Kitose vietose, ne Žemaičiuose, nelietuviški vardai: *štejš* Št; Rgv; *stuz* Šr; *kóster* (?) Šlv; *a kójge hej* „Heuhaufen" Pš — < lie. *káugė* „großer Haufe(n)" NSBS, „Heuhaufen" Trautmann Wb 121 (čia pažymėta: ostlitauisch!). Ir lietuviškai turima galvoje „Haufen mit einer kegelförmigen Spitze". Žyd. *kúge* < lie. *kūgis* „стог (сена...)". Dėl žyd. *kauze* (Plng, Skd) plg. žyd. *káudze* (Kurž; žr. Vainraich Štaplen 232) < la. *kàudze* „ein großer, runder Heu- od. Kornschober mit einer kegelförmigen Spitze; ein Haufe überhaupt" MLV II, 172 t.

kójkenen Pp, Trš, Šlv, Rgv; *káukenen* Bt (=*kavúčenen* Št, *skavúčenen* Ukm, Šr); *a hunt kójket* „šuo kaukia" — < lie. *kaũkti* „heulen".

kojp žr. *kejp*.

kójpenen, ypač *ba-kójpenen búlves, úgerkes* „apkaupti bulves, agurkus" Šlv, Trš; *bakáupenen* Bt, Šk; *bakópenen* Št (=*arúmšlogen* Ukm) — < lie. *kaũpti* „окапывать, окучивать". Dėl žyd. *bakópenen* Št plg. lie. *kuõpti* „soviel als kaupti" K ir LKŽ VI s. v. *kuõpti* 5. Plg. aukščiau *kauptuk*.

kómpe žr. *kampe*.

kómšte f. „kuo užkemšama skylė" Pp, Žg; pajuok. „gabalas duonos, valgio" Trš, Šlv — < lie. *kamštis* „Kork, Propf (en), Stöpsel". Dėl *am* : *om* žr. aukščiau XI,6. Kad Žagarėje, bet ypač Šiluvoje tenka girdėti žyd. *komšte* (su *om*, ne *am*), čia turim reikalo su peršokimu per lietuvių kalbos tarmines sienas; plg. Salys Žmlp ir Zinkevičius Dial, žmlp. Nr. 67.

kópeces (m.?) Pmp — < lie. *kópėčios* pl. „Leiter".

krájtes m. „lietuvaitės kraitis" Št; Pp, Trš; *krájte* f. Bt; *krájces* m. Pivonija (prie Ukmergės), Pmp. Kai žmogus ateina su daugybe ryšulių, sakoma: *er iz gekúmen mitn gancn krájtes* „jis atėjo su visu kraičiu" Trš — < lie. *kraĩtis* „Aussteuer, Brautschatz; Habseligkeiten, Siebensachen, Sack und Pack" NSBS; plg. LKŽ VI, kur yra ir perkeltinė reikšmė.

krant m. „upės krantas" Bt, Šlv, Petrašiūnai (prie Kauno). Kai vaikai žaidžia riešutais ir reikia riešutą įritinti į duobelę,

bet riešutas pastūmėtas pasilieka ant pat duobelės krašto, vaikai vadina tą padėjimą *krant* (terminus technicus); kas padarė *krant*, tas dar nepralaimėjo (Šlv) – < lie. *krañtas* „Ufer, Küste, Rand, Böschung“ NSBS. Žaidimo *krant* gal bus atsiradęs vietoj *kant* „kantas, kraštas“.

krápškenen : skrápškenen, dažniausiai su *s-*, *š-*, su kuriuo nors priešdėliu veiksmažodis paplitęs po visą Lietuvą; vietomis (pvz., Pš) ir *krápštenen*; 1) *a mojz skrápšket zech* (refl.) „pelė krapštosi“ Pp, Šlv, Žg; 2) *arójskrapškenen*, prt. p. pas. *arójsgeskrapšket*; *der alter hot arójsgeškrapšket di lécte bisl gelt* „senis iškrapštė savo paskutinius pinigus“ Pp, Bt, Žg; Št, Pmp, Šr; 3) *cuzámenskrapškenen* „sukrapštyti, sugraibyti (paskutinius pinigus, daiktus)“ Pp, Žg; Šk – < lie. *krapštýti* „ковырять, колупать, соскребывать“ Ser; *iškrapštýti* „herausprickeln“ K; *sukrapštýti* „zusammenkratzen; (Geld) zusammenbringen, aufbringen“ NSBS. Žydiškai veiksmažodis sudarytas su priesaga *-k-*, žr. aukščiau XIc4. Dėl žodžio pradžios *k-* : *sk-* plg. tą patį reiškinį lietuvių kalboje *kerdžius* : *skerdžius*, *kėsti* : *skėsti*, *krebždėti*: *skrebždėti*, žr. Zinkevičius Dial 190. Gal yra kur tarmiškai lie. **skrapštyti*? Plg. la. *skrapšķinât* „geräuschvoll nagen; geräuschvoll, rasselnd gehen“, refl. *-tiês* „geräuschvoll nagen; peles skrapšķinājas“ MLV III, 888 ir la. *skrabstît* iter. „schaben, höhlen; striegeln, schrapen, kratzen“ Trautmann Wb 267. Pažymėtina, jog Kuržemės žydų tarmėje žydiškai sakoma ne *skrápškenen*, bet *škróben* (< 1. *skrobać*, žr. Trautmann l. c.), plg. Kalmanovič KurD 187.

krátene f. „šiaudų ir šieno mišinys (gyvuliui šerti)“ Pp, Trš, Bt, Šlv; *krátenes* m. Pmp; „t. p.; blogas maistas apskritai“ Šlv; *er štejt af krátene* „jis (žmogus) stovi ant kratinio“, t. y. turi blogą maistą, blogą uždarbį, pragyvenimą; priešingai: *er štejt af dóbales*, t. y. maitinasi dobilais, gerai gyvena (Šlv) – < lie. *kratinỹs*, gen. sg. *krãtinio* m. „Gemengsel von Heu und Stroh (als Viehfutter verwendet); Wirrnis, Wirrwarr, Durcheinander“ NSBS. Kažkur teko girdėti žydiškai ir antrąja reikšme „Wirrwarr, Durcheinander“.

krátenen Pmp, Pp – < lie. *kratýti*, „schütteln, rütteln“.

krájke f. „pakraikas, pakratas (po gyvuliais)“ Pp, Bt, Trš – < lie. *kreĩkas* m. „Streu (als Lager für das Vieh)“, LKŽ VI.

krájkenen, ypač *únterkrejkenen* „pakreikti“; *men darf únterkrejkenen di ku* „reikia pakreikti karvei (karvę)“ – < lie. *(pa)kreĩkti* „(Stroh, Heu u. dgl.) (unter)streuen, aufschütten, ausbreiten“ NSBS; „kloti tvarte gyvuliams po kojų, kad nebūtų šlapia“ LKŽ VI.

krékene f. Pp, Trš, Šlv, Bt; Št, Brž, Šr, Pš; *krékenes* pl. Rgv, Ukm, Vlkv – < lie. *krẽkena* (: *-à*) „die Biestmilch, die erste Milch der Kuh, nachdem sie gekalbt hat“ K, *krẽkenos* pl. „t. p.“

krímskenen „graužti (pvz., macą)“ Rgv, Št – < lie. *kriĩmsti* „Hartes, Bröckeliges, zB. Rüben, Krusten, Knorpeln, fortgesetzt beißen“ K. Žyd. *-k-* yra priesaga, žr. aukščiau IXc4.

krípes pl. Bt (= *drábenes* Pnv, Št). Plg. dar *gardes* – < lie. *krìpė* „Wagenleiter; pl. *kripės* – Leiterwagen“ (iš vok. *Krippe*).

krójskenen žr. *krojstenen*.

krójste f. „perkraustymas“ Šl; *vifl t'ir némen far di krójste* „kiek paimsite už tą perkraustymą, pergabenimą (į vežiką kreipiamasi)“. – Žydiškas vedinys iš *krojstenen*, žr. toliau.

krójstenen zech „kraustytis“, ypač refl., Pp, Trš, Šlv, Šv, Žg; Brž, Pmp, Št, Rgv; *kráustenen* Bt, Šk; *krójskenen* Kn, Ukm, Vrb, Vlkv. Su priešdėliais: 1) *arájnkrojskenen zech* „įsikraustyti“, 2) *aríber* „per-“, 3) *arójs-* „iš-“. Zakso „Choreve veltn“ knygoje („Sugriuvę pasauliai“, išleista Jungtinėse Amerikos Valstijose maždaug 1919 m.), kur aprašytas Žagarės miestelis antrojoje XIX am. pusėje (Zaksas, žymus laikraštininkas ir gana stambių veikalų autorius, yra žagarietis; minėtosios jo knygos yra ir angliškas vertimas), yra sakinys: *dem rebns krójstenen zech iz gevén a gréjse pasírung in úndzer kíndiš velt* „mokytojo kraustymasis buvo didelis įvykis mūsų vaikiškajame pasaulyje“ – < lie. *kráustytis* „Umzug halten, die Wohnung wechseln“,

išsikraustyti „hinausziehen mit dem Mobiliar“ K; *įsi-* „herein-“; *persikraustyti* „umziehen, umsiedeln“; visos reikšmės yra, žinoma, ir LKŽ VI.

krósne f. „krosnis pirtyje, sukrauta iš akmenų“ Pp, Trš, Šlv, Rgv, Dūkštas (Ignalinos raj.). Apie didelį girtuoklį sakoma: *er gist vi af a krósne* „jis pila kaip ant krosnies“ Pp, Šlv, Ukm, An, Kvr – < lie. *krósnis* „iš didelių akmenų sukrautas jaujos ir pirties pečius“ Būga KS 178, „ein Steinofen in Badestuben; sprichwörterlich: pila kaip ant krosnies vom unaufhörlichen, maßlosen Trinken“ K.

króvenen „daug pridėti, prikrauti“ Pp; „(lizdą) krauti“ Pmp – < lie. *kráuti*, praet. *króvė* „складывать, нагружать; вить (гнездо)“ Ser, „**1.** dėti (daug daiktų) į krūvą... **4.** sukti (lizdą)“ LKŽ VI; plg. dar *krovinėti*.

krúmes pl. Bt (Pp retai), Pš – < lie. *krū́mai* pl. „Gesträuch, Gebüsch“.

krúšenen „kamšyti, kimšti, kišti (betvarkiškai arba įsiręžiant, kai sunku kimšti)“ Pp, Trš, Šlv, Žg; *krúšenen zech* refl. „stumdytis (spūstyje)“. Su priešdėliais: 1) *arájn-* „į-“, 2) *arúnter-* „pakišti po kuo“, 3) *cuzámen-* „su(si)kimšti“, 4) *ón-* „pri-“ – < lie. *krùšti* „zerstampfen, zerstoßen“, refl. *-tis* „einander stoßen, sich drängen“.

krušenínė f. „krušatis“ Pp. – Žydiškas vedinys iš *krušenen*, žr. aukščiau, su slavų kilmės priesaga *-ine*, plg. Prilucki ŠpL 366; plg. dar *krušelýnė* LKŽ VI.

krúve f. Pp, Trš, Šlv, Bt, Šv, Žg, Šl; Pmp, Št, Pš, Rgv, Ukm, Šr. A. Franso „Dievai trokšta“ vertime į žydų kalbą (Varšuva, 1917, išvertė rašytojas A. Einhornas) yra *a krúve mist* „mėšlo krūva“ – < lie. *krūvà*, ac. sg. *krū̃vą* „Haufen, Menge“. Plg. la. *kruva* „t. p.“ MLV II, 291.

kúge (*-is*) žr. *kojge*.

kúle[1] f.: *a kúle štrej* „šiaudų kūlys“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Žg, Šl; Brž, Št, Rgv, Ukm, Kvr, Šr; Šk (visa Lietuva) – < lie. *kūlỹs*, gen. sg. *kū̃lio* m. „Bund; šiaudų kūlys – Bund Stroh“ NSBS.

Plg. brus. *kulь* (iš jo kilęs lie. *kūlys*), ukr. *kulь*, žr. Skardžius Lnw 115, Frenkelis LEW, ir la. *kùlis* MLV II, 335.

kúle[2] f. „drūtas, sunkus, nedailus pagalys su gumbu gale, kuris vartojamas malkas kapojant: kai kirvis „įlenda“ į kapojamąjį pagalį, muša kūle kirvį, kol pagalys galutinai suskyla“ Pp, Šv, Kvr. Kitur žydai tai vadina *šlage* (Šlv, Žg, Rgv) – < lie. *kūlė* „Schlägel, Keule“; „medinis įrankis kalti; tvoklė“ LKŽ VI.

kúlne f. „Ferse (kojos dalis; kojinės dalis)“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Šv, Žg, Šl; Brž, Pmp, Pš, Št, Kvr; Šk. Kai kas greitai bėga, rėkiama jam juokais: *štej! di kúlne iz fun hintn* „sustok, kulnis yra iš užpakalio“ Bt – < lie. *kulnìs*, ac. sg. *kulnį* (: *kulnas*) „Ferse, Hacke; (Schuh)absatz“. Plg. la. *kulnis*, *kulne* MLV II, 307.

kúlnekaker „nepaslinkšis, nevykėlis, žmogus, kuriam darbai nesiseka“ Pp, Žg. – Sudurtinis žodis: *kulne*, žr. aukščiau, + *káker* „einantis į lauką (savo reikalo), kakotojas“, sudarytas pagal lietuvišką pavyzdį, plg. lie. *aptriestakulnis* „обосранец, засеря“ Š.

kúlteve f. Pp, Trš, Šlv, Pš, Bt, Šv (=*prálnik* Ukm) – < lie. *kultuvė* (*kùl-*) „Waschholz, -bleuel“.

kumelúk m. Bt, Šlv – < lie. *kumeliùkas* „ein kleines Füllen“.

kúmetis „dvaro bernas“ Bt, Šlv – < lie. *kùmetis* „Instmann“ (< sen. r. *къметь*, plg. Skardžius Lnw 113 ir Frenkelis LEW).

kúmpes m. Pš – < lie. *kumpis* „(geräucherter) Schinken“.

kúpce bekélne pirklio pravardė Ukm – < lie. *kùpčius be kélnių* „Kaufmann ohne Hosen“; plg. *bekelnis* „**2.** prk. neturtingas, nuskurdęs, nusigyvenęs žmogus“ LKŽ I[2].

kúpete f. „šieno kupeta“ Pp, Trš, Šlv, Bt; Pmp; „riešutų krūvelė“ Trš – < lie. *kùpeta* „ein kleiner Heu- od. Strohhaufen“ K; „didelė šieno, šiaudų ar kt. krūva“ LKŽ VI.

kúpre (: **kúpris**) comm. Bt, Šlv, Vlkv, Vrb. Tarp abiejų pasaulinių karų Lietuvos žydų savaitraštyje „Veltšpigl“ Nr. 8 buvo antraštė „Der kupre“ – < lie. *kùpris*(: *-ỹs*) „bucklige, verwachsene Person“.

kúrenen zech „blogai kūrentis, nenorėti degti, smilkti (tuoj pakūrus arba kai malkos šlapios)“ Pp, Trš, Šlv, Ukm; *in ejvn kúret zech* „krosnyje blogai dega, smilksta“ – < lie. *kūréntis* „feuern, heizen“.

kúrmes m. Pš – < lie. *kùrmis* „Maulwurf“.

kúške „мочалка (naudojama mazgojantis)“ Kurž, žr. Vainraich Štaplen 233 – < lie. *kùškis* „Buschel“, „pluoštas, kuokštas“ LKŽ VI arba la. *kušķis* „der Buschel, eine Handvoll; der Wisch, der Strohwisch“ MLV II, 329 t.

lájdere f. „didelis apleistas (netvirtai pastatytas?) tvartas“ Pp, Trš, Žg – < lie. *laĩdaras* m. „užtvaras prie tvartų gyvuliams suvaryti; diendaržis“ LKŽ VII, „Pferch, Verschlag für das Vieh“. Plg. la. *laĩdars* „t. p.“ MLV II, 402.

lájgenen (apie kumeliuką) Pp, Trš, Šlv, Bt, Šv. Tryškiuose taip pat esą sakoma *der ferd hot ójsgelajget* „arklys (pasibaidęs) pasileido bėgti“ – < lie. *láigyti* „mutwillig, wild, unbändig umherlaufen, herumtollen, ausgelassen tun, kalbern“ NSBS.

lákenen „gerti, imant vandenį ar skystą maistą liežuviu“ Pp, Žg, Pš; su priešdėliu *ójs-* „iš-“; *di kac hot ójsgelaket di smétene* „katė išlakė grietinę“ – < lie. *làkti* „auflecken, leckend fressen“.

lákte f. Pp, Trš, Šlv, Bt, Plng, Žg, Ukm; *láktes* m. Pš; *lákštes* m. Rgv, Pmp, Pnv, Kvr. Apie žmogų, kuris daug sėdi namie arba vienoje vietoje, sakoma: *er zict vi a hun af a lákte* „jis sėdi kaip višta ant laktos“ (žžyd.) arba *er zict vi a hon afn lákštes* „jis sėdi kaip gaidys ant lakštos“ (r. a. žyd.) – < lie. *laktà*, ac. sg. *lãktą* „Hühnerstange, eine Stange für Hühner zum Auffliegen beim Dunkelwerden des Abends“ K; *lakštà* „t. p.“ LKŽ VII.

láures m. Ut, Mlt – < lie. *laũrė* „unordentliche schlampige Person“ NSBS, *laũras, -rė* „niekam tikęs, nieko neišmanantis žmogus, apsileidėlis“ LKŽ VII.

lazdínes „riešutų krūmai“ Bt, Rgv, Pmp – < lie. *lazdýnai* „Hasel(nuß)strauch (Corylus avellana)“.

lóbenen, *ón-lobenen* „duoti (arkliui) ėsti“ Pmp – < lie. *liuõbti* „(das Vieh) besorgen, füttern“.

lópenen pejor. „lopyti (maišą, batą)“ Pmp – < lie. *lópyti* „(Kleidungsstücke) flicken, ausbessern“.

lõuke (apie karvę) Bt – < lie. *laũkas* (: *láukas*) adj. „mit einem weißen Fleck auf der Stirn, blessig“.

lóves m. „medinė dėžė gyvuliams šerti“ Pš < lie. *lovỹs* „Trog“.

lúbes pl. „Zimmerdecke“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Šv, Žg, Šl; Brž, Pš, Rgv, Pmp, Št; Kn, Ukm, Kvr. Tik pietų Lietuvos žydai to žodžio nevartoja. Dalis Lietuvos žydų kito žodžio luboms pavadinti neturi, dalis šalia *lubes* vartoja dar *balkn* Ukm, *paláp* Šk. Apie aukštą žmogų sakoma: *er iz ójsgewaksn biz di lúbes* „jis išaugęs ligi lubų“ Pp, Bt. Kai kas nors labai skuba arba triukšmauja beskubėdamas, ironiškai sakoma: *es hejbt zech di lúbes* „lubos kyla“ Pp, Trš, Šl, Kn – < lie. *lùbos* „t. p.“

lúmpis (: *lémpis*) Pp, Žg – < lie. *liumpis* „unbeholfene, ungeschickte, linkische Person, Tölpel, Tolpatsch; schlappe energielose Person, Waschlappen“ NSBS ir *lempis* (la. *lempis*) „t. p.“

lup f. „lūpa“ Pp, Trš, Bt, Šlv, Žg; Št, Pmp, Pnv, Rgv, Ukm, Kvr, Šr, Vilnius. Čia ne Vilniaus žydų provincializmas, kaip mano Reizenas JGr 57, bet kone visos Lietuvos žydų tarminis žodis: visose nurodytose vietose sg. *lup*, pl. *lipn* (pl. *lupn* irgi galima kartais kur-ne-kur girdėti); be to, yra dar viena daugiskaitos lytis: pl. *lúpes* pajuok., pejor. (žžyd.). Reizeno l. c. nurodytas Minsko žydų posakis *lúpes machn* „patempti lūpas (prieš verkiant jas sukraipyti)“ skamba Lietuvoje: *šteln a lup* (ypač apie vaiką). Čia įvyko vok. *Lippe* kontaminacija su lie. *lūpa*. Įdomu, kad lietuviškasis žodis išstūmė vokiškąjį *i* tik vienaskaitoje.

lúpenen „nudirti kailį; lupti (daug pinigų)“ Bt, Šlv, Pp; Pmp; „mušti“ Pmp. Su priešdėliu *arúnter-* „nu-“ – < lie. *lùpti* „abhäuten, schinden (auch übertr.); prügeln, verhauen“ NSBS. Plg. r. *лупить*.

lúpete f. „1. Lappen, Fetzen; 2. schlappe, willenlose Person, Waschlappen“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Žg, Šl; Rgv, Pmp, Pnv, Pš; Kurž

(žr. Vainraich Štaplen 223 s. v. *lupite*); rečiau Vlkv, Ukm; tik „puodų lupata“ Kvr. Žinomoji patarlė skamba Lietuvoje, minėtosiose vietose, taip: *az men rajbt zech ojs, vert men a lúpete* „kai išsitrinsi (prasitrinsi), tapsi lupata (pajuok. apie žmogų)“ — < lie. *lùpata, lùpeta* „t. p.“, la. *lupata* (*-ts*) „t. p.“ MLV II, 514. Antroji reikšmė „ištižėlis, lepšis“ išriedėjo, matyt, analogiškai *mazgotei*. Vainraicho nuomonė l. c., kad tai vienas iš nedaugelio latviškųjų žodžių, kurie pateko į Kuržemės žydų tarmę, nėra visai pagrįsta. Čia turime reikalo su lietuviškuoju skoliniu — juk didelėje dalyje Lietuvos negalėjo veikti latvių kalba — arba su lietuvišku-latvišku skoliniu.

lupík Bt — < lie. *lupìkas* „Schinder, Abdecker“.

lùrbis m. Pp, Šlv, Bt; *lurbes* Žg, Pš; *lùrbe* comm. Pp, Žg, Trš; *lúrvis* Pnv, Pmp — < lie. *liùrbis, liùrba* „unordentliche, schlampige Person; unbeholfene, ungeschickte Person, Tölpel; schlappe, energielose Person, Waschlappen“ NSBS. Plg. la. *lurba* „ungeschickter, maulaffiger Mensch, Taugenichts“ MLV II, 544.

mageríč Kurž (žr. Vainraich Štaplen 224 s. v. *magrič*), visa Lietuva: Pp, Trš, Šlv, Bt, Žg, Šl; Pmp, Ukm, An; Vlkv. — To žodžio kilmė yra baltarusiška (brus. *maharyčb*), bet jei tas žodis vartojamas tik Kuržemės ir Lietuvos žydų, tada žodžio geografija rodo, jog lie. *magarỹčios* pl. ir la. *magaričas* (abu baltarusiškos kilmės, plg. Frenkelis LEW) turėjo įtakos, kad tas žodis patektų į žydų kalbą.

majtínenen zech refl. „šiaip taip pragyventi“ Šlv. Ypač su priešdėliu *ójs-*; į klausimą, kaip kam nors sekasi, gaunamas kartais atsakymas: *er majtínet zech ojs* „jis išsimaitina, t. y. šiaip taip gyvena, iš ko gyventi turi“ Šlv — < lie. *maitìntis* „sich (er)nähren, leben von“.

malágis (: **melágis**) m. „didelis melagis; pravardė (dažna)“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Šl; Št, Pmp, Ukm, Šr; Vrb; *léibke malágis hot em ópgenart* „Leibka Melagis (pravardė) jį apgavo“ Markus 35; *zog, malagis...* „pasakyk, melagi...“ Markus 42; lózer der

melájgis „Lozeris melagis“ Pupsas 68 — < lie *melãgis* „Lügner“; žem. *malagis*. Žr. aukščiau VI, 3: prieškirtinis žyd. *a* < lie. *e* yra normalus (ne tik Žemaičiuose).

malóne: *er iz malóne cu lejfn far em in fájer* (*fáier*) *un in váser* „jis įmanytų bėgti dėl jo į ugnį ir vandenį“ Šlv, Rs — < lie. *malonù* (*-ónu*) „angenehm, wohlig, reizvoll, willkommen, lieb“ NSBS arba *malonėti* „die Güte haben, belieben, geruhen“ NSBS.

mánte pajuok., pejor. Pp, Žg — < lie. *mantà*, ac. sg. *mañtą* „Habe, Eigentum, Vermögen; Kram, Plunder, Siebensachen“ NSBS. Plg. la. *manta* „Hab und Gut“ MLV II, 561; žodžio etimologiją žr. Frenkelis LEW.

márge (hun) „marga (višta); dvispalvė: balta (pilka) ir juoda“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Pmp; *márge ku* „marga karvė“ Rgv — < lie. *márgas* „bunt, (bunt)scheckig; marga karvė — scheckige Kuh“ NSBS.

medžákes pl. „medinės klumpės“ Pmp — < lie. (r. a.) *medžiõkai* ir *medžiãkai* „klumpės mediniais padais, odiniu viršum“ LKŽ VII, „Schuhe mit Holzsohlen“.

mégenen „turėti (iš ko nors) malonumo“ Šlv; *es méget em derfún* „jam iš to smagu“ — < lie. *magėti* „gefallen, angenehm sein, in die Augen stechen“ ir *mėgti* „lieben, gern haben, gern mögen“.

méjnke f. „tokia žuvis“ Pp, Šlv, Trš, Bt, Žg, Šl; Pnv, Rgv — < lie. *ménkė* „Dorsch“. Dėl žyd. *ej* < lie. *e* žr. aukščiau V, 3.

méjtales posakyje: *ópgekormet vi a méjtales* „nupenėtas kaip meitėlis (apie žmogų)“ Šlv, Pmp, Rgv, Pnv — < lie. *meĩtėlis* „verschnittenes, männliches Mastschwein“.

mékis (mékiš) „kas mikčioja“ Pp, Skd, Žg, Šl; *mékis* Kn (*mekún* Kn, Pnv); *mekéke* Vlkv, Vrb, buv. Marijampolė — < lie. *mẽkis* „Stammler, Stotterer“. Veiksmažodis „mikčioti“ yra visoje Lietuvoje žyd. *mékenen*, plg. lie. *mekénti*, bet čia sunku pasakyti, ar žodis kilęs iš lietuvių kalbos, kadangi tai yra bendra garsų pamėgdžiojama šaknis, plg. gr. μηκᾶσθαι, ukr. *mékaty*, vok. *mekern* (Trautmann Wb. 177). Žodžio kilmei išaiškinti reikia žinių apie jo geografiją. Žyd. *mekéke* < lie. *mekẽkė* LKŽ VII.

melágis žr. *malagis*

menešíne búĩlves „tam tikra bulvių rūšis (kuri?)“ Bt – < lie. *mėnesinės bùlvės* (kuri tai rūšis? ankstyvosios?).

méškere f. Trš. (=*angl* Pp, Žg; *vénde* Ukm) – < lie. *meškerė*, ac. sg. *mẽškerę* „Angel (zum Fischen)“.

mežékles m. „jaučio lyties organas, tam tikru būdu išdirbtas: džiovintas, paskui mėšle laikytas – nuo to jis pasidaręs lankstus ir stiprus; vartojamas prastų tvorų vartuose kablių vietoj“ Rgv – < lie. *mįžẽklis* „das männl. Harnglied bei Menschen und Tieren“ K.

míle f. Pš – < lie. *mìlas* „grober, selbstgewebter Wollstoff“.

míndre f. Mlt – < lie. (tarm.) *mindrė* (=*méndrė*, *néndrė*). Dėl *en* > *in* žr. aukščiau XI, 6.

míšes pl. „gedulingos pamaldos mirusiems paminėti katalikų bažnyčioje“ Bt, Pmp – < lie. *mìšios* „die Messe“.

mitelúk m. „jaunas arkliukas“ Bt – < lie. *mituliùkas* demin. iš *mitulỹs* „einjähriges Rind oder Fohlen“.

mítenen „šerti, maitinti (gyvulį)“ Pmp; *ójsmitenen a behéjme* „laikyti, maitinti galviją“ Pp – < lie. *mìtinti* „nähren, füttern“.

mójrenen Pš – < lie. *mauróti* „brüllen, brummen“.

motejúk m. „augalėlis, kuris auga dobiluose“ Bt – < lie. *motiejùkas* „Wiesenfuchsschwanz (Alopecurus pratensis)“.

murín m. (*murínce* f.) „juodas žmogus“ Kurž (žr. Kalmanovič KurD 179), Kn: *švarc vi a murín* „juodas kaip murinas“ Kurž, Kn – < lie. *mùrinas* „Mohr“ ir „schmutzig“ (< 1. *murzyn*, žr. Frenkelis LEW). Čia vienas iš retųjų atsitikimų, kad žydiškojo skolinio kirtis nesutinka su lietuviškojo žodžio kirčiu, žr. aukščiau X; iš lietuviškojo žodžio reikėtų laukti žyd. **múrin*. Tai kelia abejojimo dėl to žodžio lietuviškos kilmės.

múrmelis m. „žmogus, kuris neaiškiai kalba, kuris murmuliuoja“ Pp – < lie. *murmùlis* „Brummbär“, plg. dar lie. *murmuliúoti* „undeutlich. murmelnd sprechen“ ir la. *murmulis* „ein undeutlich Sprechender “ (Trautmann Wb 190). Yra žydiškai ir veiksmažodžio lie. *murmuliúoti* atitikmenų: žyd. *múrmlen*, *ópmurmlen*, bet jie bus paimti iš vokiečių kalbos.

múrze comm. „žmogus, kuris nesiprausia arba blogai prausiasi; nešvarus žmogus“ Pp, Žg, Šlv; Rgv, Šr; *múrzis* Bt, Trš – < lie. *mùrza* „ein schmutziger Mensch“; plg. dar la. *muřza* „Schmierfink“ MLV II, 671; ir lie., ir la. *murza* < brus. ir 1. *murza*, žr. Frenkelis LEW.

-murzenen zech tik su priešdėliais : 1) *farmúrzet* „nesiprausęs, nepraustas, nešvarus“ Pp, Šv, Šlv, Bt, Žg; Ukm, Kvr; 2) *ájngemurzet* „t. p.“ Trš, Pš; 3) *ópmurzenen zech* „greitai, ne kaip reikiant nusiprausti“ Pp – < lie. *mùrzintis* „sich besudeln, beschmieren“, plg. la. *murzêtiês* „t. p.“ MLV II, 671.

nadégale f. „apdegęs pagalys“ Rgv, Št, Pmp; *nadégales* m. Šr – < lie. *nuodẽgulis*, tarm. *nadẽgulis* ir *nedegulỹs* m. „angebranntes, verkohltes Holzscheit, головешка“.

nágene „постола из кожи“ Pp, Trš, Bt, Žg, Pš, Pmp (Pp, Žg, taip pat *pastl*) – < lie. *nãginė* „absatzloser pantoffelartiger Bauernschuh aus dickem Stoff oder aus Leder“.

nášče (násce) f. Pp, Trš, Šlv, Bt, Žg, Šl; Brž, Pmp, Pš, Rgv, Št, Pnv, Ukm, Kvr, Šr; Šk (visa Lietuva). Vandennešio pravardė: *ícik di nášče* Ukm – < lie. *nãščiai* pl. m. „Wassertrage, Schulter-, Tragejoch (zum Wassertragen)“.

néknekes m. „tuščias, niekai žmogus“ Pp, Žg, Bt – < lie. *niẽkniekis* „Kleinigkeit, Bagatell“. Žydiškai reikšmė pakito.

netíkales m. „Taugenichts“ Št, Rgv, Pnv, Ukm, Kvr; *netíkelis* Bt – < lie. *netìkėlis* „t. p.“

netúrim žr. *purim*.

nevíkales m. „Pechvogel, wem alles mißlingt“ Pš < lie. *nevỹkėlis* „t. p.“

níkenen, ypač *ójs-nikenen* „baigtis, nykti (tik apie ugnį)“ Pp, Trš, Bt, Žg; Pmp – < lie. *išnỹkti* „zu Nichts werden, verschwinden“ K. Žr. aukščiau XV, 3.

nójde pajuok. „nauda"; *fun em véstu kejn nójde nit hobn* „iš jo naudos neturėsi (ironiškai)" Šlv – < lie. *naudà*, ac. sg. *náudą* „Nutzen".

nóre. Apie tinginį chedero (pradinės mokyklos) mokinį sakydavo prieš I pasaulinį karą (dabar nebesakoma, kadangi tie dalykai nebeeinami): *chúmeš – ne úmeš, ráše – ne náše, mišnáješ – ne znáješ, gemóre – ne nóre* Pp, Bt, Trš, Šlv; Št, Pmp, Šr, Vilniaus apyl. (žr. Bostomskis BKv I, 41, kur nėra eilutės „*mišnaješ – ne znaješ*"). Čia yra daugiakalbės žydiškosios tautosakos pavyzdėlis. Tai tinginio pajuokimas. Kiekviena eilutė susideda iš dviejų elementų: pradžioje nurodomas chedere einamas mokslo dalykas žydiškai, paskui eina priekaištas (ironiškas) mokiniui lenkiškai, rusiškai ir lietuviškai. Žodžių paaiškinimas: *chúmeš* „Penkiaknygė", *ne úmeš* „nemoki" (l.); *ráše* „Rašio komentaras biblijai, talmudui", *ne náše* „ne mūsų" (l. arba r.); *gemóre* „talmudas", *ne nore* „nenori" (< lie. *nenóri* „du willst nicht"). Žemaičiuose kartais buvo girdėti dar penkta eilutė: *švárbe – ne svárbe* „biblija – nesvarbi" (< lie. *nesvarbù* „unwichtig").

Su *nóre* yra dar vienas mišriakalbės tautosakos pavyzdys: *ko tu nóre – brejt mit kóre, ko tu jíške – brejt mit kíške* Pp, Trš, Šlv, Bt, Št.

Lietuviškai: ko tu nori – duonos su žieve (pluta?), ko tu ieškai – duonos su žarna.

Kuria proga šie mišriakalbiai rimavimai sakomi, nežinia. Greičiausiai čia vaikų rimavimai juokauti, be jokios minties. Žodis *jíške* (= ieškai) rodo, kad tie rimavimai yra kilę iš tos Žemaičių dalies, kur *ie* > *i*·; žr. aukščiau XI, 5.

Plg. toliau *véne*. Daugiakalbė ir svetimkalbė žydų tautosaka yra įdomus reiškinys. Plačiau tą žydiškosios tautosakos rūšį nagrinėja Goldberg MFL.

núke f. (=*kampe*, žr. aukščiau) Kurž (Vainraich Štaplen 226), Žg, Brž – < lie. *niùkas* (l. niuch) „ломоть" arba (greičiausiai) la. *nuka* (: *ņuka*) „ein großes, keilförmiges Stück Brot" MLV II, 753.

ojgíntelis svetimųjų išauginto našlaičio pravardė visam jo amžiui Šlv – < lie. *augìntinis* „Pflegesohn".

ójsgediket adj. „labai išdykęs" Žg, Pp, Trš, Šlv, Bt; Šk – < lie. *išdỹkęs* prt. p. act. „ausgelassen, mutwillig, ungezogen".

ójsgedilet žr. *dilenen*.

ójsgepureter *rétech* „išpurtęs ridikas" Pp, Trš; *ójsgepurketer* „t. p. (Žg); pajuok. apie senbernį" Šlv – < lie. *išpuřtęs* prt. p. act. „iškiuręs, skylėtas" VM 209, žr. dar DLKŽ s.v. *pušti* (plg. *išpurtęs kaip ridikas* Būga KS 88) arba lie. *išpùręs* „t. p." Šiluvos lytis *ójsgepurketer* turi žydiškąją veiksmažodinę priesagą *-k-*, žr. aukščiau IXc4.

ójsgepurpet, *cupúrpet* (=*ojsgepureter*, žr. aukščiau) Pp – < lie. *išpuřpęs* prt. p. act. „t. p., kas išpurtęs".

ójte f. „der Fußlapen, der statt eines Strumpfes gebraucht wird" Pp, Trš, Mžk, Žg, Kdn, Pmp; *áute* Bt, Vlkv (?); *er iz óngeton in ójtes* „jis apsivilkęs skarmalais" (perkeltinė *ójte* reikšmė „skuduras, skarmalas, neturtėlio apdaras") – < lie. *aũtas* „t. p." LKŽ I² (abi reikšmės).

ópgebluket adj. (subūdvardėjęs prt. p. pas.) „nublukęs" Pš < lie. *nublùkti* „die Farbe verlieren, verblassen".

ópgedrisket adj. (subūdvardėjęs prt. p. pas.) „apdriskęs" Pp, Pš < lie. *apdrìskęs* „zerrißen, zerlumpt".

ópgešusket adj. (subūdvardėjęs prt. p. pas.) „apdriskęs, nusidėvėjęs, apsuseęs (kailiniai, žmogus)" Pp, Žg, Šlv, Pš, Kn. Žr. toliau *šuške* – < lie. *nusùsęs* prt. p. act. „grindig, krätzig, räudig; armselig, kümmerlich".

óptirpenen „nutirpti (koją, ranką)" Pp, Trš, Šlv, Bt, Žg, Šl; Pnv, Pmp, Rgv, Pš, Kvr; *ich hob ópgetirpet a fus* „nutirpau koją" – < lie. *nutiřpti* „erstarren, steif, starr werden, gefühllos werden, einschlafen (von Gliedern)".

óre Pš < lie. *úorė* (dial.) „großes Fuhrwerk (für Heu u. dgl.)" NSBS.

óse f. Pp – < lie. *úosis* „die Esche".

pabaiktúves pl. „pasilinksminimas, pabaigus kurį darbą“ Bt, Kvr – < lie. *pabaigtùvės* pl. „die Beendigungschmaus“ K.

pabégales m. „žmogus be pastogės“ Šr – < lie. *pabėgėlis* „Flüchtling“.

pádale f. (: *pádales* m.) „kiaušinis, kuris paliekamas gūžtoj, kad višta grįžtų į tą vietą dėti“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Šv; Št, Rgv, Pmp, Ukm. Kai kas nebaigia darbo, sakoma: *es iz geblíbn a pádale* „pasiliko padėlys“ Šlv – < lie. *pãdėlis* : *padėlỹs*, gen. sg. *pãdėlio* „(der Henne untergelegtes) Nestei“ NSBS.

padégale comm. „Abgebrannte(r)“ Pp, Rgv, Št; *padégales* Pmp, An, Šr; *padégelis* Šlv. Kartais tas žodis painiojamas su *nadégale*, žr. aukščiau. Pravardė *léjbe der padégales* Šr. Kai padegėlis eina prašyti išmaldos, sakoma *er gejt padégale* Pp, plg. toliau *padegises* – < lie. *padẽgėlis* „durch eine Feuerbrunst Geschädigter, Brandgeschädigter“ NSBS.

padegíses pajuok.: *er gejt padegíses* „jis eina (kaip padegėlis) aukų rinkti“ Šlv – < lie. *padegẽsiai* „Brandstätte“.

padékdeve : **bondepadék** comm. „kvailas žmogelis, mažaprotis“ Žg – < lie. *paděk diẽve* : *diẽve paděk* „helf Gott!“ – mandagioji formulė, kuria buvo kreipiamasi į dirbantį žmogų. Žydiškajame – gana retai girdimame – skolinyje tas kreipinys hipostatiškai paverstas daiktavardžiu, reiškiančiu tokį žmogų, kuriam vienas dievas tegali padėti. Antroji lytis susideda iš *bónde* „1. bandelė; 2. nerangus žmogus“ + *padėk*, minėtosios formulės dalies; čia, matyt, liaudies etimologija iš *põndie padėk*.

padírzet „sukietėjusiu, susitraukusiu paviršiumi (apie viralus: sriubą, košę)“ Trš, Žg, Brž, Ukm; *di zup vet vern padírzet* „sriuba padirš“. Plg. *fardirzet* – < lie. *padiřžti* „zäh, hart werden, (sich) verhärten“ NSBS, „kietėti, standėti“ DLKŽ.

padúkales „žmogus, kuriam kiek maišosi galvoje“ Pmp, Rgv. Žr. *paduket* – < lie. *padũkėlis* „Schmähwort: ein Verrückter, Tollgewordener, Rasender“ K. Žydiškai žodis gerokai nustojo aštrumo. Iš Kuršaičio vertimų žydiškąją reikšmę atitiktų maždaug Verrückter, kiek tas žodis taikomas ir nepamišėliui.

padúket adj. „nusiminęs; kuriam kiek maišosi galvoje“ Pp, Šv, Pmp; *a padúketer tog* „padūkusi diena (prastas oras)“ Žg. Plg. *padukales* – < lie. *padũkęs* prt. p. act. „бешеный; ошалелый, безумный“ Ser, „rasend, toll, verrückt“.

pagáikštis „vėzdas“ Pp, Trš – < lie. *pagaĩkštis* „Ofenstange, Ofenkrücke, Ofenwisch“ K.

págale f. „apdegęs pagalys, nuodėgulis; (retai) pagalys“ Pp, Trš, Bt, Šlv, Žg, Šl; Brž, Pmp, Rgv, Pš, Pnv; Kn, Šk; Kurž (Kalmanovič KurD 179, tik reikšme „nuodėgulis“); *págales* m. Ukm, An – < lie. *pagalỹs*, gen. sg. *pãgalio* „(Holz)scheit“; plg. la. *pagale* „t. p.“ MLV III, 26.

pagirióm sub.: *er macht pagirióm* „jis geria pagirioms, t. y. dar neišsipagiriojęs iš naujo geria“ Pmp. Plg. *er macht a lechájim* „jis daro lechajim, t. y. geria (sakydamas *lechájim* – į sveikatą)“ – < lie. *pagiriõm* (: *pagiriomìs*) adv. „находясь в состоянии похмелья, im Katzenjammer“.

pagrándе, **pagrándale** žr. *pagrondale*.

pagróndale comm. „1. duonos bandelė iš išgrandytos iš duonkubilio tešlos; 2. paskutinis tėvų vaikas“ Pp, Trš; *pagrándale* „t. p.“ Kelmė; *pagrándе* „t. p.“ Bt (*poskrébec* su abiem reikšmėmis Ukm; Vilniaus apyl., plg. Bostomskis BKv I, 56). Ta bandelė kepama paukščio pavidalo, vietoj akių įdedama pora žirnių; toks paukščiukas vadinamas žyd. *cipcenúzale* Pnv, Pmp, Brž, *cipcenúzė* Šl – < lie. *pagrandėlis* : *pagrándis*, *pagrándа* „t. p. (abi reikšmės)“ DLKŽ ir *pãgrandalas*. Dėl *an* : *on* žr. aukščiau XI, 6.

pákales pl. (: *pákeles*) „Hede“ Pp, Trš, Šlv, Žg, Šl; Ukm, Kn, Gardinas; Kurž (Kalmanovič KurD 180) – < lie. *pãkulos* pl. „t. p.“. Plg. la. *pakulas*, 1. *pakuły* „t. p.“ Pažymėtina, jog 1. *pakuły* irgi, tur būt, kilęs iš lie. *pakulos*, žr. Endzelin MLV III, 50 ir Būgos Rinktiniai raštai II 511. Ar žydiškasis žodis slaviškos ar lietuviškos kilmės, galėtų parodyti žodžio geografija.

paklídenen „paklysti (ypačiai apie gyvulį, retai apie žmogų)“ Pp, Trš; Pmp – < lie. *paklýsti*, praet. *paklýdo* „sich verirren“ K. Plg. aukščiau IXc3.

palájde pílve pajuok. vadinamas žmogus, kuris, ką išgirdęs, tuoj kitiems pasakoja, pranešinėja, liežuvininkas – < lie. *paláidas pìlvas* „Durchfall“.

palájdene f. „didelė meškerės geležėlė (kablys?) didesnėms žuvims (lydekoms...) gaudyti“ Bt – < lie. *paláidynė* „3. ilga su kabliuku virvelė, metama į vandenį žuvims gaudyti; įmetinė“ DLKŽ, „Hechtangel, Fischangel mit großen Haken“ NSBS.

palájke adj. girdėta tik enklitiškai arba f. (įdomu, ar yra kur nors masculinum su *-er*?) „prastas, blogas“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Pikeliai (Mažeikių raj.), Žg; *vólikes-palajke* (*palajke* turi ant *-aj-* antrinį kirtį) „veltinpalaikiai“ Pp; *a palájke alíje* „prastas pašaukimas prie šventraščio viešojo skaitymo sinagogoje, t. y. pašaukimas ketvirtuoju, penktuoju, kuris laikomas ne tiek garbingu, kiek pašaukimas trečiuoju, šeštuoju ar paskutiniuoju“ Trš, Žg, Pikeliai – < lie. *palaĩkis* „Nichtnutz; gewöhnlich setzt man -palaikis enklitisch an ein Substantiv an, um es als schlecht und nichtnutzig zu bezeichnen“ K, „senas, padėvėtas, sunešiotas, prastas“ DLKŽ. Įdomus dalykas: lietuviškas žodis tarp sinagoginių sąvokų, kurios beveik visos išreikštos hebrajiškos-aramėjiškos kilmės žodžiais.

pálange „Fensterbrett“ Bt – < lie. *palángė* „t. p.“

paléde palyginime: *cupúdlt di hor vi ba a paléde* „plaukai pasišiaušę kaip pelėdai“ Kvr – < lie. *pelėda* „die Eule“.

palónge „Palanga (miestelis)“ Pp, Trš, Plng – < lie. *Palangà*, ac. sg. *Pãlangą*. Dėl *an* : *on* žr. aukščiau XI,6. Žydai miestelio vardą taria tarmiškai lietuviškai, tik kirtį perkėlė.

pámetes pl. „žemės gabalai, iškasti kartu su žole viršuj, velėnos, дёрн“ Pp, Šlv, Plng, Kretinga. Kapai apdedami tokiais žemės gabalais – < lie. *pamataĩ* „fundamentas“(?).

pámezges pl. (šalia *pamúnice*) Pp, Šlv, Bt, Šv, Pmp – < lie. *pãmazgos* „Spülwasser“.

pañúrales „tylus, nuolat liūdįs žmogus“ Vrb, Vlkv. Tur būt, tas pat yra *panúre* „keikiamas žodis“ Vilniaus apyl. (Bostomskis BKv I, 56) – < lie. *paniùrėlis*, *paniūra* „угрюмец, Griesgram, mürrische Person“.

paršúk pejor. „kiaulė (apie žmogų)“ visa Lietuva: Pp, Trš, Šlv, Bt, Šv, Žg, Šl; Brž, Pnv, Št, Ukm, Šr; Šk. Priluckis ŠpL 363 cituoja iš Efr. Margolijeso knygos „Di gefunene eltern“ (1883 m.): aza paršuk „toks paršas!“ Žinomasis talmudo pamokymas, kad nemandagu valgyti gatvėje („turgavietėje“), skamba Lietuvos žydų tarpe hebrajiškai taip: *hoéjchl bašúk déjme lekélev* „valgąs turgavietėj panašus į šunį“; bet dažnai šiame posakyje paskutinis žodis *lekélev* „į šunį“ juokais pakeičiamas į *leparšúk* „į paršą“, tada atsiranda rimas: *hoéjchl bašúk – déjme leparšúk* (užrašyta beveik visur ten, kur *paršúk*). Pasakėčių rašytojo Mordchelės pasakėčioje esąs sakinys: *madám paršúk, git nor a kuk af ájer šnuk* „madam Paršuk, pasižiūrėkit tik į savo snukį“ – < lie. *paršiùkas* „(Span)ferkel“ NSBS. Plg. 1. (tarm.) *parszuk*, Prilucki ŠpL 363.

pasédales: *er zict vi af a pasédales* „jis sėdi kaip ant pasėdo, t. y. vis sėdi, nesikelia arba vis sėdi namie“ Kn – < lie. *pasė̃das* „сиденье, Sitz, Sitzbrett“.

páske žr. *slaske*.

pasóge f. „valstiečio duodamas kraitis arba dalis“ Pmp – < lie. *pasogà*, gen. sg. *pasõgos* „приданое, Mitgift“. Lie. *pasogà* < brus. *posag(a)*, žr. Frenkelis LEW.

pastúmdales comm. „visų stumdomas, skriaudžiamas žmogus“ Rgv, Št, Brž, Ukm, Kvr, Šr; Vrb; *pastúndale* Šlv, Trš, Pp, Žg – < lie. *pastùmdėlis* „кем все помыкают“. Žemaičiuose įvyko lūpinio *m* asimiliacija prieš dantinį *d* (žžyd. *pastúndale*).

pasútales (: **paŝútales**) „kiek pamišęs žmogus; pamišėlis“ Pp, Trš, Pnv, Pmp; *-telis* Bt, Šlv – < lie. *pasiùtėlis* „tolle, tobsüchtige, wütende Person, Verrückter, Wahnsinniger; wilder, ausgelassener Junge“ NSBS. Žydiškai žodis nustojo aštrumo, plg. *padukales*.

pasvéjkenen zech refl. (retai: *svéjkenen zech*) „sveikintis, pasisveikinti (kartais pajuok.)“ Pp, Trš, Šlv, Žg; Pnv, Št; Markus 21; *svéjkeven zech* Markus 70 – < lie. *pasisvéikinti* „поздороваться“, *svéikintis* „здороваться“.

pášere f. „ėdalas gyvuliams“ Pp, Trš, Šlv, Pš, Pmp (*póšer* Rgv, Št, Ukm, Kvr, Šr) – < lie. *pãšaras* „(Vieh)futter“.

patílpenen zech posakyje: *es patílpet zech em nit in kop* (*in méiech*) „tai netelpa jam galvoj (smegenyse)“ Šl. Kitur tame posakyje artimas veiksmažodis: *patéjpet zech* Vrb, Minskas(?), *patúpet zech* Vilniaus apyl. (Bostomskis BKv I, 55) – < lie. *patilpti* „поместиться“, plg. r. a. *tùlpinti* (Frenkelis LEW s. v. *tilpti*, NSBS).

pavárgale „liesa, ligota (višta)“ Pp – < lie. *pavařgėlė* „die Arme, Notleidende“. Plg. aukščiau XV, 3.

pavénter šeimos pravardė Pp – < lie. *Paventỹs*, gen. sg. *Pãvenčio* „Ufergegend am Ventaflusse“. Ta šeima seniau gyveno Paventyje.

pažándes pl. „tokia arklių liga“ Bt – < lie. *pažándės* pl. „der Kropf, eine Pferdekrankheit“ K.

péčkures m. Pš – < lie. *pečkurỹs* „(Ofen)heizer“.

péjles (péjlis) m. pejor. „didelis, negražus peilis“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Žg; Pmp – < lie. *peĩlis* „Messer“.

pélke „neišbrendama pelkė“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Šl (žr. JFil 239: *pelke* „klanas“) – < lie. *pélkė* „Sumpf, Morast“.

pémenes pejor. „prastas piemuo; piemuo (keikiamas žodis)“ Rgv; *pímenis* „t. p.“ Bt, „молокосос“ Šlv – < lie. *piemuõ*, ac. sg. *piemenį* „Hirt“. Dėl *ie* : *i* žr. aukščiau XI, 5. Lietuviškai žodis turi taip pat niekinamą reikšmę: „ungebildeter, dummer, flegelhafter Bursche“ NSBS.

penúkšles m. „nupenėtas paršas; storpilvis žmogus“ Ukm – < lie. *peniùkšlis* „penimas gyvulys, Masttier; Mastschwein“.

pérsteke f. „ilga lazda, kurios gale prikalta lentelė su vinimis, – ja gaudomos žuvys sekliame vandenyje“ Bt – < lie.

perstekẽ, ac. sg. *peřstekę* „der Aal- oder Fischstecher“ K, „Fischspeer (zum Fischfangen)“ NSBS.

pikčúrne f. „pikta moteris, mergaitė“ Pp, Trš – < lie. *pikčiùrna* „злюка“. Dėl *č* depalatalizacijos žr. aukščiau VIII, 4.

píkvot m. „furunculus“ Šlv, Rs – < lie. *pìktvotė* „t. p.“

pílves m. pajuok. „storapilvis žmogus“ Šr; *pilváč* „t. p.“ Šlv – < lie. *pĩlvas* „Bauch“; *pilvač* susideda iš lietuviškos šaknies *pilv-* ir slaviškos kilmės priesagos *-ač*. Dėl priesagos *-ač* vartojimo pajuokiamojoje kalboje plg. Prilucki ŠpL 364 t.

pímenis žr. *pemenes*.

pínig kortų lošime „66“: kai nė viena pusė nelaimėjo, nesurinko 66, pastatyti į „banką“ pinigai pasilieka, kol kitas tam tikromis sąlygomis gali juos išlošti; šitie paliktieji pinigai vadinami žyd. *pinig* Šl – < lie. *pinigaĩ* „Geld“.

pípke f. „Pfeife“ visa Lietuva; *pípke mit moch* „pypkė su samanomis“ reiškia maždaug tą pat, ką vok. *tip-top* „puiku, puikiai pasisekė“ – < lie. *pýpkė* „t. p.“ Dėl lie. *pypkės* etimologijos žr. Frenkelis LEW.

pípkenen pajuok. „rūkyti, leidžiant daug dūmų; daug rūkyti, pypkiuoti“ Pp, Šlv, Žg, Šl, Št. Vienoje rašytojo Framo idilėje: *er pípket di pípke* „jis pypkiuoja pypkę“ – < lie. *pypkiúoti* „die Pfeife rauchen, Tabak rauchen“.

pláiskes, pláiskenes pl. Pš < lie. *pléiskanos* „(Kopf)schuppen“; plg. tarm. *pláiskanoti* „pleiskanoti“.

plant m. Šk, Vlkv, buv. Marijampolė (Kapsukas) – < lie. *pléntas* „Chaussee“.

pléjske f. „skalamedis, išdžiovintas pagalys skaloms atskelti“ Pmp, Pnv, Rgv, Ukm; *plóuske* (: *plójske*) „t. p.“ Pp, Šlv – < lie. *pliauskà* : *pliaũskė* „t. p.“ Būga KS 276, „Holzscheit, Scheitholz, Scheit“.

plépenen pajuok. „schwatzen“ Pp, Šr; *der top kocht, plépet* „puodas verda, plepa“ Rgv, Ukm – < lie. *plepėti* „1. plaudern; 2. plappern, schwatzen... 4. brodelnd kochen“ NSBS.

plépis m., **plépe** comm., *plépke* (pusiau maloninis) comm. Pp, Trš, Šv, Žg – < lie. *plẽpis* : *plepỹs* „болтун".

pléške f. Bt – < lie. *plẽškė*, dažniau *plẽškės* pl. „шлея".

plíker „nuogas, neapdengtas"; *plíke kop* „plika galva, t. y. be kepurės arba be plaukų" Pp, Šv, Šlv, Žg, Šl (JFil 239); Pnv, Rgv, Ukm, Kvr; *plíke veg* „plikas kelias (žiemą ta dalis kelio, nuo kurios vėjas nupūtė sniegą)" Pp, Trš, Šlv, Šl; Pmp, Št; *ich vel dir gebn afn plikn* „aš tau duosiu ant pliko (išpersiu)" Pp; *plíker chosn* „plikas, neturtingas sužadėtinis" Pp, Trš, Šlv – < lie. *plìkas* „nackt; arm".

plúkenen „linus valyti nuo spalių, brukti" Pš – < lie. *plũkti* „(Flachs) schwingen" NSBS.

plúške comm. „nerimtas žmogus" Žg – < lie. *pliùškis* „vėjavaikis" VM 218, „kas mėgsta per daug puoštis, nerimtai elgiasi" DLKŽ, „Geck... leichtsinnige Person" NSBS.

plúškenen zech refl. „плескаться" Pp, Trš, Šlv, Žg, Šl; Brž, Št; Šk – < lie. *pliùškintis* „(im Wasser) plätschern" NSBS.

póceres pl. „krikščionių maldos" Pp, Trš, Šlv, Žg (*páceres* Brž, Šk). – Čia slavų kilmės žyd. *páceres* (< 1. *pacierz*) Žemaičiuose pakeitė *a* į *o* pagal lie. *põteriai* pl. „Gebetsformeln, Gebet" K.

pósajtis (: **pósetis**) „už ko neša medinį kibirą" Šlv, An, Ramygala (Panevėžio raj.), Šiaulėnai (Radviliškio raj.) – < lie. *pãsaitas* „kibiro saitas, virvė" VM 203, „Eimerschnur, -kette, Tragband" NSBS.

povisám: *es iz šejn povisám* „jau povisam (sakoma apie laiką po pamaldų, kai žmonės eina iš bažnyčios, arba apie laiką po turgaus)" Pp, Trš, Šlv, Pmp, Pš – < lie. *povisám* „nach allem, nachdem alles vorüber ist, bes. nach Beendigung des Gottesdienstes" NSBS.

prádalge f. Bt – < lie. *pradalgẽ*, ac. sg. *prãdalgę* „Mahd, Reihe abgemähten Grases oder Getreides" NSBS.

prákures pl. Pp, Šv – < lie. *prakuraĩ*, ac. pl. *prãkurus* „растопка, etwas Trockenes zum Anfeuern".

pristíget zajn: *ich bin pristíget in gelt* „pristigau pinigų" Ukm, Rgv, Kvr, Švenčionys (?) – < lie. *pristìgti* „Mangel an etwas bekommen".

privércenen „praversti" Šlv; Ukm, Šr – < lie. *praveřsti*, praes. *praveřčia* „gelegen sein". Dėl veiksmažodžio darybos žr. aukščiau IXc2; dėl žyd. *i* < lie. *a* žr. VI, 2.

próster adj. „prastas, blogas" yra slavybė, bet tik Lietuvos žydų vartojamas ta prasme, kitur žydų *próster* „einfach, gewöhnlich". Lietuvos žydų žodžio vartosenos pavyzdžiai: *próste kop* „prasta galva", *próste gešéftn* „prasti bizniai", *próste árbet* „prastas darbas", *próste schéjre* „prastos prekės", *próste nájes* „prastos naujienos". Čia lietuviškojo *prastas* įtakoje įvyko analoginis semantinis žodžio plėtojimas, paskui pirmykštė žodžio reikšmė „einfach" Lietuvos žydų tarpe visai išnyko ir pasiliko tik naujoji reikšmė, žr. aukščiau XV, 6. Lie. *prastas* irgi, gal būt, yra slavybė, plg. Būga KS 88, Endzelin MLV III, 378, Skardžius Lnw 176, Frenkelis LEW.

púdimes m. Pp, Trš, Šlv, Bt, Pmp – < lie. *pũdymas* „Brachfeld, Brachacker".

púkale f. (*-alech* pl.) „tokia maža žuvelė" Pp, Šv – < lie. *pũkšys* : *pũkis* „ёрш, Kaulbarsch".

púrim: priežodis: *púrim – néke netúrim* „purimo šventėje nieko neturim" Žemaičių žydai, Merkinė (Bostomski BKv I, 122 su negeru vertimu į žydų kalbą: *nieko neturim* „nesuprantu"!). Plg. žydiškąjį priežodį, Lietuvoje plačiai žinomą: purimas – ne šventė, drugys ne liga; Bostomskis ib. 56 duoda tą priežodį lenkiška redakcija (yra daugoka priežodžių ar patarlių, kuriuos žydai svetima kalba vartoja). – Kodėl purimo šventė taip žemai vertinama, nežinia. Kai kas mėgina tai aiškinti tuo, kad tą dieną galima visus darbus dirbti, žmogus negauna pasilsėti, kaip tikroje šventėje. Tačiau tas aiškinimas ne visai įtikinamas, Antra vertus, kodėl drugys ne liga? – < lie. *niẽko netùrim* „wir haben nichts".

púrškenen „vandeniu iš burnos šlėkti“ Trš, Pp, Pš; refl. „praustis, šlakstant iš burnos vandeniu“ Pp, Trš, Šv – < lie. *puřkšti*, praet. *puřškė* „(aus)spritzen, sprühen, zerstäuben“.

púrtenen, ójs-purtenen „išpurtyti (maišą)“ Bt, Pmp; *er púrtet mitn kop af nejn* „jis purto galvą – ne“ Pš – < lie. *pùrtyti* „schütteln“, *išpùrtyti* „вытрясти“.

púrve Pp, Trš, Šv, Bt, Žg – < lie. *puřvas* „(Straßen)schmutz, грязь“.

purvíne Pp, Šlv, Bt, Šv – < lie. *purvýnas* : *purvỹnė* „Kotlache, Kotgelände“.

pusántris aukšto žmogaus pravardė Šlv – < lie. *pusañtražmogis* „überlanggewachsener Mensch“ NSBS, *pusantrìnis* „anderthalbig, ...anderthalb... dick bzw. lang“ NSBS. Plg. pravardę *poltora žida* Š. Vaisenberg, Di cunemenišn fun jidn in jelisavetgrader krajz, FŠr I, 85.

púsbernis žr. *bernis* „žemesnio už berną laipsnio samdininkas“ Pmp, Pp, Vlkv – < lie. *pùsbernis* „Jungknecht, halbwüchsiges Knechtlein“ NSBS.

púsdurnes (*-is*) m. „kvailys“ Trš, Bt, Pmp, Šr; plg. *dúrnes* – < lie. *pùsdurnis* „halbdummer Kerl“.

púsininkas m. „kaimietis, kuriam duodamas žemės sklypas dirbti, gaunąs už tai pusę javų“ Bt, Pmp, Trš, Šlv; *púsenik* Pp, Pš. Kai kuriose vietose šalia šio žodžio vartojama ir slavybė, kitur tik slavybė: *pulóvnik* Trš, Šlv, *polóvnik* Št, *plovnik* Šr – < lie. *pùsininkas* „исполыцик“.

pústeniš „sniego pustymas, kai sninga ir vėjas pusto“ Plng. – Iš lie. *pustýti* (žr. *púšnenen*) paimta šaknis *pust* ir pridėta priesaga *-eniš*. Plg. *pušninė*.

púše f. (šalia *sósne*) Pp, Trš, Plng, Skd; *júnge púšalech* „jaunos pušelės“ Trš – < lie. *pušìs*, ac. sg. *pùšį* „Fichte“.

púšne (púsne) f. „supustyta sniego krūva“ Pp, Trš, Šv, Šlv, Plng, Žg, Šl; Brž, Rgv, Št, Pnv, Ukm, Kvr. Plg. *pušnine* – < lie. *pusnìs*, ac. sg. *pùsnį* „Schneewehe, zusammengewehte Schneemasse“.

púšnenen (púsnenen) „pustyti sniegą, snigti, esant dideliam vėjui“ Plng, Pp, Trš, Žg; Pmp, Rgv, Št, Šr; *pústenen* Bt. Su priešdėliais: 1. *ón-* „pri-“, 2. *far-* „už-“; *es hot ón-gepušnet gánce berg* „pripustė ištisus kalnus“; *di vegn zájnen farpúšnet* „keliai užpustyti“ – < lie. *pustýti* „заносить, завевать (снегом, песком)“ Ser. Žydų kalboje *n* iš *pušne*, žr. aukščiau.

pušnínė f. „pripustyta sniego krūva; oras, kai sninga ir pučia didelis vėjas“ Pp, Žg; Št; Šk. Plg. *púšne* – < lie. *pusnýnas* „stark verwehte, mit Schneewehen bedeckte Stelle“ NSBS; plg. dar *pusnìs* „2. Schneesturm, -treiben, -gestöber“ NSBS.

pútenes pl. „uogos, kurios auga ant tam tikro medžio“ Ukm, Pnv – < lie. *pùtinas* „калина, Schneeball (Viburnum)“; „Schneeballbeere“.

púzdre „pusiau sugriuvusi troba; storas, bet silpnas, ligotas žmogus“ Šlv. Sakoma ir *ójsgepuzdret* (=*puzdre* apie žmogų) – < lie. *pũzdrai* pl. „гниль; труха“ Ser, „Moder(staub)“ NSBS.

ragájše(s) „kvietinė duona iš rupių miltų“ Pp, Šlv, Pš, Rgv; *ragéjše* f. Pnv, Pmp – < lie. *ragaĩšis* „grobes Weißbrot“.

rágene f. „pikta moteriškė“ Pp, Trš, Bt, Šv, Šlv, Žg, Šl; Rgv, Št, Pš, Pnv, Ukm, Šr; Vlkv – < lie. *rãgana* „Hexe; zänkische Frau“; žr. aukščiau XV,4.

ramůlkes pl. „Kamillen“ Pp, Trš, Šlv, Bt; *ramúnkes* pl. „t. p.“ Šr – < lie. *ramùlės* (tarm.), *ramùnės*, *ramunẽlės* „t. p.“

rátlinke f. „Radreifen“ Pmp – < lie. *rãtlankis* „t. p.“

rážes (rádzis, rádzes) „apsitrynusi šluota“ Pp, Trš, Šlv, Šv; Pmp, Rgv, Št, Ukm, Kvr – < lie. *rãžas* „Reis(ig)besen“.

réke f. pejor. „storas, didelis, ne gražiai nuriektas, bet nulaužtas duonos gabalas“ (=*kampe*, žr. tą žodį) Pp, Šv, Bt; Št, Rgv, Kvr, Šr. Į šią sąvoką reiškiančių žodžių sąrašą (11 sinonimų), JFil 226 tt., Vainraichas žodžio *reke* neįtraukė, Vilniaus krašte jo neaptiko – < lie. *riekė*, ac. sg. *riẽkę* „Brotschnitte“, kaip tik gražiai nuriekta.

rékenen pejor. „negražiai, nelygiai, storai duoną riekti“ Pp, Šv, Šlv, Rgv, Kvr. Su priešdėliais: 1. *cu-* „suraikyti negražiai“; 2. *óp-* „nu-“ – < lie. *riẽkti* „(Brot) schneiden“.

réntenes m. „die hölzerne Einfassung eines Brunnens“ Trš, Šlv, Bt – < lie. *rentinỹs*, gen. sg. *reñtinio* „t. p.“

rėžis m. (*-že* f.) „(žemės) rėžis“ Pp, Šlv, Bt – < lie. *rẽžis* „Streifen Land“.

rójge f. „Sauerteig“ Pp. Žemaičių žydai tai vadina dar *róščene* – < lie. *ráugas* „t. p.“

rojst m. „šlapias miškas“ Šr, Kn, *rójstes* „t. p.“ Ukm, *rájstes* „t. p.“ Ut. Ar *rojst* „netvarka, netvarkingai sukrauti daiktai“ Ukm tos pat kilmės, neaišku – < lie. *raĩstas* „didelė pelkė; plynė“ VM 196, „šlapias, pelkėtas miškas“ VM 208, „Moor, Bruch, Sumpfland“; übertr. „verwahrloste Person“ NSBS.

rõšenen zech refl. „dirbti naminius darbus“ Pmp – < lie. *ruõštis* „im Haus herumarbeiten, Haus(haltungs)arbeit verrichten“ NSBS.

rudbárzdes žr. *-barzdes*.

rúdenis m. „ruduo“ Pmp, Bt, Šlv, *rúdene* f. Pš. Greta vartojamas ir *herbst* – < lie. *ruduõ*, ac. sg. *rùdenį* „Herbst“; tarm. *rùdenis* „t. p.“

rúkštenes pl. „(Sauer)ampfer“ (iš jų verda tam tikrrą sriubą „*ščavéj*“) Pp, Trš, Žg, Šv – < lie. *rūgštỹnės*, tarm. *rūgštynės* „t. p.“ NSBS.

rúpenen „rūpėti“ visa Lietuva, Ašmena (FŠr I, 314), *rúpen* Gardinas (J. Leibl duoda FŠr I 75 Gardino lytį *rúpenen zech*), Kurž (Vainraich Štaplen 235 t. su paralelėmis, nedaug bendra su tuo žodžiu teturinčiomis, bet ir su teisingu nurodymu į lietuviškąjį ir latviškąjį atitikmenį) – < lie. *rūpėti* su datyvu „wem am Herzen liegen, kümmern, Gegenstand der Sorge sein“ K. Ir žydiškai konstrukcija su datyvu, lygiai kaip lietuviškai. Plg. dar la. *rũpêt* „Sorge machen“, 1. *rupić się* „sich bekümmern, sorgen“, r. (tarm.) *рýнуть*, *рýнуться* „besorgt sein, befürchten“ Trautmann Wb 240.

rúšes m. „duobė, kur dedamos bulvės žiemai“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Pmp (=*kópces* Pnv, Šr, *kópec* Št) – < lie. *rūsỹs*, gen. sg. *rũsio* „Grube zur Aufbewahrung von Kartoffeln und Gemüse“.

sédales „vieta, kur višta tupi“ Kn, Šlv – < lie. *sėdėti* „sitzen“.

sedéne „vežimo sėdynė“ Bt – < lie. (žem.) *sėdẽnė* „Sitzbrett (im Wagen)“.

sek (**šek**) Pp, Žg; *a sek bulves* „siekas bulvių“ – < lie. *síekas* „Metze (=6 Garnetz)“; plg. NSBS.

sékle f. Pš – < lie. *sėkla* „Saat, Saatgut“.

seklíce „gerasis sodiečio trobos kambarys, svečių priimamasis“ Pmp, Pnv, Framo idilėje „Zuntog“ – < lie. *seklyčià*, gen. sg. *seklỹčios* „die schöne Stube im Bauernhaus“.

sélenes pl. „отруби, Kleie“ Pp, Bt, Pmp, Rgv, Pnv, Kvr – < lie. *sẽlenos* „t. p.“

sétene (**šétene**) f. „брюква, Kohlrübe“ Pp, Trš, Šl, Bt, Tauragė =*šprut* Žg, Kurž; *krúčke* (sl.; plg. ir lie. *grùčkas*) Bt, Rgv, Št, Pnv, Ukm; *gréštes* Ukm, An (plg. lie. *griẽžtis*); *kóles* (lie. *kõlis* RJ MŽ 40, LKŽ VI, plg. vok. *Kohlrübe*). Tad *setene* yra žemaitybė – < lie. *sėtinỹs*, *sėtinio*, tarm. *sėtinis* „t. p.“

skálke „šakalys“ Pp, Žg, Plng, Šv; plg. *šakale* – < lie. *skalà* „der Holzspan, ein langer Fichtensplitter“ K.

skáre „didelė, prasta skara“ Pp. Apie prastai apsivilkusius žmones sakoma, kad jie nešioja autus ir skaras (Pp) – < lie. *skarà*, ac. sg. *skãrą* „großes Umschlag(e)tuch (der Frauen), Schultertuch, Schal; (großes) Kopftuch“ NSBS.

sképete „didelė, prasto audeklo skepeta“ Bt, Šlv, Pmp – < lie. *skẽpeta* „(großes) Kopftuch“.

skerdz (**škerdz**) „vyresnysis piemuo“ Šlv, Št, Kauno apyl., Šk; „piktas žmogus“ Pnv, Šr; *kerdz* „vyr. piemuo“ Bt; *špacírt vi a skerdz* „vaikštinėja kaip skerdžius (apie dykinėtoją)“ Šlv – < lie. *skeřdžius* : *keřdžius* „старший пастух“.

skersójs: *er gejt skersójs* „jis eina (kažkaip) šonu pirma“ Šlv; *er gejt skérse* „eina šonu“ Trš – < lie. *skersõms eĩti* „mit seitwärtsgerichtetem Körper gehen“ ir *eina skeřsas*.

skínenen „pflücken (Beeren, Blumen, Gras)“, su priešdėliu *ón-* „pri-“ Žg, Pnv, Kvr, Balninkai – < lie. *skìnti* „t. p.“

sklídine adj. „visai pilna (stiklinė)“; *sklídine gloz tej* „sklidina stiklinė arbatos“ Rs, Trš – < lie. *sklìdinas* „voll bis zum Rande“.

skrápškenen žr. *krapškenen*.

skríne „didelė, nepatogi kilnoti skrynia“ Pp, Trš, Šlv, Pš, Bt; priežodis: *zi iz a gúte gaspedíne ba a fúle skríne* „ji gera gaspadinė prie pilnos skrynios“ (žžyd.); kartais žydų net pasakoma lietuviškais žodžiais (kad ir netaisyklingai tariamais): *gére gaspadíne pre pílne skríne*. Plg. Bostomskis BKv I, 1: *-s' iz gut cu zajn an achmestrine baj a fuler skrine* „gera būti gaspadinei prie pilnos skrynios“ – < lie. *skrynià*, tarm. *skrỹnė* „Kiste, Kasten“ < brus. arba l. *skr(z)ynia*. Plg. dar dėl lenkų *rz* likimo žydų kalboje T. Gutmann JFil 382 tt. ir Kagarov Ctšr II–III, 742.

skrúzdales „netvarka, kai viskas betvarkiškai sumėtyta, sujaukta“ Rgv (*dortn iz a gáncer skrúzdales* „ten tiesiog maišatis“ Rgv); „žmogus, kuris lėtai dirba, vis gaišta“ Pmp – < lie. *skruzdėlẽ*, ac. sg. *skrùzdėlę* „Ameise“. Dėl reikšmės žr. XV, 4. Žydiškoji lytis išvesta iš *skruzdėlė*, bet pirmoji reikšmė išvesta iš *skruzdėlynas* (plg. *skruzdelíne*). Įdomu, kad žydiškai priesaga *-ales* tokia pat, kaip iš lietuviškųjų veiksmažodinių daiktavardžių su *-ėlis*: *pastumdėlis, netikėlis...*

skruzdelíne „vieta, kur daug žmonių stumdosi, kur knibžda žmonių“ Pmp, Pp – < lie. *skruzdėlýnas* „Ameisenhaufen“; žmonių skruzdėlynas „dichte und in lebhafter Bewegung befindliche Menschenmenge“ NSBS.

sláske f. „pelėms gaudyti įrankis“ Rgv, Št, Ukm, Šr; *šlástes* „t. p.“ Brž; *spástke* „t. p.“ Rgv, Bt, Ukm, Šr; *páske* (*pastke*?) Šk, Kn; (*spánstve* Pp, Šlv, Bt) – < lie. *spąstai* (*slãstai, slãsnos...*) „t. p.“ RJ MŽ 44.

smagúre „daugnora“ Kvr, „лакомка“ Šlv – < lie. *smagùris*: *smagùrius* „naschhafte Person“.

smagúrenen „nach etwas Leckerem suchen“ Šlv – < lie. *smaguriáuti* „t. p.“

smárve keikiamas žodis Bt – < lie. *smárvė* „Gestank“.

smíĺkenen „degti be ugnies, vos degti (tik kiek dūmų kyla)“ Pp, Bt; Pmp, Rgv, Pnv, Ukm, Kvr, Šr, Vrb – < lie. *smilkti* „von schwach, ohne Flamme brennenden, glimmenden Dingen einen schwachen Rauch oder Dunst von sich geben“ K.

smúĺke adj. (cúrke) „smulkus (veidelis)“ Pp; Žg, Šlv – < lie. *smùlkus* „мелкий“. Iš visų lietuviškojo *smulkus* reikšmių žydiškai yra vartojama tik viena: smulkus (apie veidą).

snérgles m. „Rotzbube“ Rgv, Ukm; *snárglis* „t. p.“ Bt, Trš; *šnárgle* „t. p.“ Šlv, *šnúrgle* Pš – < lie. *snarglỹs* : *snarglius* „сопляк“.

snójdenen (: *š-*) „snausti“ Pp, Trš, Šv, Žg, Šl, Šlv, Bt, Brž, Pš, Pmp, Pnv; *snójdzenen* (: *š-*) „t. p.“ Kn, Ukm, Šr, Št, Šk, Vlkv; *snójdzen* Vilniaus apyl. (Bostomskis BKv I, 75). Su *d* arba su *dz* žodis yra visoje Lietuvoje; yra vietų, kur galima išgirsti abi lytis. Dažnai žodis vartojamas menkinamai *drémlen* vietoje (plg. ir Bostomskio pastabą l. c.), dažnai betgi žodis konkuruoja su *drémlen*, niekuo nuo jo nesiskirdamas (bent Žemaičiuose). Su priešdėliais: *ájnsnojdenen* „užsnūsti“, *óp-* „išsnausti (tam tikrą laiką)“ – < lie. *snáusti*, praet. *snáudė* „дремать“.

snúke (: *š-*) f. „snukis“ Pp, Žg, Trš, Šlv, Pš, Šv, Bt; literatūrinis žodis: *šnuk*, Kurž: *šnúke* (Kalmanovič KurD), *šniuk* Kn; *du vest chapn fun mir in snúke* „gausi iš manęs per snukį“; *cházerše snúke* „kiaulės snukis (keikiamas žodis)“. Demin. (malonine prasme) *snúcke, snúckale* „snukutis“ – < lie. *snùkis* „Maul, Schnauze, Rüssel (vulgär auch von Menschen)“; la. *snucis, snukis, šnucis, šnucis* „Schnauze“ Frenkelis LEW.

spálgenes pl. „клюква, Moosbeeren“ (sg.: atskira uoga) Pmp, Rgv, Pnv, Ukm, An; *špálgenes* Brž; *špóngales* „t. p.“ Pp, Trš, Žg, Mžk; *špángales* Bt, Šlv – < lie. *spalgenos* : *spañguolės*.

Lie. tarmiškai *an* > *ọn*, žr. XI, 6. Plg. la. *spangales*, *spañgūles* MLV III 985.

spáske žr. *sláske*.

spítris m. „beveik nieko nematąs, kone aklas“ Bt, Šlv; „žmogus, kuris žiūri vis įsispitrėjęs“ Pp, Žg – < lie. *spìtris* „Schwachsichtiger, Halbblinder; Kurzsichtiger“.

spráge f. „Lücke im Zaun“ Pp, Bt – < lie. *spragà*, ac. sg. *sprãgą* „t. p.“

spréndzenen pejor., ypač *óp-sprendzenen* (*spréndenen* Bt) „nutarti“ Žg. Tik menkinamai – < lie. *sprę́sti*, praes. *sprę́ndžia* „решать“. Dėl darybos plg. aukščiau IXc2.

sprógenen „platzen; (derb) gierig essen“ Pp, Šlv, Trš, Bt; *cusprógenen* „susprogti“; *ónsprogenen zech* „prisprogti“ – < lie. *sprógti* „bersten, platzen; (von Tieren) gierig fressen, gierig saufen, (von Menschen, derb) essen, trinken“ NSBS; *prisprógti*.

srúbe (šrúbe) f. pejor. „prasta sriuba“ Pp, Trš, Šv – < lie. *sriubà* „Suppe“.

srúbenen, *srébenen*, *sróbenen* (kur sakoma su *e*, kur – su *u*, kur – su *o*, mūsų nenustatyta [Pš su *-o-*]; dauguma toliau minimų vietų vartoja tą žodį su *e*) „хлебать“ Pp, Bt, Šlv, Trš, Žg, Št, Rgv, Ukm, Kvr. Vietomis šalia šio lietuviškojo skolinio vartojama ir slavybė *chlóbenen* (Žemaičiuose beveik tik *srébenen*) – < lie. *srẽbti*, *sr(i)uõbti* „schlürfen, vom Essen heißer Suppe, Grütze“ K.

srútes pl. „Mistjauche“ Pp, Bt – < lie. *srùtos* pl. „t. p.“

stábale f. „(Rad)nabe“ Pp. Plg. *stipene* – < lie. *stebulẽ*, tarm. *stabulẽ*, ac. sg. *stãbulę* „t. p.“

stácer, státer žr. *štacer*.

stákte „косяк“ Pp, Žg, Viekšniai – < lie. *staktà* „t. p.“

stémb(e)re „viršutinė arklio ar karvės uodegos pusė, nutraukus kailį“ Pp, Pmp; „toks augalas, gana aukštai išaugąs, su galvute (raudona?), lapeliai kaip rūgštynių“ Bt, Šlv, Pp – < lie. *stiñbras*, *stimberỹs* „Schwanzstumpf, Stummel“ Trautmann Wb 284, *steñbrai* „meldai“ Būga KS 139, plg. lie. *stambras*,

steñbras, *stemb(e)rỹs* „Stengel, Strunk“ Trautmann l. c.; *steñbrai* „Sumpfbinse (Eleocharis palustris)“ NSBS.

stípene f. „Radspeiche“ Pmp. Plg. *stabale* – < lie. *stìpinas* „t. p.“

stípenen žr. *štipenen*.

stírne f. „Reh“ Bt, Pmp, Pp (pravardė Pmp) – < lie. *stìrna* „t. p.“

stírte f. „šiaudų kūgis“ Pmp. Plg. *kojge*, *kugis* – < lie. *stìrta* „стог, скирд(а)“. Žydiškai girdėti ir *skirde* (sl.). Plg. Būga KS 286; dėl žodžio etimologijos žr. Frenkelis LEW.

stójgenen „heulen (apie vilką)“ Ukm, Ut – < lie. *stáugti* „t. p.“

stráute vadinamas griovys, kuriame dažniausiai yra vandens Žg – < lie. tarm. *straũtas* (= *srautas*) „Strom, Strömung“ (la. *straũts* „Regenbach“) Trautmann Wb 280.

stúlbe comm. „nevikrus žmogus; kvailys“ Pp, Žg – < lie. *stul̃bis* „nepaslinkšis, nepašankus, sunkus į darbą žmogus“ Būga KS 285 t., „Faulenzer, Faulpelz; großer, plumper und dummer Mensch“ NSBS. Plg. la. *stulbs* „Pfosten; betäubt, verblüft...“ MLV III 1103 t.; Trautmann Wb 290 t., Skardžius APh I 219.

stulp m. (*stúlpe* f.) „Säule, Pfeiler“ Pp, Trš, Šv, Bt, Pmp, Pš – < lie. *stul̃pas* „t. p.“

súkčeven „apgaudinėti“ Pš; *er súkčevet in kortn* „jis sukčiauja kortuodamas“ – < lie. *sukčiáuti* „Schwindel, Betrug treiben“.

súle (šúle) f. „die fließende Baumsaft, besonders Birkensaft“ Pp, Trš, Šlv, Bt; Št, Pmp, Rgv, Pš, Ukm, Šr – < lie. *sulà*, ac. sg. *sùlą* „t. p.“

súlenen „labai siūlyti“ Pnv, Rgv, Št, Šr, Šlv, Bt – < lie. *siū́lyti* „anbieten“ (< brus. *sulitь*).

svéjkenen zech žr. *pasvejkenen zech*.

svírne f. „клеть, амбар“ Ukm, Siesikai (Ukmergės raj.), Balninkai (Molėtų raj.), Šlv – < lie. *svir̃nas* (*svìrna* tarm.) „t. p.“

svírtis m. (*-te* f. Trš, *-tes* m. Pš) Pp, Trš, Šlv, Bt, Žg; Št, Pmp,

Pnv, Pš, Ukm, Bagaslaviškis (Širvintų raj.), Kvr, An, Šr; (aukšto ir lieso žmogaus) pravardė Kvr – < lie. *svìrtis* f. „Brunnenschwengel“.

šájte f. „Strick zum Anbinden eines Rindes“ Pp – < lie. *saĩtas* „t. p.“ Plg. *šite*.

šákale f., pl.: *-lech* „Holzspan, Splitter, щепка“ visa Lietuva. Tas žodis turi visą eilę sinonimų: *skálke* žr. tą žodį; *kínale* Pp, Žg, Šl, Brž; *balónke* Ukm (plg. aukščiau *balane*). Žodis *šákale* (*šákele*) visai įgavo pilietybės teises; deminutyvas iš jo padaromas, išmetant *a*: *šáklke* (plg. *méjdale – méjdlke*) Pp, Trš; *móger vi a šákale* „liesas kaip šakalys“ Žg, Šk; *a šákale a šíler* „blogas mokinys, kuris blogai mokosi, iš kurio nieko neišspausi“; *h. di šákale* „H. šakalys“ yra lieso, sudžiūvusio žydo pravardė Ukm – < lie. *šakalỹs*, gen. sg. *šãkalio* „t. p.“

šáke[1] f. „šakės (šienui, mėšlui imti)“ Bt, Pp, Trš, Brž, Šk; *šákes* pl. „t. p.“ Pmp, Rgv, Pš – < lie. *šãkė* „(Heu-, Mist-, Gras)gabel, Forke“, *šãkes* pl. „t. p.“

šáke[2] „nulaužta, nukirsta šaka“, pl. „žabai“ Bt, Šlv, Trš, Pmp – < lie. *šakà*, ac. sg. *šãką* „Ast, Zweig“.

šalemúkšnes pl. „raudonos šermukšnio uogos, Vogelbeeren“ Žg, Šlv, Bt, Brž, Pš, Pmp, Ukm, Vidiškiai (Ukmergės raj.), Kn, Šk; *šalemúkštenes* Pp, Trš; *šalemúkces* Kn; *šaremúkces* Št. Jais puošdavo žydai palapinių šventėje („sukes“) savo pasistatytas tai šventei palapines (Žg, Trš). Ukmergėje dažniau vadina tai *rábenes* (sł.). Plg. Kalmanovič KurD 184 (s. v. *kvičn* Kurž), kur jau nurodyta, kad Žemaičių žydai *rábenes* vadina *šalamuksnes* – < lie. *šermùkšnis*, *-nė* (: tarm. *šermùkšlė*) „рябина“; plg. dar *šermukšnės uogos*.

šaltékšnes žydų šeimos pravardė Pmp – < lie. *šaltẽkšnis* „крушина, Faulbaum“.

šaltenóses „virtiniai su varške, sūriu“ (sg.: atskiras virtinis) Pp, Šlv, Žg, Trš, Bt, Šl, Rs; Brž, Pmp, Rgv, Pš, Št, Ukm, An; Šk, Vlkv (nežinoma gal tik kai kuriuose Lietuvos pakraščiuose

Vrb, Šr, šiaip visur žinoma), Kurž (Kalmanovič KurD 186). Buvo tradicinis žydiškųjų sekminių valgis – < lie. *šaltanõs(i)ai* „mit Quark... gefüllter Knödel“ NSBS.

šártis Bt – < lie. *sařtis* „fuchsrotes bzw. falbes Pferd“ NSBS.

šátres pl. „išdžiūvusios šakos kūrenti“ Bt – < lie. *šãtra* „Fallholz, Dürrholz“.

šaulíst m. „šaulys (šaulių sąjungos narys)“ – visa Lietuva. Naujas žodis, atsiradęs po I pasaulinio karo. Laikotarpiu tarp abiejų pasaulinių karų visuose žydų laikraščiuose Lietuvoje – < lie. *šaulỹs* „Schütze; Mitglied des Vereins „šaulių sąjunga“. Čia liaudies etimologija: gale priesaga *-ist* (*socialíst*, *dantíst*... *šaulíst*). Plg. aukščiau IXa2. Kadangi žodis naujas, dvibalsis *au* išliko nepakeistas (tik tie žydai, kurie apskritai nemokėjo tarti *au*, sakė *šojlíst*).

šejmíne f. pajuok. „šeima“ Bt, Trš, Šv, Pp – < lie. *šeimỹna* „1. Großfamilie, Hausgenossenschaft...; 2. Familie“ NSBS.

šéke f. „frisch gemähtes Gras, Grünfutter“ Bt – < lie. *šẽkas* „t. p.“

šemárge adj. Bt, Trš – < lie. *šėmmařgis* „asch-, blau-, hellgrau bzw. (dial.) schwarz-weiß gefleckte Vieh“ NSBS.

šéme adj. Bt; „karvės vardas“ Pupsas 70 – < lie. *šẽmas* „aschgrau, blaugrau“ K.

šérenen[1] (taip pat: *pašérenen*) „füttern“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Šv, Rs, Rgv, Pmp – < lie. *šérti* „t. p.“

šérenen zech[2] refl. „линять (apie arklį, vištą)“ Pp, Žg, Trš, Šl, Šv, Bt, Pmp, Jurbarkas – < lie. *šértis* „(von Tieren) (sich) haaren, die Haare verlieren, die Haare wechseln; (von Vögeln, Geflügel) (sich) mausern, (sich) federn“ NSBS.

šérkšnes m. Pš – < lie. *šeřkšnas* „иней“.

šéskener adj. „iš šeško kailių padarytas“; *séskener pelc* „šeškenų kailiniai“ – visa Lietuva – < lie. *šeškìnis* „aus Iltisfell gemacht“.

šéške (šéske) f. „хорёк, Iltis“ visa Lietuva, laikraštis „Idiše štime“ Nr. 1873 (*šeške*) – < lie. *šẽškas* „t. p.“ Plg. la. *sęsks*.

šėtene žr. *setene*.

šimtekója f. „toks gyvis, kiek panašus į vorą, Tausendfuß“ Pp, Šlv, Trš, Bt, Šr (taip pat: *švintekoje* Šr) – < lie. *šimtakõjis*, tarm. *šimtakõjė* „тысяченожка“.

šìrše f. „Wespe“ Pp, Bt, Kelmė, Jurbarkas; *šìršelis* m. „t. p.“ Šlv – < lie. *šìršė* : *šìršuolis* „t. p.“

šìrvis m. „toks pilkas arklys“ Bt – < lie. *šiřvis* „Schimmel, schimmelfarbiges Pferd“.

šíte „saitas“ Bt, plg. *šajte* – < lie. *siẽtas* „ein Strick zum Anbinden eines Rindes“ K. *ie* > *i* lietuviškai (tarm.), žr. aukščiau XI, 5. Plg. Zinkevičius Dial., žmlp. Nr. 58 (Batakiai yra netoli Tauragės).

škic „interjekcija, kuria varoma katė“ Pp, Žg, Trš, Šlv, Št, Kurž (Vainraich Štaplen 240); *psik* Ukm – < lie. *škìc* „Scheuchruf für Katzen“. Plg. la. *skic*, *skič*, *šķic* MLV III 881.

škrábe comm. „senas, ligotas žmogus (vyras ar moteriškė), gyvulys; senas, apgriuvęs, beirstąs daiktas“ Pp, Trš, Šlv, Žg; *škrábale* „t. p.“ Pp, Trš, Šl, Žg, Skd – < lie. *skrãbis*, *skrãbė*, *škrãbė* „altes vertrocknetes Geschöpf (Tier oder Mensch)“ NSBS, *skrãbalas*, *škrãbalas* „t. p.“ NSBS.

škránde f. „sena moteriškė“ Žg, *skránde* „t. p.“ FŠr I 80, *škrándle* „senas, sulūžęs daiktas (stalas, indas...); sena moteriškė“ Kurž (Kalmanovič KurD 187), *škrónde* „t. p.“ Kurž (Vainraicho išnaša prie *škrandle* Kalmanovič l. c.) – < lie. *skránda* „Schafpelz; alter Pelzrock“ NSBS, „alter, abgeschabter Pelz“ MLV III 887; Vainraicho l. c. pateiktoji lytis *škronde* yra žemaitybė: *an* > *on*. Plg. la. *skrañda* „1) alte Kleider, Lumpen, Lappen, Plunder. 2) comm. Schimpfwort, ein Zerlumper, Lump“ MLV III 887. Kadangi žydiškasis žodis registruotas Lietuvoje tik Žagarėje, Latvijos pasienyje, panašu, kad čia daugiau buvo Latvijos žydų žodis; ir reikšmė tai paliudija. – Žr. *škrabe* ir *škrembe*.

škrémbe „sena moteriškė“ Kurž, žr. Vainraich Štaplen 240, kur nurodyta, jog žodžio kilmė lenkiška, bet nenurodytas lenkiškas žodis. – Kilmė yra lietuviška-latviška. Plg. la. *skreblis*, *skreble* „alter Pelz; alter, hinfälliger Mann, eine alte Frau; wer unsaubere und zerfezte Kleider anhat“, lie. *skrėblỹs* „Filz“ MLV III 890, NSBS, lie. *skrẽbai* „alter, abgetragener Pelz(rock)“ NSBS, lie. *skrèbti*, praes. *skreñba* „eine dünne Kruste ansetzen; steif werden (z. B. von Pelzen)“ NSBS, *skrebùtis*, *-ė* (dial.) „gebrechliche alte Person“ NSBS, *škrẽbis* (dial.) = *skrabis* (žr. *škrabe*). Plg. dar *škrabe*, *škrande*.

škrónde žr. *škrande*.

škú(j)es „nukirstos spygliuotųjų medžių šakos (jomis buvo dengiamos palapinių šventėje palapinės)“ Žg, Kurž (Vainraich Štaplen 202); *škújes* pl. „žabai“ Plng – < lie. *skùjos* „хвоя“; plg. la. *skuja* (*-e*) „t. p.“

škúrle f. Pp, Trš, Šlv, Šv, Bt, Rgv, Pš – < lie. *skuřlis* : *škuřlis* „abgerissener Lappen, (Tuch)fetzen, Lumpen, Wisch-, Scheuer-, Putzlappen“ NSBS.

šláje f. „plačios, gilios, didelės rogės“ Pp, Trš, Šlv, Šl (žr. JFil 239), Žg, Šv, Bt, Rgv, Št, Šr. Pasitaiko dažnai ir *šlájke*, deminutyvas, nors prasmė ta pati, kaip *šláje* – < lie. *šlãjos* (*šlãjės*) pl. „Schlitten“ K, „zweispanniger Last-, Fuhr-, Fahrschlitten“ NSBS.

šlájte f. „apaugęs upės krantas“ Bt – < lie. *šlaĩtas* „t. p.“ RJ MŽ 47, „(Berg)abhang“ NSBS.

šlójzenen Pp, Šlv, Pmp, Pilviškiai – < lie. *šliaũžti* „kriechen, schleichen; (von Kindern) auf allen Vieren kriechen“ NSBS.

šl̂úre f. „nusidėvėjusi kurpė; comm. žmogus, kuris nešioja suteptus, apdriskusius drabužius, apsileidėlis; žemos kilmės žmogus“ Pp, Trš, Žg, Šl, Šlv, Bt, Rgv, Pš, Pmp, Št, Brž, Kvr, Šk, Kurž (Vainraich Štaplen 238 t.). Kai žmogus išmaino blogą daiktą (taip pat darbininką, tarnautoją...) į kitą, kuris irgi pasirodo blogas, sakoma: *ójsgebitn* (*úmgebitn*) *a šl̂úre af a lápče* „iškeitė šliurę į vyžą“ Pp, Bt, Pmp, Št. Yra ir veiksmažodis *šl̂úrenen*, *arúmšl̂urenen* „vaikštinėti per didelėmis kurpėmis, kurios trinasi į grindis, šlepsėti“ Pp, Bt, Žg, Pmp, Šr, Ukm – < lie. *šliùrė* „Schlurre, Pantoffel, Schlap-, Hausschuh“ NSBS, la. *šļura*

„unordentliche Frau, Schimpfwort“ Frenkelis LEW (plg. Vainraicho l. c. „žemos kilmės žmogus“). *Šliùrinti* „in Hausschuhen gehen, schlurfen“, vok. žem. *schlurren* „geräuschvoll schleifend gehen“, žr. dar Vainraich Štaplen 239. Ar žyd. *šlûrenen* yra perimta tiesiog iš vokiečių kalbos, ar lietuviškajam *šliùrinti* (*šliurinėti*) tarpininkaujant, sunku spręsti, nežinant žodžio geografijos. Bet žyd. *šlûrė* yra skolinys iš lietuvių ir latvių kalbos: jis vartojamas tik Lietuvoje ir Kuržemėje.

šlûrke „Pantoffel“ Pp, Žg, Trš, Šl. – Čia yra deminutyvas iš *šlûre*, žr. tą žodį.

šmágenes posakis: *es mišt zech dir di šmágenes* „tau maišosi smegenyse“ Pp, Trš, Šlv, Žg; Šl (plg. JFil 239) – < lie. *smãginės* (*smagenės*) „das Gehirn“ K, *smãgenės* (dial.) = *smẽgenys* NSBS.

šmílges „tokia aukšta žolė“ Bagaslaviškis (Širvintų raj.) – < lie. *smìlga* „Straußgras (Agrostis)“ NSBS.

šmúrge (smúrge) comm. „nešvarus, suteptas veidas; žmogus su nešvariu veidu“ Žg; *šmúrgis* „t. p.“ Bt; *smúrgle* „t. p.“ Pp, Trš – < lie. *smùrgas* : *smùrglis* „Rotz“ Būga KS 284; plg. la. *smuřga* „Schmutz“ Būga l.c.; „Schmutzfink, Schmutz“ Frenkelis LEW.

šnárgle, šnárglis, šnúrgle žr. *snergles*.

šnuk žr. *snuke*.

špáles, spáles pl. „кострa, кострика, отрёпки, очёски (льна)“ Pp, Žg, Trš, Šl, Bt; Dūkštas (Ignalinos raj.), Vlkv, Šk; *spájles* pl. „t. p.“ Pmp, Rgv, Št, Kvr. Pastogėje tai pilama ant lubų, kad troboje būtų šilčiau – < lie. *spãliai* „die Schäben (die Abfälle beim Brechen des Flachses)“ NSBS. Žydiškoji šalutinė lytis *spajles* turi savotišką diftongizaciją; daugiau tokių pavyzdžių nerasta.

špéjge (spéjge) f. „didelis šaltis“ Pp, Trš, Žg, Šv, Brž, Pš – < lie. *spéigas* „starker (Winter)frost“.

špóngales žr. *spalgenes*.

šprágales m. Bt – < lie. *sprãgilas* „Dreschflegel“.

štácer (stáčer) adj. „steil“ Pp, Šv, Trš, Žg, Pmp, Pš; taip pat: *státer* Bt, Trš; *štáciker* visur, kur *štácer*, ypač predikatyviai (atributyviai dažniau vartojamas *štácer*): *der barg iz štácik* „kalnas status“. Plačiau apie šį žodį žr. Lemchenas Štocik, IvoB II 186 t. – < lie. *stãčias* „(aufrecht)stehend; steil“, *statùs* „steil“.

štípenen (stípenen) „(su)šalti“, *farštípet vern* „visai sušalti“ Pp, Žg, Trš, Bt, Šlv, Brž, Pnv, Rgv, Pmp, An, Kvr, Šk, Kurž (Vainraich Štaplen 237). Tai yra savotiškas intensivum šalia *fríern* „(su)šalti“. Toks pat intensivum yra ir *farkalíet vern* Šlv, Pp, Šk, Ukm, *farkalėjet vern* Ukm, Rgv. Plg. aukščiau XIV, 7 – < lie. *stìpti* „steif, starr werden, erstarren; umkommen, sterben“ Trautmann Wb 287, „t. p.; мёрзнуть, зябнуть“ Ser, „frieren“ NSBS. Plg. la. *stipt* „steif werden“ Trautmann l. c. ir Frenkelis LEW. A. Landau mėginimas JFil 60 tą žodį kildinti iš slavų kalbų (1. *szczypać*, r. *щипать*) tuo būdu nereikalingas.

štírenen beveik tik: *farštíret vern* „steif und starr werden, erstarren“ Pp, Trš, Šlv, Bt; *dem vínter zájnen mir ójsgeštiret gevórn* „šią žiemą mes stirome“ Pp; *gekóchte búlves, az es vert kalt, vert es farpastíret oder fardírzet* „virtos bulvės, kai ataušta, pastyra arba apdiržta“ Ukm – < lie. *stìrti* „erstarren“ K, Būga KS 261, „1. steif, starr werden, erstarren...; 2. der Kälte ausgesetzt sein (von Menschen), draußen in der Kälte sein“ NSBS.

štiš interjekcija vištoms baidyti, varyti Pp, Žg, Trš; *stojš* „t. p.“ Šlv; *štejš* „t. p.“ Ukm – < lie. *štiš* (tarmiškai esąs ir lie. *šteiš*) „Scheuchruf für Hühner“.

štógene f. „сеновал, навес“ Plng – < lie. *stóginė* „t. p.“ DLKŽ.

šúkšles (taip pat: *šlukšles* Žg) pl. „мусор, сор; прасчiаусias daiktas, atmatos“ Žg, Šlv, Pš – < lie. *šiùkšlės* „Kehrichtabfälle“.

šúle – žr. *sule*.

šúnevot(es) m. „tokia liga odos paviršiuje“ Ukm; *šúnvot* „t.p.“ Virbalis; *šumovot* Kauno apyl., žr. Lipšic LŽ; *šumvote*

Vilnius (Lipšic l. c.) – < lie. *šùnvotė* „Karbunkel, Furunkel, bösartiges Geschwür“ NSBS. Žr. *pikvot*.

šúnkele „siauras, prastas kelias“ Pmp – < lie. *šùnkelis* „schlechter, schmaler Feld-, Waldweg, -pfad, Nebenweg“ NSBS.

šúrpe f. „višta pašiurpusiomis plunksnomis“ Pp, Št, Ukm. Kai žmogus vaikščiojo pasišiaušusiais plaukais, buvo sakoma Pivonijoje (prie Ukmergės) *er gejt arúm vi a šúrpe* „jis vaikšto kaip šiurpa“ – < lie. *šiùrpė* „Henne, deren Federn zerzaust sind“; lie. *šiùrpa* „Zauskopf“ „pasišiaušėlis“ Būga KS 79, DLKŽ.

šúrpediker adj. „nelygus, rauh, nicht glatt (ypač apie odą)“ Pp, Trš, Žg, Šr, Pmp (*šórstik* Šlv, Št, Kn; *šóršedik* Ukm) – < lie. *šiurpùs* „entsetzlich, schrecklich, erschütternd; schneidend (vom Wind)“. Įdomi reikšmės raida, kuri jau lietuvių kalboje įvyko: *šiuřpas* „Schau(d)er“, *šiuřpti* „(von der Haut) schaudern (K), Gänsehaut bekommen, zerzaust, struppig werden; zerzaust werden (vom Haar, Gefieder)“. Čia logiška raida suprantama: iš baimės oda pašiurpsta; paskui nelygi, šiurkšti vieta ne tik odoje vadinama šiurpi. Kad lietuviškai *šiurpus* reikštų „шероховатый“, niekur neteko aptikti, bet veiksmažodis *šiurpti* rodo, jog ir lietuviškai *šiurpus* galėtų tai reikšti. Žydiškai teko girdėti ir *a šúrpediker holc* „šiurkštus, nelygus medžio gabalas“.

šúške „žemos kilmės žmogus (?), neturtėlis, nususęs“ Pp, Trš, *šuškis* keikiamas žodis Bt; *šúške-pĺúške* „nerimtas žmogus, kuriuo negalima pasitikėti; žemos kilmės žmogus“ Žg – < lie. *suskis* „kas nususęs, nusigyvenęs“ DLKŽ, „2. Hungerleider, Habenichts, arm(selig)er Schlucker, armseliger Kerl...“ NSBS; plg. dar priežodį: *kas puošiasi – pliuškis, kas nesipuošia – suskis*; žr. dar *pĺuške*.

šútenen „virti uždarytame puode; kaitinti (apie saulę)“ Pp, Žg, Trš, Bt, Šlv, Šl, Šv, Št, Pmp, Rgv, Pš, Kvr; *gešútete héring* „šutintos silkės“; *gešútete búĺves* „šutintos bulvės“; *hajnt šútet in drojsn* „šiandien šutina lauke (labai karšta)“; *er iz ingáncn ópgešutet* „jis visas apšutintas“ – < lie. *šùtinti* „(in geschlossenem Gefäß) dämpfen, dünsten, schmoren, sieden (Fleisch, Gemüse,

Kartoffeln); (ab)brühen; (von der Sonne) brennen, heiß herunterscheinen“ NSBS; „**1.** virinti; tvilkyti; plikyti...; **2.** kaitinti“ DLKŽ.

švéjstenen „scheuern; durch Reiben reinigen, putzen, glänzend machen“ Pmp – < lie. *šveĩsti* „t. p.“

švilpíkes „toks valgis“ Rgv, Št – < lie. *švilpìkai* „eine Art Mehl- oder Kartoffelkloße“ NSBS.

tájsenen menkin. „blogai taisyti; knyburiuoti“ Pp, Trš, Plng, Bt, Žg, Pnv – < lie. *taisýti* „I. ausbessern, flicken, reparieren...; II. (herum)hantieren, geschäftig sein“ NSBS.

táke f. „Fußpfad“ Pp, Trš, Šl, Pmp; *tákes* Pš; *tak* m. „takas; takas kelio pakraštyje“ Vlkv, Šk (?) – < lie. *tãkas* „t. p.“

tálke f. „talka“ Pp, Bt, Pš, Pnv; *tlóke* „t. p.“ (sl.) Šlv, Št, Pmp, Ukm, Šr – < lie. *talkà* „freiwillige (unentgeltliche) bäuerliche Gemeinschaftsarbeit; Bittarbeit, die den Nachbarn bei schweren Arbeiten geleistet wird; Nachbarschaftshilfe“ NSBS.

táškenen „Flüssiges, Dickflüssiges, Breiiges (wie Lehm, Kot etc.) aufspritzen machen, verspritzen“ Pp, Bt, Trš, Šlv, Pmp, Rgv. Su priešdėliais: *óptaškenen, ájntaškenen, fartáškenen* „aptaškyti“. Ypač dažnai pasitaiko pasyvinės lytys: *er iz ájngetašket* (*ópgetašket, fartášket*) *vi grejs er iz* „jis aptaškytas nuo galvos ligi kojų“ – < lie. *taškýti* „t. p.“

térchenen „tepti; blogai (ir greitai) rašyti; (pejor.) rašyti“ visa Lietuva, Kurž (Vainraich Štaplen 220); plg. dar BUJ 169. – Žodžio etimologija ne visai aiški; Vainraich l. c. nurodo, jog kilmė nežinoma, Štrako kildinimas iš hebrajų kalbos nevykęs. Gal čia bus turėję įtakos ir lie. *teršti* „beschmutzen, schmutzig machen, verunreinigen“, *terlióti, terlénti* „schmieren, sudeln, klecksen“. Reikšmė tokia pat. Bet iš kur *ch* žydiškajame *térchenen*? Antra vertus, tas žodis paplitęs toli už Lietuvos ribų. Žr. *térchenen* „skusti; blogai siūti....“ BUJ 169 (plg. *terlióti* „3. pfuschen, wursteln, stümperhaft arbeiten“ NSBS) ir *arájnterchen* „įdėti“ ib. 168 (Varšuvoje).

tétervе f. „Birkhahn“ Bt. Rodos, yra kitur ir žyd. *tétervine* – < lie. *tẽtervas*, *tẽtervinas* „Birkhuhn, bes. Birkhahn“ NSBS.

tíče „vorsätzlich, absichtlich“ Vlkv – < lie. *týčia* „t. p.“

tíkenen „lauern“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Žg, Šl, Šv, Brž, Pmp, Pnv, Pš, Rgv, Št, Ukmergės raj., Šk (visa Lietuva?); *di kac tíket af a mojz* „katė tyko pelės“ – < lie. *týkoti* „t. p.“ Žydiškai sintaksė pakeista: lietuviškai *tykoti ko*, žyd. *tíkenen af vémen* (plg. vok. *lauern auf*).

tíngenes m. „didelis tinginys“ Pmp, Pnv; *tíngenik* m. (*tíngenice* f.) Žg. Rodos, yra ir *tíngenen* „tingėti“ – < lie. *tinginỹs*, gen. sg. *tìnginio* „Faulenzer“. Forma *tíngenik* yra tolesnio kitimo padarinys, nors tai, gal būt, efemerinė lytis (vieną kartą tegirdėta).

títnages „užsispyrėlis; kietas ir piktas žmogus“ Pp, Žg (Žagarėje užsispyrėlis vadinamas ir *franc*), Trš – < lie. *tìtnagas* „1. Feuerstein...; 2. hartherziger Mensch, Geizhals“ NSBS.

tójzenen „plepėti be galo“ Bt – < lie. *taũzyti* „plappern, schwatzen, plaudern“.

tréjnkenen „kratyti (bevažiuojant ratais)“ Pp, Trš, Šl, Bt, Šlv. Su priešdėliais: *cu-tréjnkenen* „sutrenkti“, *óntrejnkenen zech* „prisitrenkti“; *ich bin gekúmen a cutréjnketer* „atvažiavau sutrankytas, sukratytas“; *er hot zech óngetrejnket a veg* „jis prisitrankė (visą) kelią“ – < lie. *treñkti* „7. (von Fuhrwerken) poltern, polternd fahren, schütteln, rütteln“ NSBS. Dėl žyd. *ej* < lie. *e* žr. aukščiau V, 3.

tríde pravardžiavimas Pmp (moteries, kuri visur bėginėja, šniukštinėja). Plg. *trídenen* – < lie. *trìdžius* m., *trìdė* f. „1. wer oft Durchfall hat; 2. (=tričas) wer es immer eilig hat; hastiger, hitziger Mensch“ NSBS.

trídenen pajuok. Pp, Bt – < lie. *trydà* „Durchfall, dünner Stuhlgang“.

triníne f. „skylė vežime, kur įkišamas geležinis pagaliukas, jungiąs vežėčias su ašimi“ Pmp – < lie. *treinìnė* „1. Spalt (am Wagengestell), in den die Deichsel hineingesteckt ist“ NSBS,

treinìnis „Langbaum am Leiterwagen“ NSBS, *trainìnis* „kartis, jungianti abu vežimo galus“ DLKŽ.

trípenen „trampeln; eiti sunkiu žingsniu“ Pp, Trš, Bt, Pnv, Pš, Kvr (*trapenájenen* „t. p.“ Ukm, Kvr, Št) – < lie. *trỹpti* „mit den Füßen mehrfach heftig treten, strampfen, trampeln“ K.

trúsenen zech refl. „vielgeschäftig herumwirtschaften“ Šk – < lie. *triũsti* „t. p.“, *triũstis* refl. „t. p.“ NSBS.

túpenen „1. (von Geflügel) sitzen; 2. (von Menschen) kauern, hocken; 3. menkin. beständig sitzen, hocken“ Kurž (Vainraich Štaplen 219 „2, 3“), Pp, Šlv, Trš, Šl, Bt, Žg, Št, Pš, Pmp, Pnv, An; *der hon túpet afn béjdem* „gaidys tupi pastogėje“; *er túpet alemól inderhéjm* „jis tupi visuomet namie“ Kurž (Vainraich l. c.), Žg, Šlv; *men túpet, men klajbt in di kóšikes búlbes* „tupima, rankiojama į pintines bulvės“ Framo idilėje („Zuntog“); *avéktupenen zech*, *aróptupenen zech*, *arúntertupenen zech* refl. „atsitūpti, nutūpti“ – < lie. *tupėti* „hocken, kauern“, *tūpti*, *tũptis* „sich niederkauern“. Plg. la. *tupêt*.

úbagis m. „neturtėlis, elgeta (dažniausiai apie nežydą)“ Bt, Pmp – < lie. *ùbagas* (< sen. l. arba brus. *ubog(i)*, plg. Frenkelis LEW).

úkenik m. Pš – < lie. *ūkininkas* „Bauer, Landwirt“ NSBS.

uknóle f., dažniausiai pl. *-es* „Hufnagel, vinelė, kuria pakalama pasaga“ Pmp, Šlv, Pš; *knóle* „t. p.“ Bt – < lie. *(u)knõliai* „t. p.“; žodžio etimologiją žr. Frenkelis LEW.

úngures m. „Aal (Anguilla)“ Balninkai, Giedraičiai – < lie. *ungurỹs*, gen. sg. *uñgurio* „t. p.“

úrve f. „Höhle, Loch in der Erde“ Pp, Žg, Šl, Bt, Trš, Šv; Rgv, Pmp, Pnv – < lie. *ùrvas* „t. p.“

úzenen (úženen) „ūžti“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Mžk, Žg; Brž, Šk, Vlkv; *es úzet mir in di éjern* (*eíern*) „man ūžia ausyse“; *bínen úzenen* „bitės ūžia“. Yra dar forma *húzenen* Ukm, Št, bet, rodos, kitos reikšmės, maždaug „šurmuliuoti“ – < lie. *ũžti* „1. rauschen,

sausen...; 2. (von Insekten) summen, schwirren";... 6. sich lärmender Lustbarkeit hingeben..." NSBS.

úzgales m. „lenta, kuri dedama vežimo gale, kad vežamieji daiktai neiškristų" Bt – < lie. *ùžgalis* „das Hinterende, ein das Hinterende schließendes Brett" K, „vežimo gale dedama lenta" DLKŽ.

úzkumb(e)res „tamsus užkampis" Rgv, „tamsus kambarys" Bt – < lie. *ùžkambaris* „mažas kambariukas už virtuvės; sandėliukas" DLKŽ, „1. Hinterstübchen; 2. Vorratskammer" NSBS. Dėl *am*: *um* plg. aukščiau XI, 6.

úzkures „vyras, kuris ne žmoną ima į savo namus, bet pats išeina gyventi į žmonos ūkį" Pmp, Rgv, Pivonija (prie Ukmergės) – < lie. *užkurỹs*, gen. sg. *ùžkurio* „Mann, der in den Hof der Frau einheiratet" NSBS.

úzpeckis. Kai žmogus draugijoje nuomonės nereiškia (bijo, gėdis ką pasakyti), o, būdamas namie, giriasi, kalba pasididžiuodamas ar lyg daug drąsos turėdamas, sakoma: *er iz a gáncer menc in (híntern, úntern?) úzpeckis* „jis didelis žmogus užpečkyje" Bt, Trš, Pp. Apie bailį sakoma: *er hot zech baháltn (er ligt) híntern úzpeckis* „jis pasislėpė (guli) užpečkyje" – < lie. *ùžpečkis* „Raum hinter dem Ofen, Ofenwinkel" NSBS.

váge f. „Furche, Ackerfurche" Pp, Trš, Šlv, Šv, Bt, Pmp, Št, Pnv, Šr – < lie. *vagà*, ac. sg. *vãgą* „t. p."

vájrenen „irtis, rudern" Jurbarkas. Esą sakoma ir *vájre* f. „irklas" Jurbarkas – < lie. *vairúoti* „steuern, lenken"; *vaĩras* „Steuer(ruder)".

valéne „žemės gabalas, išpiautas kartu su žole" Bt, Pp, Srd, Rgv – < lie. *velėna* „ausgestochenes Rasenstück".

váneges (*-is*) m. (*vánege* f.) „Habicht" Pp, Trš, Bt, Šv, Šlv, Rgv, Pš, Pmp, Kvr – < lie. *vãnagas* „t. p."

várge f. „Not, Elend" Pp, Trš; *er hot azéj fil várges* „jis turi tiek vargų". Plg. *vargenen* – < lie. *vařgas* „t. p."

várgenen „im Elend sein, leiden" Pp, Šv, Trš, Bt, Pmp, Rgv, Pš. Su priešdėliais: *ópvargenen* „išvargti", *ónvargenen zech* refl. „privargti". Plg. *varge* – < lie. *vařgti* „t. p."; *privařgti* „sich reichlich abmühen, abplagen, abquälen".

várške f. „Quark, Käsequark" Bt, Pmp – < lie. *varškẽ* „t. p."

varvenósis m. „apsileidėlis (pravardžiavimas)" Šlv – < lie. *varvanõsis* „kam iš nosies varva, Rotznasiger, Rotznase".

végelis m. „tokia slidi žuvis" Bt – < lie. *vėgėlẽ*, ac. sg. *vėgėlę* „Aalraupe, Aalquappe, Quappe (Lota lota)" NSBS.

véjsle f. „порода" Pp, Bt, Šlv – < lie. *veĩslė* „Art, Sorte, Gattung; (Tier)rasse".

vélenen „валять, walken" Šk, Žg (taip pat: *valkn* Žg) – < lie. *vélti* „t. p."

véne. Įvairiose Lietuvos dalyse žydų sakomos lietuviškos eilės „Kas žino vieną?" Vieną tekstą (ne ligi galo) paskelbė Š. Bostomskis, Materjaln cum jidišn folklor, Pinkes far der gešichte fun vilne in di jorn fun milchome un okupacje, Vilnius, 1922, p. 934. Šis tekstas bus paimtas iš Vilniaus apylinkės. Tokias eiles galima girdėti ir Žemaičiuose ir Rytų Aukštaičiuose. Plg. dar Livšinas LŽ ir Lemchenas LŽ. Problemą, kodėl žydai dainuoja svetimomis kalbomis apie religinius dalykus, labai vykusiai sprendžia Goldberg MFL. Plg. lietuviškuosius šios giesmės variantus TŽ V, 629 tt. Ši giesmė žinoma daug amžių (lotyniškai, lenkiškai...), žr. JFil 208 ir Lemchenas LŽ.

Čia tepaduosiu Bostomskio paskelbtąjį variantą (kuris žydų buvo sakomas įvairiai, nelygu koks jų lietuvių kalbos mokėjimas):

Kas žino vieną? Vieną aš žinau:
Vienas dievas, danguj sėdįs,
Karaliauja, karaliauja.
Kas žino du? Du aš žinau:
Dvi toblyčios, vienas dievas, danguj sėdįs,
Karaliauja, karaliauja.
... trys tėveliai...

... keturios moterėlės (motinėlės?)...
... penkios biblijos (Penkiaknygės dalys)...
... šešios mišnės (toks šv. raštas)...
... septynios dienos – subata...

Šioje vietoje Bostomskio tekstas nutrūksta. Jo tekstas rytų aukštaitiškas (pinke=penki, *en* > *in*). Kaip matyti iš teksto, – maždaug tokį teko ir kitur girdėti, – jis negali būti paskolintas iš lietuvių. Tai yra žydų religinės giesmės, velykomis kiekvieno religingo žydo skaitomos, vertimas į lietuvių kalbą. Bet pavyzdys buvo lietuviškas. Plg. krikščioniškąjį variantą TŽ V, 629 t.:

Oi tu, žėke, žėkeli,
Esi žėkų mokytojas,
Švento rašto pildytojas (sakytojas).
Pasakyki, žėkeli,
Kas tau yra vienas?
Vienas ponas dievas,
Kursai danguj karaliauja
Per amžius.
... Dvi toblyčios Maižiešiaus...
... Trys patriarchai...
... Keturi evangelistai...
... Penkios ronos Jezuso...
... Šeši žiedai lelijos
Po akimi Marijos...
.... Septyni sakramentai ... ir t. t.

Goldberg MFL mini dar du mišriakalbės arba svetimkalbės žydiškosios tautosakos pavyzdžius su lietuvišku tekstu: 1. Bostomski, Bajm kval (dainos), p. 104 – hebrajiškai-žydiškai lietuviška daina; 2. Marek ir Ginzburg, dainų rinkinys, p. 353 – lietuviška daina (kurioje, kaip man praneša, pajuokiamas rabinas). Abiejų minėtųjų knygų, rašydamas šį darbą, negalėjau gauti.

veneséd(is) m. „atskirai, ne kaime, gyvenąs valstietis“ Kvr, Pmp; *vénsedis* „t. p.“ Šlv; *venesédis* „einzelner Bauernhof“

Šr – < lie. *vien(a)sėdis* „Einzelhof, einzelner Bauernhof; Einzelhöfler“.

vépelis m. „netikęs darbininkas, žioplys“ Pp – < lie. *vėpelis* (=*vėpla*) „blöder Gaffer, Trottel, Laffe, Maulaffe“ NSBS.

vépre „sunkus, neapsukrus žmogus“ Rgv, Pp – < lie. *vėbra* „blöder Gaffer, Trottel, Laffe, Maulaffe“ NSBS (=*vėpla* DLKŽ).

vėšales m. „didelis vėjas“ Pmp – < lie. *viesulas* „Wirbel(wind), Wirbelsturm“ NSBS.

vijún m. (pl. *-nes*) „tokia žuvelė“ Št, Šr. Pravardė berniuko, mokančio gerai plaukti (Št); *er drejt zech vi a vijún* „jis sukinėjasi kaip vijūnas“ Št, Šr – < lie. *vijūnas* „Steinpeizker, Neunauge, Schlammbeißer“ (iš brus. arba r. *вьюн*) Frenkelis LEW.

víksves pl. „tokia balų žolė, r. осока“ Ukm, „prastas šienas, auga ten, kur pieva šlapia“ Pmp, Št, Šr – < lie. *viksvà*, ac. sg. *viksvą* „Segge, Riedgras (Carex)“ NSBS.

viršúne f. „medžio viršūnė“ Bt, Šlv – < lie. *viršūnė* „der Gipfel, nur von Baumen“ K. Dabar lie. *viršūnė* vartojama ne tik medžiams.

vístenink m. „vištų vagis“ Šlv – < lie. *vištininkas* „vištų mėgėjas, augintojas“ DLKŽ, „vištvanagis“ DLKŽ, „Hühnerhalter, -züchtler, -händler; (Hühner)habicht“.

víštgaides m. keikiamas žodis Pš < lie. *vištgaidis* „Zwitterhuhn“.

vitínis m. „vyčių botagas“ Bt – < lie. *vytinis* „nuvytas, vyčių, lankstus botkotis (botago vietoj)“ RJ MŽ 59. Reikia pridurti, kad žyd. *vice* „vytis, Rute, Gerte“ (Pp, Trš, Bt, Šlv, Žg, Šl; Št, Pmp, Šr, Kn; Kurž [Vainraich Štaplen 218 ir Kalmanovič KurD 175], buv. Lomžos gub.) yra slaviškos kilmės, bet lie. *vytis* irgi galėjo prisidėti, kad žyd. *vice* paplistų po Lietuvą.

vížes: Kavarsko gyventojai pravardžiuojami *kavársker vížes* „Kavarsko vyžos“ – < lie. *vyžà*, ac. sg. *vyžą* „Bastschuh, geflochtener Schuh von Lindenbast“ K.

zírzenen „birbti, bimbti“ Pp, Pš < lie. *zir̃zti* „summen, rauschen; wimmern, weinen“.

zvígenen „spiegti“ Bt, Šlv; *di híntalech zvígenen* „šuniukai inkščia“ Šlv – < lie. *žvýgauti* „kreischen, schreien“ arba *žviẽgti* „визжать“, „quieken (von Schweinen oder wie Schweine)“ NSBS.

zvírblis m. (pl. *-es*) „Sperling“ Bt – < lie. *žvìrblis* „t. p.“

žábes* pl. „хворост“ Pp, Šlv, Pš – < lie. *žãbas* m. „Ast, Gerte“, *žãbai* pl. „Reisig, Reisigholz“ NSBS.

žabínkste f. „toks gyvulėlis“ Pš < lie. *žebenkštìs, žebeñkštė*, tarm. *žibiñkštė* „Wiesel (Mustela vulgaris; Putorius invalis)“; plg. Frenkelis LEW.

žabónge f. „pelėkautai“ Pmp, *zabánge* „Fallstrick“ Šlv, Pš; *er hot im arájngechapt in zabánge* „jis sugavo jį į žabangus“ – < lie. *žabángai* (tarmiškai: *an* > *ǫn*) „Falle, Fallstrick, Schlinge“.

žágares (zágeres) pl. „хворост“ Žg, Šv, Pmp, Šr, Giedraičiai (Širvintų raj.). Rečiau *žágere* f. „хворостина“ – < lie. *žãgaras* „dürrer Zweig, Ast; pl. Reisig, Reiser; dürres Strauchwerk, Gestrüpp“ NSBS.

žándes pl. „жабры“ Šlv ir „щёки“ Šlv; apie įkaitusį, paraudusį girtuoklį: *es zájnen em rejt di žándes* „jam raudoni žandai“ Šlv – < lie. *žándas* „Kinnbacke; Kiefer; Wange“; žydiškai dar, be to, savotiška vartosena – sukeista su lie. *žiáunos* pl. „Kiemen der Fische, жабры“. Lie. *žiáuna*, atvirkščiai, gali reikšti, ir žandikaulį, plg. DLKŽ.

žínde „соска“ Vlkv, buv. Marijampolėje (Kapsukas); *men darf im noch gebn a žínde* „jam dar reikia duoti žinduką“ – < lie. *žiñdas* „t. p.“ DLKŽ.

žl̂úge „kas daug šlapinasi; keikiamas žodis“ Pp, Trš, Pmp, Šr. – Plg. *žl̂úgenen*.

* Visi tolimesnieji žodžiai su *ž-* girdėti ir su *z-*.

žl̂úgenen pajuok. „šlapintis“, ypatingai dažnai: *bažl̂úgenen zech* refl. „susišlapinti“ Pp, Trš, Šlv, Bt, Pmp, Ukm, Šr, *ónzlugenen* „prišlapinti“ – < lie. *žliùginti* „naß machen“.

žlúkte (*z-*) f. „visi skalbiniai, kurie vienu kartu skalbiami“ (*a žlúkte gret* „žlugtas skalbinių“) Pp, Trš, Šlv, Pmp, Rgv, Št, Vidiškiai ir Balninkai, Šk – < lie. *žlùgtas* „eingeweichte Wäsche, gewaschene Wäsche, Wäsche im Waschen“.

žmóges (ir *-gus*) m. „prastuolis, kaimietis, nemokytas žmogus“ Ukm; *berke žmogus* (pravardė) Markus 17 – < lie. *žmogùs* „Mensch“.

žvájris „kreivaakis“ Šlv; Ukmergėje esu girdėjęs *ójsgezvejret di ejgn* „išpūtė (!) akis“ – < lie. *žvaĩras* „schielend, mit scheelen Augen“; plg. dar la. *zveirêt* „schielen“; žr. Frenkelis LEW.

TURINYS

Pratarmė 3

Šaltiniai ir sutrumpinimai

Literatūra ir jos sutrumpinimai 5
Kiti sutrumpinimai 9
Šaltinių apžvalga 11

Bendroji dalis

I. Bendros žinios apie žydų kalbą ir Lietuvos žydų tarmę 15
II. Lietuvos žydų istorijos metmenys 17
III. Lietuvių įtaka žydų papročiams 26

Specialioji dalis

A. Skolinių fonetika 29
IV. Bendros pastabos 29
V. Kirčiuotųjų skiemenų balsių atliepimai 30
VI. Nekirčiuotųjų skiemenų balsių atliepimai 32
VII. Dvibalsių atliepimai 34
VIII. Konsonantizmas 37
IX. Žodžio galo skiemenų likimas 40
a. Daiktavardžiai 41
b. Būdvardžiai 42
c. Veiksmažodžiai 43
d. Kitos kalbos dalys 44
X. Skolinių kirtis 44
XI. Tarminiai skolinių fonetikos skirtumai 46

B. Morfologinė skolinių pusė 48
XII. Skolinių giminė ir skaičius 48
XIII. Skolinių fleksijos 49
C. Skolinių semantika 51
XIV. Reikšminė skolinių klasifikacija 51
1. Gamta 53
2. Žemės ūkis ir namų ruoša 53
3. Verslai, įrankiai ir dirbiniai 54
4. Nežydų buities sąvokos 54
5. Naujieji administraciniai skoliniai 55
6. Pavardės 55
7. Pajuokiamoji kalba 57
8. Įvairybės 60
XV. Reikšminė skolinių raida 60

Leksinė dalis

XVI. Skolinių žodynėlis 63

Лемхенас Хацкелис Абрамович
ВЛИЯНИЕ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА
НА ЕВРЕЙСКИЙ ДИАЛЕКТ В ЛИТВЕ
На литовском языке
Изд-во «Минтис» Лит. ССР, 1970 г.

Redaktorius J. Macaitis
Viršelis dailininkės R. Verygaitės
Techninis redaktorius D. Gotleris
Korektorė A. Šulgaitė

Leidinys Nr. 10669. Tiražas 1000 egz.
Duota rinkti 1969.VI.26.
Pasirašyta spausdinti 1970.IV.8. LV 09762.
Popier. 70×108 1/32 — 2,1875 popier. lapo — 6,125 sp. l.
6,68 apsk. leid. lanko. Kaina 44 kp.

Spaudė Valst. K. Požėlos v. sp. Kaune, Gedimino 10.
Užsakymo Nr. 978.